

αφιέρωμα.

ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ

Σάββατο 11 Μαρτίου 2000

**Και αν είμαστε ROM
μπ με
φοβάσαι...**

600 χρόνια ζουν Τσιγγάνοι στην Ελλάδα. Τα βήματα ένταξης στην κοινωνία

Της ΙΩΑΝΝΑΣ ΣΩΤΗΡΧΟΥ

οιν από μερικά χρόνια κάναμε λόγο για «βασιλιάδες» των Τσιγγάνων. Σήμερα αυτοί έχουν γίνει... πρόσεδροι. Ωστόσο, δεν φαίνεται να έχουν γίνει άλλες... αλλαγές, κυρίως σε ό,τι αφορά τις συνθήκες ζωής τους.

«Παρά τη μακρόχρονη παραμονή (περίπου 600 χρόνια) των Τσιγγάνων στη χώρα μας, οι πρωταρχικές ανάγκες τους εξακολουθούν να είναι ακάλυπτες και τα προβλήματά τους άλυτα». Αυτή είναι η παραδοσιακή δύνη υπουργών, οι οποίοι τον Ιούνιο του 1996 εξήγγειλαν το πλαίσιο εθνικής πολιτικής υπέρ των Ελλήνων Τσιγγάνων. Ενα από τα πρώτα μέτρα που διακηρύχθηκαν τότε ήταν η σύνταση Συμβουλίου Πολιτικής για τους Ελλήνες Τσιγγάνους. Διυπουργικό δόγμανο, η απόφαση για τη σύνταση του οποίου δημοσιεύτηκε μάλις τον περασμένο Ιανουάριο (ΦΕΚ α.φ 24/18-1-2000) ενώ αυτό συνεδρίασε για πρώτη φορά στα μέσα Φεβρουαρίου του 2000. Ετσι, ενδεικτική η αναφορά, για να γίνει αντιληπτός ο τρόπος με τον οποίο υλοποιείται η εξαγγελθείσα πολιτική.

Αν και έρχονται από τα βάθη των αιώνων, οι Ρόμηδες μάλλον δεν έχουν μετοχές στο χρηματιστήριο αξιών. «...Οι πρωταρχικές τους ανάγκες εξακολουθούν να είναι ακάλυπτες και τα προβλήματά τους άλυτα», καθώς δεν λύνονται με εξαγγελίες.

Ανθρωποι που μέχρι το 1978 δεν είχαν ταυτότητες, θύματα προκατάληψης και χρόνιας πολιτικής διακρίσεων. Οι επίσημες καταγραφές κάνουν λόγο για 150-200.000 Τσιγγάνους, ενώ η ομοσπονδία τους μιλά για διπλάσιο αριθμό. Μπορεί σήμερα να ψηφίζουν, να πηγαίνουν στο στρατό, ωστόσο βρίσκονται σε χειρότερη μοίρα κι από αυτούς τους ίδιους τους μετανάστες: σχεδόν στο σύνολό τους είναι αγράμματοι και πένητες. Εκτός των ορίων του κράτους σε θέματα ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, υγειονομικής περιθαλψης, εκπαίδευσης και συχνά απασχόλησης: η εξώθηση τους στην παρανομία καθίσταται έτσι μάλλον προδιαγραμμένη και αναπόφευκτη. Τόσο ώστε φαίνεται να υπάρχουν εντός των ορίων του μόνον όταν αυτό ασκεί τη γνώριμη και συνεπή πολιτική του απέναντι στους κοινωνικά αδύναμους: την καταστολή και το στηγματισμό τους ως «εγγληματιών». Ο κύκλος φαύλος και ανατροφοδοτούμενος. Βοηθούν σε αυτό και οι λειτουργοί της ενημέρωσης, που πάσχοντες από το «σύνδρομο του καρχαρία» δείχνουν το ενδιαφέρον τους κυρίως όταν... μιμούνται «αίμα».

Πάντως δειλά δειλά κάτι δείχνει να αλλάζει. Αν και όχι άμεσα σε ό,τι αφορά τους τρόπους αντιμετώπισης των αναγκών τους, ωστόσο αυτές επιχειρήθηκε να καταγραφούν μέσα από πολύ καταποιητικές έρευνες, για πρώτη φορά σε τέτοια έκταση και βάθος, προκειμένου να ληφθούν σιγά σιγά τα απαραίτητα μέτρα. Φαίνεται επιτέλους να γίνεται προσπάθεια συνολικής διερεύνησης των σύνθετου προβλήματος, το οποίο για σειρά ετών είχε αφεθεί να διαχειρίζεται μονάχη η ...λαϊκή επιμόρφωση.

Μια έρευνα είναι αυτή που εκπονήθηκε από τη ΔΕΠΟΣ και αφορά το στεγαστικό τους, καθώς ο ένας στους τρεις υπολογίζεται ότι είναι ουσιαστικά άστεγος, αφού αν δεν είναι στο μικρό αριθμό εκείνων που μετακινούνται ανήκει σε ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού που διαβιεί υπό άθλιες συνθήκες σε πρόχειρα παραπήγματα σε καταυλισμούς. Πολύ σημαντική επίσης είναι η έρευνα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία μας δίνει μια συνολικότερη εικόνα της κατάστασης των Τσιγγάνων στην Ελλάδα σήμερα, καταγράφοντας και αναλύοντας τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά αυτού του πληθυσμού και ανατρέποντας διάφορα στερεότυπα, που εμείς, οι οποίοι συνιστούμε την... κυρίαρχη κοινωνία, έχουμε μάθει να επικαλούμαστε. Οπως, για παράδειγμα, ότι τους αρέσει να περιπλανιούνται: στη συντριπτική πλειονότητά τους οι εννιά στους δέκα Τσιγγάνους σήμερα είναι μόνιμα εγκατεστημένοι, είτε σε σπίτια είτε σε καταυλισμούς, ενώ επιθυμούν την αυτικοποίησή τους, καθώς στην πλειονότητά τους επίσης τα λίγα χρήματα που κερδίζουν θέλουν να τα επενδύσουν σε ακίνητα (σπίτια ή οικόπεδα). Ερευνα αδημοσίευτη, τα κυριότερα στοιχεία της οποίας έχουμε την τύχη να παρουσιάσουμε σε αυτό το αφέρωμα, προκειμένου να γνωρίζουμε τις ιδιαιτερότητες και την πραγματικότητα των Τσιγγάνων.

Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσής τους στους καταυλισμούς ωστόσο, έχουν σημάνει συναγερμό και σε μια σει-

Τα χρόνια του ρα

ρά από πολιτικές αλλά και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Έτσι, παρουσιάζουμε το προσχέδιο της πρόστασης νόμου για τη δημιουργία αυτοδιαχειριζόμενων οικισμών για τους σκηνίτες Τσιγγάνους που έχουν υποβάλει το Δίκτυο DROM για τα κοινωνικά δικαιώματα των Τσιγγάνων, η ελληνική αντιπροσωπεία των Γιατρών του Κόσμου, το Ελληνικό Παραπτηρήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι, ο Συναπτισμός της Αριστεράς και της Προόδου και η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης. Με την παρέμβασή τους αυτή επιχειρούν να εξασφαλίσουν τα αυτονότητα στους καταυλισμούς ως ένα πρώτο βήμα ανακούφισης αν-

τών που δεν έχουν ούτε φως ούτε νερό ούτε στοιχειώδη υποδομή υγιεινής. Πρόταση την οποία άλλοι Τσιγγάνοι υιοθετούν, ενώ η ίδια η ομοσπονδία τους αντικρούει, καθώς θεωρεί υποτιμητικό να ψηφίζονται νόμοι για την τήρηση των αυτονότων που έτσι κι αλλιώς είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα για κάθε Ελλήνα πολίτη. Κακόμη, υπάρχει σκεπτικισμός -καθώς ουδέν μονιμότερον του προσωρινού- ότι αυτή η διευθέτηση μπορεί να αποτελέσει το άλλοι ή για περαιτέρω οιγωρίες ή και αδιαφορία στη διαδικασία της αποκατάστασης σε μια μακροχρόνια βάση. Ανάμεσα στα άρθρα που φιλοξενούμε συμπεριλαμβά-

αφιέρωμα:

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΤΑΞΗ ΥΛΗΣ: ΝΑΣΟΣ ΓΚΟΛΕΜΗΣ

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ: ΠΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟ: ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΑΛΑΞΙΑΝΑΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

▼ 5ος-9ος ΑΙΩΝΑΣ: Η ομοιότητα της τσιγγάνικης γλώσσας με τα σανσκριτικά, ο οποία εντοπίστηκε στα τέλη του 17ου αιώνα, οδήγησε στην υπόθεση της προέλευσης των Τσιγγάνων από την Ινδία. Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση, οι συνεχείς πολιτικές αλλαγές και αναταραχές στη θρησκευτική Ινδία, οι εισβολές και οι πόλεμοι, καθώς και το αυστηρά ιεραρχικό κοινωνικό σύστημα, που χώριζε τους ανθρώπους σε διάφορες ομάδες, μερικές από τις οποίες είχαν ελάχιστα δικαιώματα, έκανε διάφορες ομάδες, οι οποίες αργότερα έγιναν γνωστές ως Τσιγγάνοι, να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους. Άλλοι φεύγουν από την Ινδία μισθοφόροι πολεμιστές ή μουσικοί. Εικάζεται ότι μερικοί από αυτούς πέρασαν στην Ευρώπη μέσω της Μέσης Ανατολής και της Μικράς Ασίας, αλλά οι περισσότεροι έφτασαν στη γηραιά ή περίο από την Περία μέσω της Αρμενίας.

▼ 11ος ΑΙΩΝΑΣ: Σε αγιογραφικό κείμενο του 1068 μαρτυρείται η παρουσία Τσιγγάνων στην Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα, λοιπόν, με το «Βίο Αγίου Γεωργίου του Αθωνίτη», ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ' Μονομάχος προσκάλεσε στην Κωνσταντινούπολη μια «φυλή μάγων» από την Ανατολή, που ονομάζονταν Αθίγγανοι, για να εξοντώσουν τα θηρία που λυμαίνονταν το αυτοκρατορικό δάσος του Φιλοπατίου. Είναι πιθανόν η σύγχυση με τη θρησκευτική αίρεση των Αθίγγανων (άθικτων), καθώς κατοικούσαν στην ίδια γεωγραφική περιοχή.

▼ 14ος ΑΙΩΝΑΣ: Μαρτυρίες για την παρουσία των Τσιγγάνων στη Βαλκανία και στην Ανατολική Ευρώπη.

► 1323: Μαρτυρείται η παρουσία Τσιγγάνων στην Κρήτη.

► 1346: Αναφέρεται σε κείμενα η ύπαρξη «φέουδου Τσιγγάνων» –feudum acinganorum– στην Κέρκυρα. Σύμφωνα με τις αναφορές, το φέουδο αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 19ο αιώνα. Οι αναφορές στους Τσιγγάνους συναντούνται σε δημοτικά τραγούδια, βυζαντινούς Κανόνες και κείμενα Βυζαντινών λόγιων.

► 1358: πρώτη αναφορά των Τσιγγάνων στα ρουμανικά αρχεία.

► 1362: δικαστική απόφαση υποδεικνύει την παρουσία Τσιγγάνων στην Κροατία.

► 1378: καταγράφεται η παρουσία Τσιγγάνων στο Ζάγκρεμπ.

Στη Βλαχία και στη Μολδαβία, οι Τσιγγάνοι υποδουλώνονται και μένουν δούλοι μέχρι και το 18ο αιώνα.

Καταγράφεται η παρουσία Τσιγγάνων στη Μεθώνη. Φαίνεται από τις μαρτυρίες (1416 Πελοπόννησος, 1444 Ναύπλιο, 1518 Ζάκυνθος) ότι οι Τσιγγάνοι προτιμούσαν να εγκαθίστανται σε περιοχές που βρίσκονταν στη δικαιοδοσία των Βενετών, τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στα γειτονικά νησιά, πιθανόν επειδή οι βενετικές αποικίες απολάμβαναν

σχετικής ασφάλειας και σταθερότητας, ενώ οι άλλες περιοχές υπέφεραν πολύ από τις συνεχείς τουρκικές επιδρομές.

▼ 14ος-15ος ΑΙΩΝΑΣ: Μαρτυρίες για την παρουσία Τσιγγάνων στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη.

► 1417: Βοημία.

► 1418: Βαυαρία.

► 1419: Γαλλία.

► 1420: Ολλανδία.

► 1422: Ιταλία.

Η πρώτη αναφορά για παπικές επιστολές που βρίσκονται στα χέρια των Τσιγγάνων κατατίθεται σε ένα ελβετικό χρονικό του 1422. Σύμφωνα με αυτό, φαίνεται ότι δύο Τσιγγάνοι αρχηγοί, ο Δούκας Μιχαήλ και ο Δούκας Ανδρέας παρουσιάστηκαν στον Πάπα ζητώντας αφέση αμαρτίων, αλλά και την προστασία του.

Υποστηρίζεται η θεωρία ότι οι Τσιγγάνοι εμφανίζονται στη Δυτική Ευρώπη κυρίως ως μετανούντες προσκυνητές, προκειμένου να εξασφαλίσουν δεδομένου του θρησκευτικού κλίματος της εποχής – καλύτερη υποδοχή από τις τοπικές κοινωνίες.

► 1425: Ισπανία.

► 1440: Ουαλία.

► 1505: Σκωτία.

► 1509: Πολωνία.

► 1510: Ρωσία.

► 1512: Βαλτικές χώρες, Σουηδία.

► 1514: Αγγλία.

► 1515: Φινλανδία.

► 1533: Εσθονία.

► 1544: Νορβηγία.

▼ 15ος-16ος ΑΙΩΝΑΣ: Αρχίζουν οι συστηματικές διώξεις εις βάρος των Τσιγγάνων στη Δ. Ευρώπη. Η μετατροπή του θρησκευτικού κλίματος, υπό την επιρροή της λουθηρανικής Μεταρρύθμισης, σε συνδυασμό με τις οικονομικές εξελίξεις και τη γενική ανασφάλεια που επέφεραν – για παράδειγμα την περιφράξη των γαιών – καθώς και οι πόλεμοι της περιόδου εκείνης καθίστούν τους Τσιγγάνους, ανάμεσα σε άλλες ομάδες, τους «απόδιοπομπαίους τράγους» των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών.

Παράλληλα με τις διώξεις αρχίζουν να αναπτύσσονται και πολιτικές περιορισμού των Τσιγγάνων. Στην Ισπανία, από το τέλος του 15ου αιώνα, οι Τσιγγάνοι υποχρεώνονται να βρουν ένα επάγγελμα και έναν αφέντη, ενώ περιορίζονται οι μετακινήσεις τους.

▼ 17ος ΑΙΩΝΑΣ: Η Πορτογαλία είναι η πρώτη χώρα που εκτοπίζει Τσιγγάνους στις αποικίες της στη Βραζιλία, στις Ινδίες και Αφρική. Οι Γάλλοι και οι Αγγλοί επίσης εκτοπίζουν Τσιγγάνους στις αμερικανικές αποικίες τους.

▼ 18ος-19ος ΑΙΩΝΑΣ: Επεκτείνονται και συστηματοποιούνται οι πολιτικές που αποβλέπουν στον περιορισμό των Τσιγγάνων, στη Βίαιη εγκατάστασή τους σε συγκεκριμένες περιοχές και στον εξαναγκασμό τους να εγκαταλείψουν τη γλώσσα, τις ασχολίες και τις συνήθειές τους.

Στο γερμανικό κρατίδιο της Εσσης, στις αρχές του 18ου αιώνα, ξεκίνησαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των Τσιγγάνων, που περιελάμβαναν διώγμούς, ακρωτηρισμούς και εκτελέσεις.

Πιο χαρακτηριστική ισωσία εί-

ναι η πολιτική που ακολούθησε η Μαρία Θηρεσία της Αυτορίας και στη συνέχεια ο γιος της Ιωσήφ Β', που έδιωξαν τους νομάδες Τσιγγάνους από τα εδάφη της αυτοκρατορίας τους.

Την ίδια περίοδο, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου ζει η πλειονότητα των Τσιγγάνων, υπάρχουν διακρίσεις (για παράδειγμα στη φορολογία), αλλά δεν εφαρμόζονται βίαια καταστατικά ή αφομοιωτικά μέτρα.

Τα τέλη του 18ου αιώνα συνδέονται με την ανάπτυξη του φλαμένκο στην τσιγγάνικη συνοικία Τρίαντα της Σεβίλης. Την ίδια περίοδο γίνεται δημοφιλής στην Ευρώπη η μουσική Ούγγρων τσιγγάνων και αρκετοί τσιγγάνοι βιοτολιστές όπως ο Γιάνος Μπίχαρι (1764-1827) δίνουν συναυλίες στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

▼ 20ός ΑΙΩΝΑΣ: Σημειώνεται μια μετάβαση στη μεταχείριση των Τσιγγάνων. Από τις πολιτικές της σωματικής τιμωρίας, της όμεσης διώξης και της βίαιης εγκατάστασης, περνάμε στον απογραφικό έλεγχο, στην εξάρτηση από την πρόνοια και στους νομικούς περιορισμούς, που χωρίς να αναφέρονται άμεσα στους Τσιγγάνους τους θίγουν. Ταυτόχρονα επιβιώνουν και οι προηγούμενες μορφές καταπίεσης.

Χαρακτηριστική είναι η δράση της Pro Juventute, ελβετικής φιλανθρωπικής οργάνωσης, η οποία από το 1926 έως το 1973 απομάκρυνε τσιγγανόπουλα από τις οικογένειές τους και τα εγκαθιστούσε σε ιδρύματα μέχρι την ιυθέτηση τους χωρίς δικαστική απόφαση και με την υποστήριξη των αρχών.

Από την άλλη πλευρά αρχίζει να αναπτύσσεται η τσιγγάνικη εθνοτική συνείδηση. Στη δεκαετία του '20, στη νεοπαγή ΕΣΣΔ, σημειώνεται μια σύντομη, αλλά πλούσια «τσιγγάνικη πολιτιστική αναγέννηση»: ιδρύονται σύλλογοι, γίνονται εκδόσεις στη ρομανί γλώσσα, ενώ το 1931 ιδρύεται στη Μόσχα το περίφημο θέατρο «Ρομέν».

► 1941-1944: Ολοκαύτωμα. 250-500.000 Τσιγγάνοι χάθικαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Οι Εβραίοι και οι Τσιγγάνοι αποτελούν τη μόνη εθνοτική ομάδα για τις οποίες η ναζιστική ιδεολογία υποδείκνυε την ολοκληρωτική εξόντωση.

Μέχρι τις μέρες μας αναδύεται ο τσιγγάνικος εθνοτισμός. Η δράση πολλών από τις οργανώσεις που δημιουργήθηκαν συνδέεται με υπερεθνικούς οργανισμούς (ΟΑΣΕ, Ε.Ε.Κ.Λ.Π.).

► 1999: Το τσιγγάνικο στοιχείο αποτελεί το μεγάλο θύμα της μισαλλοδοξίας που εκδηλώνεται στο Κοσσυφοπέδιο.

Σημείωση: Κύρια βιβλιογραφική πηγή αποτελεί ο μελέτη του Angus Fraser «Οι Τσιγγάνοι», που κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Οδυσσέας, σε μετάφραση της Γιάννας Σκαρβέλη.

ΙΩΑΝΝΑ ΣΩΤΗΡΗΧΟΥ

Τσιγμού είναι παρεμπόν;

νεται αυτό τον καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και επιστημονικού υπευθύνου στο πρόγραμμα για την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων Θ. Γκοτοβού, ο οποίος αναδεικνύει μια όψη του εκπαιδευτικού τους αποκλεισμού, αντή της «απροθυμίας», στην καλύτερη περίπτωση, των εκπαιδευτικών να ξεπεράσουν στερεότυπα και προκαταλήψεις χρόνων.

Ο συνεργάτης στο γραφείο ποιότητας ζωής του πρωθυπουργού, Φ. Στάμου, επιχειρεί έναν απολογισμό στο κυβερνητικό έργο για την ανακούφιση αυτού του πληθυσμού αλλά δίνει και μερικές εξηγήσεις για τις

καθυστερήσεις που έχουν παρατηρηθεί.

Πέρα από την αρδθρογραφία ανθρώπων που για σειρά ετών έχουν ασχοληθεί με τους Τσιγγάνους, παρουσιάζονται επίσης ρετοροτ

αφιέρωμα •

ΕΡΕΥΝΑ

στο 68% των
Τσιγγάνων που
ζουν στην Ελλάδα

Της ΙΩΑΝΝΑΣ ΣΩΤΗΡΧΟΥ

Πού σταματάει η αλήθεια και πού ξεκινάει η μυθοπλασία για τους Τσιγγάνους; Κατά πόσο η περιπλάνησή τους οφείλεται στον ατίθασο, «νομαδικό» χαρακτήρα τους και όχι στον εξοστρακισμό τους ως «ανεπιθύμητων» ή ακόμη και στην ανάγκη τους για μια καλύτερη ζωή;

Πιστεύει κανές ότι η διαβίωση μέσα στην εξαθλίωση μπορεί να είναι επιλογή; Η ότι υπάρχουν άνθρωποι σήμερα που δεν θα θέλαν να έχουν πού τη κεφαλή κλίνη;

Μια επιστημονική έρευνα, πολύχρονος καιρούς μελέτης του τσιγγάνου στοιχείου σε όλη την Ελλάδα, ωρίχει φως σε βάθος στα χαρακτηριστικά αυτών των ανθρώπων, που έχουν τόσες διαφορές μεταξύ τους αλλά και κοινά προβλήματα. Τα τελευταία εστιάζονται στους άθλιους όρους διαβίωσής τους, τη φτώχεια. Η πρώτη σε βάθος και έκταση έρευνα για την «οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα» που εκπόνησαν οι Γιώργος Παπακωνσταντίνου, Μαρία Βασιλειάδου και Μαρία Παυλή-Κορρέ –υλοποιώντας ένα σκέλος του προγράμματος «εκπαίδευση τσιγγανοπαίδων» που διενεργεί ο Τομέας Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή Θανάση Γκρότοβο, για λογαριασμό του υπουργείου Παιδείας – αποτελεί τομή ωτόσο για έναν ακόμη λόγο: όχι επειδή καταγράφει την αθλιότητα στην οποία ζει αυτό το κομμάτι του πληθυσμού όσο γιατί καταρρίπτει τα στερεότυπα που έχουμε εμείς η πλειονότητα, οι «γκάτζες» για τους Ρόμηδες. Δίνοντάς τους το λόγο, τους επιτρέπει να εξηγήσουν όσα εμείς δεν θέλουμε ή δεν τολμούμε να καταλάβουμε.

Η έρευνα έγινε σε δέκα νομούς (Αιτωλοακαρνανίας, Αττικής, Αχαΐας, Ηρακλείου, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Καρδίτσας, Κέρκυρας, Κορινθίας και Ροδόπης) στους δήμους και στις κοινότητες των οποίων συγκεντρώνεται μεγάλος και αντιρροστητικός αριθμός Τσιγγάνων, με τη μέθοδο των ερωτηματολογίων από το Νοέμβριο του 1997 έως τον Ιανουάριο του 1998, η επεξεργασία των δεδομένων ολοκληρώθηκε μέσα στο 1998 ενώ παραμένει μέχι σήμερα αδημοσίευτη. Σε αυτές τις περιοχές ζουν περίπου 5.000 οικογένειες από τις 7.000 περίπου που διαμένουν σε όλη τη χώρα. Συγκεκριμένα συγκεντρώνεται ακούσιμος το 68% των Τσιγγάνων της Ελλάδας. Ακολούθησε και μία ακόμη έρευνα σε πέντε επιπλέον νομούς (Καβάλας, Μαγνησίας, Σερρών, Αργολίδας και Δράμας) η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη του 1999, συμπληρώνοντας την εικόνα για τους Ελλήνες Τσιγγάνους, τα συμπεράσματα της οποίας δεν διαφοροποιούνται από αυτά της προγενέστερης.

Οπως είναι ίσως φυσικό, η ζωή των Τσιγγάνων που ζουν σε αστικές περιοχές διαφέρει από αυτήν ομάδων Ρόμηδων που διαβιούν σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, ενώ αλλάζει και ο τρόπος της εγκατάστασής τους: υπάρχουν Τσιγγάνοι που ζουν μόνιμα σε σπίτια, άλλοι που ζουν μόνιμα σε καταυλισμούς, ομάδες ημιεγκαταστημένων που ισοκατανέμουν το χρόνο διαμονής τους σε τουλάχιστον δύο συγκεκριμένα μέρη αλλά και ομάδες διερχομένων.

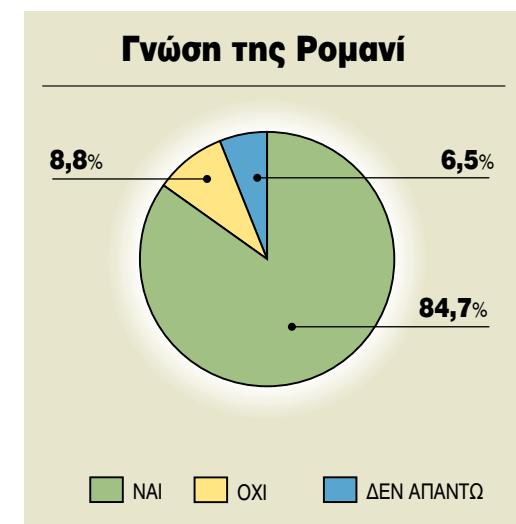
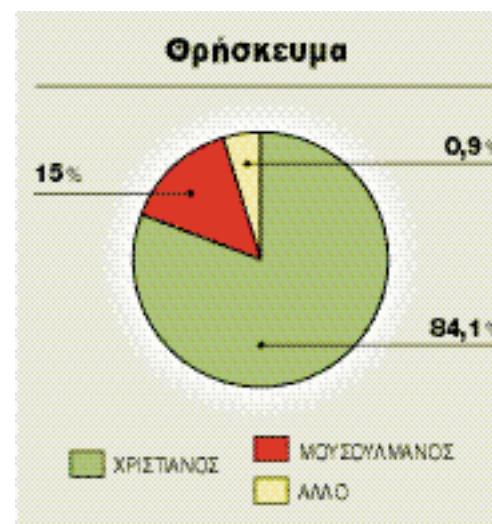
Οι συμπεριφορές που συνάντησαν από τους αρχηγούς των οικογενειών στους οποίους απευθύνονταν το ερωτηματολόγιο με τις περισσότερες από 60 ερωτήσεις ποικιλλούν: οι διενεργούντες τις συνεντεύξεις σε ορισμένες περιπτώσεις συνάντησαν ακόμη και την άρσην συμφερούχης σε μια έρευνα που αφορούσε Τσιγγάνους, καθώς οι ίδιοι δεν θέλαν να ταυτίζονται με τους υπολοίπους διαιωνίζοντας το «στίγμα».

Ας σταθούμε σε μερικά από τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας:

- Το πιο σημαντικό κατά τη γνώμη μας στοιχείο που αναδεικνύει αυτή η έρευνα, πέρα από τη σκιαγράφηση της σημειωνής κατάστασης των Τσιγγάνων, είναι τούτο: ότι καταρρίπτει το μύθο που θέλει να συνδέει τη ζωή των Τσιγγάνων με τη συνεχή περιπλάνηση. Κι αυτό γιατί η συντριπτική πλειονότητά τους –σχεδόν οι εννιά στους δέκα– είναι μόνιμα εγκατεστημένοι είτε σε σπίτια είτε σε καταυλισμούς, ενώ αποτελεί καθολική τους επιθυ-

Οι πίνακες είναι από την έρευνα των Γ. Παπακωνσταντίνου-Μ. Βασιλειάδου-Μ. Παυλή Κορρέ «Οικονομική-Κοινωνική-Πολιτισμική κατάσταση των Τσιγγάνων στην Ελλάδα» Υ.Ε.Π.Θ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων - Τμήμα ΦΠΨ - Τομέας Παιδαγωγικής

Ο μύδος της νομαδικής ζωής των Τσιγγάνων

μία η μόνιμη εγκατάσταση σε κάποιο μέρος και η απόκτηση σταθερής εργασίας.

- Οι συνθήκες διαμονής εξαρτώνται από το είδος εγκατάστασης: κι αυτές είναι οι χειριστές, σε βαθμό να προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια στους καταυλισμούς και στα μέρη όπου διαμένουν οι διερχόμενοι και οι ημιεγκαταστημένοι. Ενα σημαντικό λοιπόν ζήτημα είναι η αντιμετώπιση την στεγαστικού τους προβλήματος και η διευθέτηση μερικών στοιχειωδών έργων υποδομής όπως η αποχέτευση, η ηλεκτροδότηση, η ύδρευση στα μέρη όπου διαβιούν προχειρώς.

■ Σε μεγάλο βαθμό στο οικογενειακό εισόδημα συνεισφέρουν πέραν του ενός μέλους της οικογένειας, ωστόσο η συντριπτική τους πλειονότητα δηλώνει πως τένεται. Πολύ μεγάλος είναι και ο εκπαίδευτικός αποκλεισμός τους με δύσα αυτό συνεπάγεται για τις συνθήκες πρόσβασης στις απολαβές της σύγχρονης κοινωνίας. Οι περισσότεροι Τσιγγάνοι δεν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν.

■ Παρ' όλα αυτά είναι φανερή η σταδιακή προσαρμογή τους στο ελληνικό οικονομικό σύστημα, με τη σταδιακή εγκατάλειψη των

παραδοσιακών επαγγελμάτων τους και την ανάζητηση νέων περισσότερο ενταγμένων στον τοόπο καταναλωτικής συμπεριφοράς και διαβίωσης του κοινωνικού συνόλου.

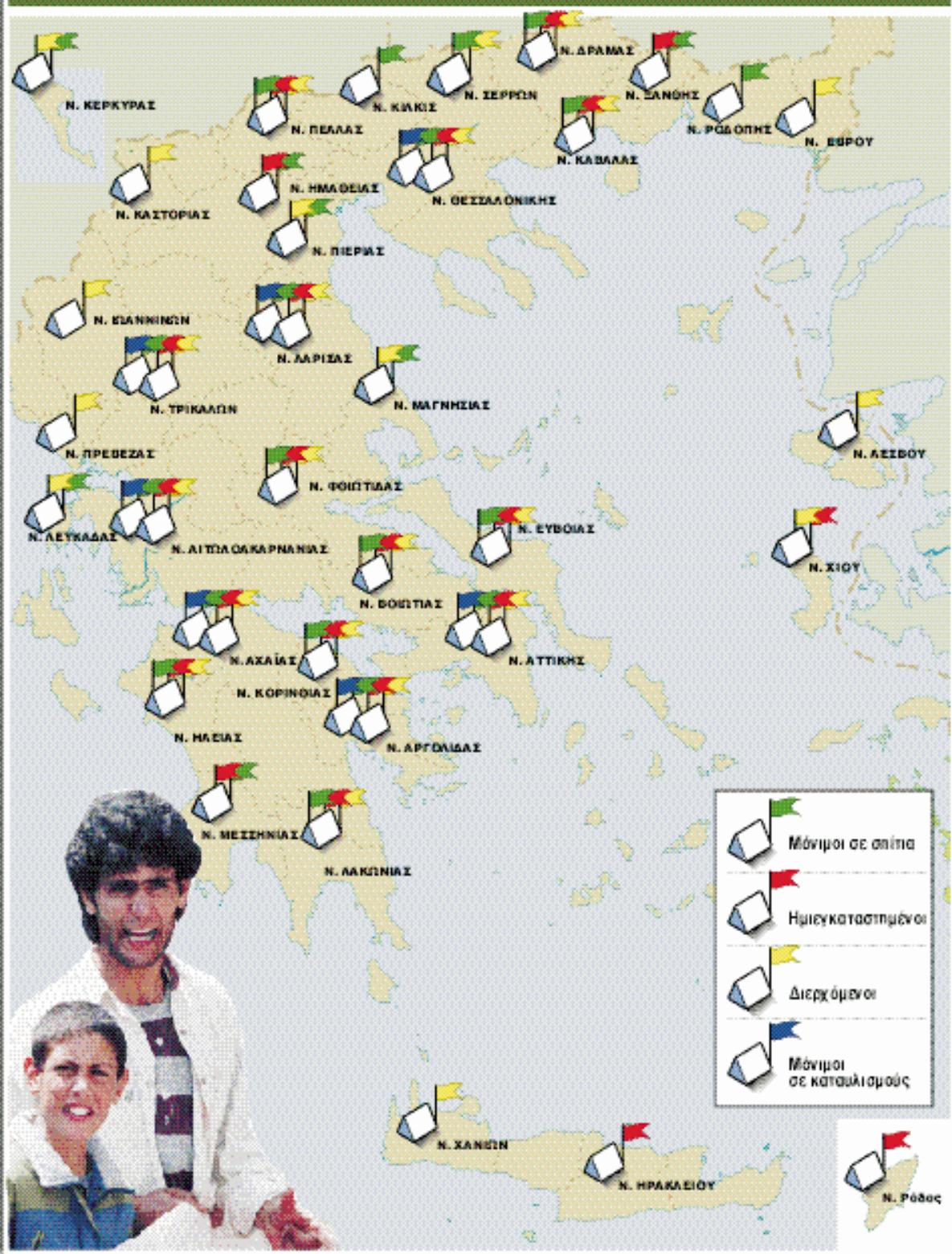
- Οι Τσιγγάνοι αποτελούν ένα σύνολο με μεγάλες διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό του, τόσο σε σχέση με τις πεποιθήσεις τους όσο και με την οικονομική συμπεριφορά τους σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην είναι δυνατή η γενίκευση των συμπερασμάτων.

■ Με δεδομένη την κατάσταση ανέχεις στην οποία βρίσκονται, την έλλειψη στέγης, απασχόλησης και εκπαίδευσης «απατείται» ένας σχεδιασμός ολοκληρωμένης και συστηματικής πολιτικής προσεγγισης» όπως μας είπε μία εκ των ερευνητών, η Μαρία Βασιλειάδου.

Γεγονός που αποδεικνύει σωρεία ευθύνων για την αδιαφορία, την αποστασιακή της συγκαταστασία στη ζωή τους, καθώς το 89% δηλώνουν παντρεμένοι και μόνο σε ποσοστό 1% ανύπαντροι. Η μονογονεϊκή οικογένεια που προήλθε από εγκατάλειψη ενός εκ των συζύγων ή από ανύπαντρο γονιό φτάνει σε ποσοστό 2%, οι χήρες/χήροι καλύπτουν ένα 3%, το 2% είναι χωρισμένοι, ενώ συμβίωση δηλώνει μόνο το 1% του πληθυσμού.

Μπορεί ο αριθμός των μελών της τσιγγάνικης οικογένειας να έχει μειωθεί σε σύγκριση με το παρελθόν, παραμένουν ωστόσο στην πλειονότητά τους πολύτεκνοι, αφού ο ένας στους δύο (ποσοστό 51,2%) έχει από τριάντα έως και πέντε παιδιά, ενώ σε ποσοστό 13,2% έχουν από έξι έως και οκτώ παιδιά. Το ζευγάρι κατοικεί κοντά στους συγγενείς και το σύνιστο τους η συνήθεια της συμβίωσης - συγκατοίκησης με τα μέλη της πατριωτικής οικογένειας συναντάται συχνότερα

Τρόπος εγκατάστασης των Τσιγγάνων ανά νομό

ΠΗΓΗ: Επίκαιο Πρόγραμμα Δικτύου Επιμόρφωσης, Καρχηδόνα περιφερειακής διοίκησης της Τσέτης Φλώρινας, 1996.

στους καταυλισμούς όπου ακολουθείται πιστότερα ο παραδοσιακός τρόπος ζωής. Αντίθετα, στις περιοχές όπου η οικονομική τους κατάσταση είναι υψηλότερη και συνακόλουθα η αστικοποίηση και ένταξή τους στην κυριαρχητική κοινωνία, συναντά κανείς πυρηνικές οικογένειες σε ποσοστό 56,5%.

Ωστόσο, παρότι τις διαφορές στη δομή της οικογένειας φαίνεται να συγκλίνουν στην ηλικία στην οποία συνάπτουν γάμο, ηλικία που συμπίπτει με την έναρξη της εφηβείας στο μη τσιγγάνικο πληθυσμό: έτσι σε ποσοστό 12,3% παντρεύονται 13 με 14 χρόνων, συνάπτουν γάμο στα 15 σε ποσοστό 8,5%, στα 16-18 σε ποσοστό 37,2% και στα 19-20 σε ποσοστό 23%. Το ποσοστό των Τσιγγάνων που παντρεύονται σε ηλικία μεγαλύτερη των 25 ετών είναι εξαιρετικά χαμηλό (0,3%). Αξιοσημείωτο είναι πως τα περισσότερα κορίτσια (σε ποσοστό 55,9%) παντρεύονται μεταξύ 13 και 16 χρόνων.

Σχεδόν στο σύνολό τους (ποσοστό 92,6%) οι Τσιγγάνοι προτιμούν Τσιγγάνους για συντρόφους στη ζωή τους, γεγονός που ίσως αποτελεί βασικό λόγο για τη διατήρηση των πολιτισμικών στοιχείων στην τσιγγάνικη κοινωνία και ενδεχομένως να συμβάλ-

λει στην γκετοποίησή τους. Μόνο το 3,2% διαλέγει για σύζυγο μη Τσιγγάνο/α: μάλιστα οι άντρες σε υψηλότερο ποσοστό καθώς οι γυναίκες λόγω του τρόπου ανατροφής τους έχουν περιορισμένες επαφές με μη Τσιγγάνους και πιθανά η επιλογή συντρόφου να υπόκειται σε μεγαλύτερο έλεγχο.

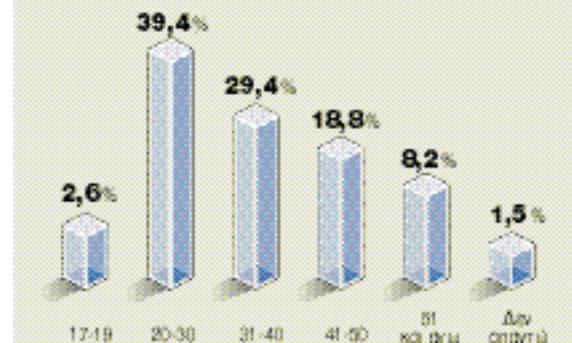
ΟΡΗΣΚΕΙΑ - ΓΛΩΣΣΑ Στη συντριπτική τους πλειονότητα οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα είναι Ορθόδοξοι χριστιανοί (ποσοστό 84,1%), ενώ το 15% είναι μουσουλμάνοι (που διαβιούν κυρίως στο νομό Ροδόπης και στην Αττική γύρω από το Βοτανικό). Πιστοί χριστιανοί, οι Τσιγγάνοι εκδηλώνουν την πίστη τους με το δικό τους τρόπο, τιμώντας με ειδικές τελετές την Παναγία και ορισμένους αγίους τους οποίους ξεχώρισαν και θεωρούν προστάτες τους όπως τον Αγιο Γεώργιο και τον Αι-Σύμιο (Άγιο Σημεών). Άλλοτε και το γεγονός ότι συχνά γίνεται γάμος χωρίς την τέλεση του μιστηρίου στην εκκλησία δεν σημαίνει έλλειψη θρησκευτικού συναισθήματος αλλά συνήθως έλλειψη των απαραίτητων δικαιολογητικών για το θρησκευτικό γάμο.

Μπορεί να συνομιλούν με τους μη Τσιγγά-

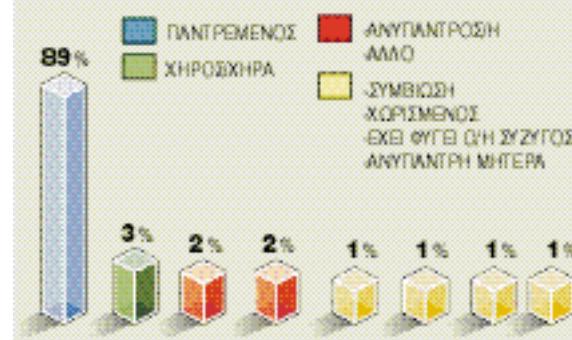
νους στην ελληνική, ωστόσο στην πλειονότητά τους (ποσοστό 84,6%) μιλούν την τσιγγάνικη γλώσσα, τη ρομανί, ως μηχανισμό διατήρησης της κουλτούρας τους αλλά και άμυνας απέναντι στην περιβάλλοντα κοινωνία. Μάλιστα οι εφτά στους δέκα δηλώνουν ότι πρόεται να συνεχίσουν να μιλάνε τη ρομανί μεταξύ τους και μόνο σε ποσοστό 8,8% δηλώνουν ότι «δεν χρειάζεται και θα ξεχαστεί». Σε ποσοστό 57% μιλάνε ταυτόχρονα και την ελληνική στην οικογένεια, ενώ ποσοστό 10,6% δηλώνει ότι μιλά στην οικογένεια την τουρκική. Σε μικρό ποσοστό (3,8%) οι οικογένειες των Τσιγγάνων είναι τριγλωσσες, ενώ στην πλειονότητά τους είναι διγλωσσες. Ενα ακόμη ποσοστό 8,8% δηλώνει άγνοια της τσιγγάνικης γλώσσας. Σε μεγάλο βαθμό (57,9%) επιθυμούν τη γραπτή αποτύπωση της γλώσσας τους, καθώς η επικοινωνία τους στα τσιγγάνικα γίνεται μέχρι σήμερα μέσω της προσωπικής επαφής, ενώ η μετάδοση των γνώσεων και των πληροφοριών είναι προφορική από γενιά σε γενιά.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ Μέχρι την προηγούμενη εικοσαετία υπήρχαν αρχηγοί φάρας ή εκτε-

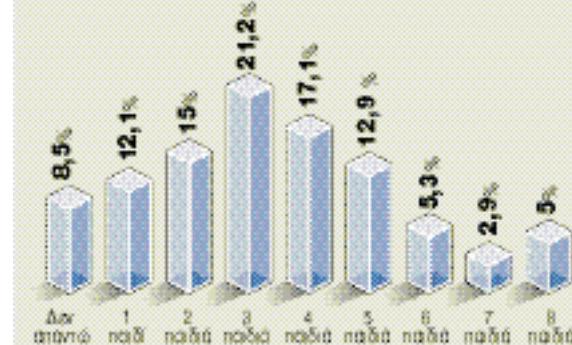
Ηλικία των ερωτηθέντων (αρχηγών οικογένειας)

Οικογενειακή κατάσταση

Αριθμός μελών οικογένειας

**Ενας στους τρεις Τσιγγάνους
είναι άστεγος. Το 90% είναι
μόνιμα εγκατεστημένοι**

Το 70% δεν έχει πάει ποτέ σχολείο

συμβάλει και στην αλλαγή της εσωτερικής οργάνωσης, η οποία τείνει να μοιάσει με τον τρόπο οργάνωσης της κυριαρχησης κοινωνίας.

Στην Ελλάδα, οι Τσιγγάνοι προτάσουν κυρίως την ελληνική τους ταυτότητα πριν από την ταυτότητα του Ρομ, καθώς σε ερώτηση όπου τους ζητήθηκε να προσδιορίσουν σε ποια τσιγγάνικη ομάδα εντάσσονται, μερικοί αρνήθηκαν να απαντήσουν ενώ άλλοι διευκρίνισαν πριν από οποιαδήποτε άλλη δήλωση αυτοπροσδιορισμού πως είναι Ελληνες.

ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ Αν και οι Τσιγγάνοι που συμμετείχαν στην έρευνα –με γεωγραφικό στόχο τους 10 νομούς που προσαναφέρθηκαν– είναι κάτοικοι 54 δήμων και κοινοτήτων δήλωσαν συχνά ως τόπο προέλευσης ή γέννησης έναν άλλο νομό, δήμο ή κοινότητα, με αποτέλεσμα να συγκεντρωθούν 117 διαφορετικοί τόποι τους οποίους προέρχονται. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και τέσσερις χώρες εκτός Ελλάδας: η Ρουμανία, η Αλβανία, η Βουλγαρία και η Τουρκία. Η πρώτη παρατήρηση αφορά συνεπώς τη μεγάλη διασπορά και εσωτερική μετανάστευση του τσιγγάνικου πληθυσμού.

Το μεγαλύτερο ποσοστό 63,8% είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια, το 5,6% εί-

ναι ημερικατεστημένοι, δηλαδή ισοκατανέμουν το χρόνο τους ανάμεσα σε δύο ή τρεις περιοχές, το 27,1% είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς ενώ το 3,5% είναι διερχόμενοι και δεν δηλώνουν μόνιμη στέγη. Οι σκηνίτες Τσιγγάνοι, εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς, μαζί με τους διερχόμενους δίνουν ένα ποσοστό 30,6% του τσιγγάνικου πληθυσμού, που βρίσκεται πιθανά στην κατηγορία των αστέγων, δηλαδή σχεδόν ο ένας στους τρεις Τσιγγάνους είναι

το 12,6% δηλώνει την επιθυμία μετεγκατάστασης. Επιθυμία που εκφράζουν κυρίως οι Τσιγγάνοι που είναι κάτοικοι καταυλισμών με άμλιες συνθήκες διαβίωσης και αντιμετωπίζουν προβλήματα με την τοπική κοινωνία. Ετσι ένα πρόβλημα που αναδύεται με σαφήνεια είναι το στεγαστικό.

Ενα ακόμη εύοντα είναι ότι γίνεται μετεγκατάσταση ολόκληρων καταυλισμών για λόγους επαγγελματικούς ή λόγω διωγμών, λόγω υποσχέσεων των τοπικών αρχών για καλύτερη μετεγκατάσταση ή για άλλους λόγους, όπως για παράδειγμα στο αγελαδοπάζαρο της Καρδίτσας που μετακινείται ολόκληρος ο καταυλισμός επειδή τα αέρια από το εργοστάσιο βιολογικού καθαρισμού της περιοχής καθιστούν κατά τους θερινούς μήνες τις συνθήκες διαβίωσης απολύτως ακατάλληλες. Σε κάθε περίπτωση, οι Τσιγγάνοι μετακινούνται ομαδικά, συνοχή που τους προσφέρει σιγουριά και ασφάλεια και τους επιτρέπει να διατηρούν την πολιτισμική τους ταυτότητα.

Χωρίς τουαλέτα το 92,4% όσων ζουν σε καταυλισμούς

στημένοι σε σπίτια βρίσκονται σε καλύτερη θέση από αυτούς που ζουν σε καταυλισμούς. Στους καταυλισμούς, στα μέρη όπου διαμένουν οι διερχόμενοι και οι ημερικατεστημένοι, οι συνθήκες είναι τέτοιες που σύμφωνα με τους ερευνητές «δεν επιτρέπουν την αναγκαία απομική και συλλογική υγιεινή, ενώ συχνά προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια».

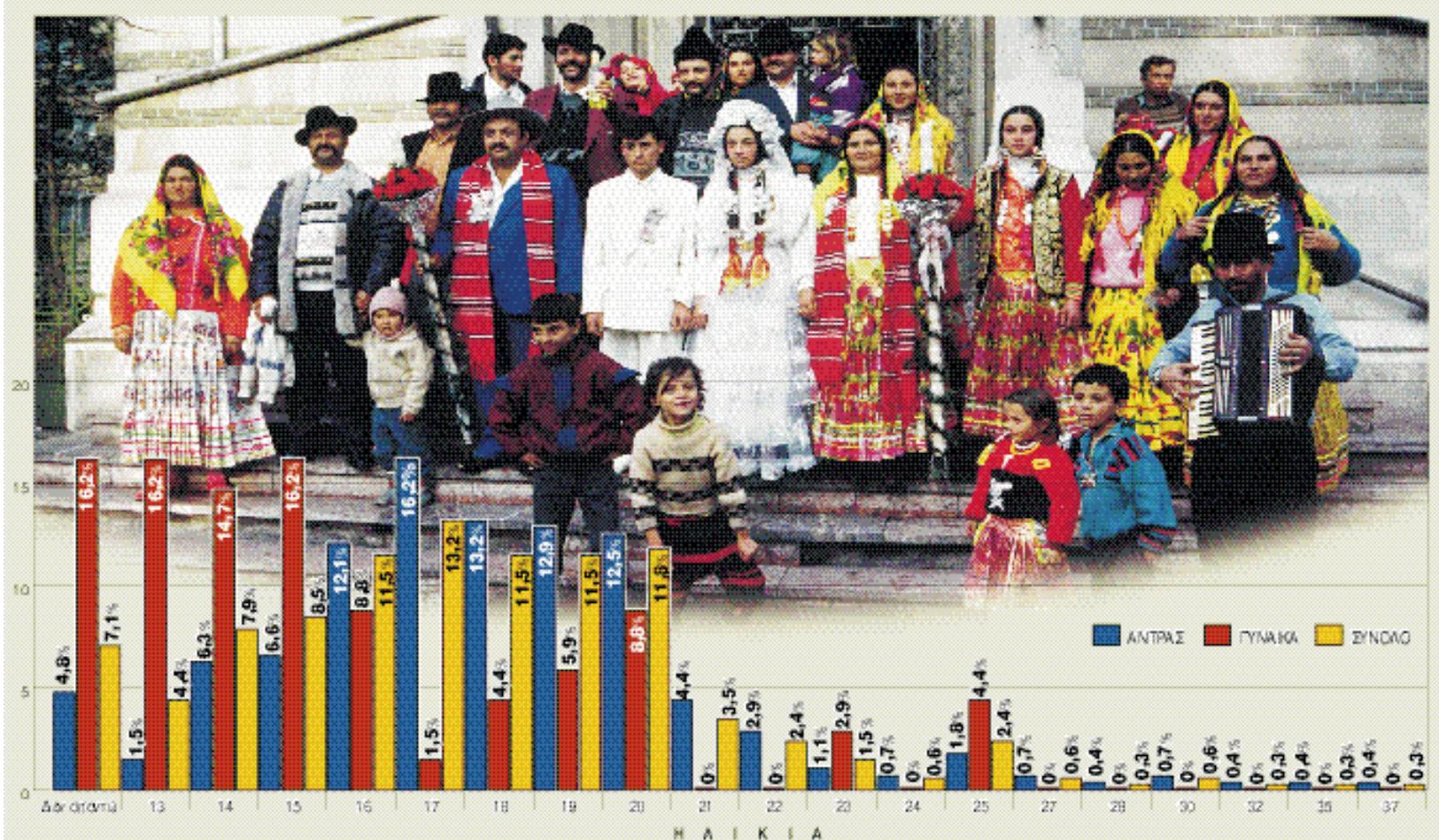
Στην πλειονότητά τους οι Τσιγγάνοι της έρευνας μένουν σε χώρο ενός ή δύο δωματίων (ποσοστό 54,1%): συγκεκριμένα το 52,07% όσων ζουν μόνιμα σε σπίτι, το 78,95% των ημερικατεστημένων και το 99% όσων ζουν μόνιμα σε καταυλισμούς –οι διερχόμενοι μένουν σε σκηνές. Σε συνδυασμό με τον αριθμό των μελών της οικογένειας που διαμένουν στον ίδιο χώρο, ο βιοτικός χώρος είναι ασφυκτικά περιορισμένος.

Τα έργα υποδομής όπως αποχέτευση, η λεκτροδότηση, ή δρευση είναι αγύρων προκατατάξεις, επειδή τα πλήρη αποχωρητήρια χαρακτηρίζεται πολύτελεια, ενώ δεν γίνεται λόγος για λουτρό. «Στην καλύτερη περίπτωση αναφέρονται μία έως δύο αυτοσχέδιες τουαλέτες για ολόκληρο τον καταυλισμό, στις οποίες αστόριστο δεν τηρούνται βασικές αρχές υγιεινής.

Σε σχέση με την ύπαρξη τουαλέτας: δεν διαθέτει το 11,1% όσων ζουν μόνιμα σε σπίτια, το 73,7% των ημερικατεστημένων και το 92,4% των εγκατεστημένων σε καταυλι-

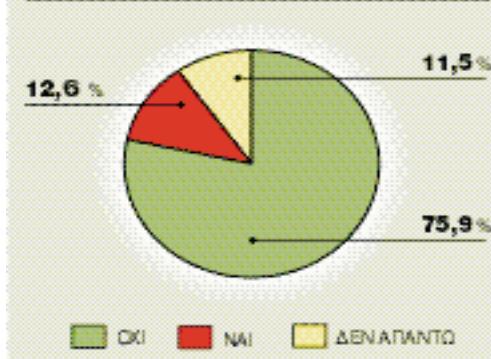
Ηλικία σύναψης γάμου σε σχέση με το φύλο

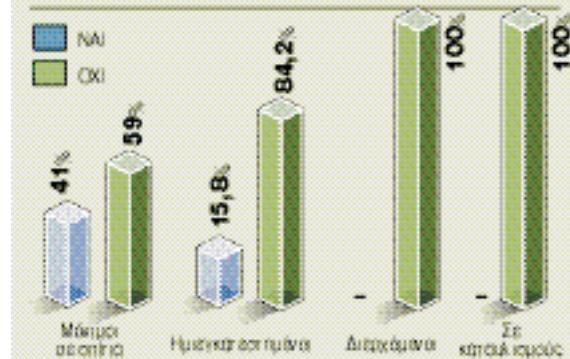
Εκπαιδευτικό επίπεδο

Επιθυμία για μετεγκατάσταση

Υπαρξη λουτρού σε σχέση με τον τρόπο σγκατάστασης

σμούς. Ας μη συζητήσουμε για τους διερχόμενους...

Η υπαρξη του αλέτας ωστόσο δεν προϋποθέτει την ύπαρξη λουτρού: έτσι το 59% όσων ζουν σε σπίτια, το 84,2 των ημερικατεστημένων και το 100% όσων ζουν σε καταυλισμούς δεν έχουν λουτρό.

Επίσης δεν έχουν κανενός είδους θέρμανση οι διερχόμενοι σε ποσοστό 83,3%, οι μόνιμα εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς σε ποσοστό 41,3%, ο ένας στους τρεις ημερικατεστημένους και ο ένας στους δέκα εγκατεστημένους σε σπίτια. Άλλα κι αυτοί που διαθέτουν θέρμανση χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον ξυλόσομπες ή θερμάστρες πετρέλαιον.

Σε σχέση με τις άλλες οικιακές συσκευές: πλυντήριο ρούχων διαθέτει το 37,8% των μόνιμα εγκατεστημένων σε σπίτια και το 10,5% των ημερικατεστημένων. Τηλέφωνο δεν έχουν περισσότεροι από τους μισούς εγκατεστημένους σε σπίτια (ποσοστό 51,2%) και η συντριπτική πλειονότητα των ημερικατεστημένων (89,5%) και δύον μένουν σε καταυλισμούς (94,6%). Κινητά τηλέφωνα είχαν σε ποσοστό 7,8% οι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια, σε ποσοστό 8,7% οι εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς, ένας από τους διερχόμενους και κανένας από τους ημερικατεστημένους του δείγματος.

Μπορεί να στερούνται των βασικών υποδομών υγιεινής και αγαθών της κατανάλω-

τικής κοινωνίας, αλλά τηλεόραση έχουν οι επάλληλα στους δέκα Τσιγγάνους (ποσοστό 70,6%). Πέραν της διαφορετικής ιεράρχησης των αναγκών της τσιγγάνικης κοινωνίας, είναι γεγονός ότι οι συνθήκες διαβίωσης δεν υπόκεινται πάντα στην ελεύθερη επιλογή τους αλλά σχετίζονται με την ύπαρξη έργων υποδομής: για παράδειγμα, η ανυπαρξία παροχής νερού συνεπάγεται ανυπαρξία λουτρού και τουαλέτας.

Επίσης το 11,2% των συνολικού δείγματος έχει ένα μουσικό όργανο, οι τρεις στους δέκα (ποσοστό 32,4%) διαθέτουν στερεοφωνικό: σε αυτά τα ποσοστά εκπροσωπούνται κυρίως οι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια, οι οποίοι σε ποσοστό 2,3% δηλώνουν ύπαρξη εξοχικού (!), βιβλιοθήκης (9,2%) και κομπιούτερ (2,3%).

Αυτοκίνητο διαθέτει η πλειονότητα των Τσιγγάνων (σε ποσοστό 63,5%), ενώ το 2,9% δεν απαντά. Χωρίς να αποτελεί σύμβολο ευημερίας, το μεταφορικό μέσο είναι συχνά απαραίτητο για τη δουλειά τους και μετατρέπεται σε κατοικία κατά τη διάρκεια της μετακίνησης ή της προσωρινής διαμονής σε κάποιο σταθμό. Άλλωστε από αυτούς, ΙΧ επιβατικό διαθέτει μόνο το 17,2% εκ των οποίων το 87,5% είναι μόνιμα εγκα-

τεστημένοι σε σπίτια. Οι περισσότεροι σε ποσοστό 68,2% έχουν ημιφορτηγό και ο ένας στους δέκα φορτηγό (ποσοστό 9%).

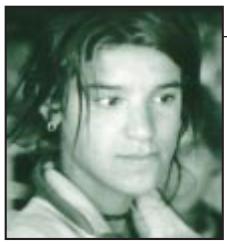
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ Σχεδόν καθολικός είναι ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός των Τσιγγάνων με ότι αυτό συνεπάγεται. Η πλειονότητα των ερωτηθέντων ήταν νέα άτομα, ηλικίας από 18 μέχρι 47 ετών, και συνεπώς σε παραγωγική ηλικία ωστόσο στην πλειονότητά τους, συγκεκριμένα οι επτά στους δέκα, δεν είχαν πάσι ουδέποτε σχολείο (ποσοστό 69,7%) ή ήταν λειτουργικά αναλφάβητοι καθώς μόλις ο ένας στους δέκα είχε τελειώσει το Δημοτικό (ποσοστό 10%). Ενώ μόνο το 2,1% εξ αυτών είχαν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο και σε σχεδόν μηδενικό ποσοστό 0,9% το Λύκειο. Φανερές οι συνέπειες στην επιβίωσή τους, στη βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους, στις συνθήκες πρόσβασης που έχουν στις απολαβές της σύγχρονης κοινωνίας, στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους αλλά και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Σε αυτό το σημείο οι ερευνητές αναφέρονται επίσης στο σχολείο της κυρίαρχης κοινωνίας, το οποίο μέχρι πρόσφατα δεν λάμβανε υπόψη τις τσιγγάνικες ιδιαι-

τεροτήτες, δεδομένου ότι όλοι τους μιλούν τη μητρική-προφορική τους γλώσσα ρομανιών.

Γιατί δεν πήγαν σχολείο; Ο ένας στους πέντε (ποσοστό 20%) απάντησε πως «τότε οι Τσιγγάνοι δεν πήγαιναν σχολείο», το 12,9% «λόγω μετακινήσεων», ενώ το 28,8% επειδή βγήκε «για δουλειά». Ενα 3,2% δήλωσαν «σκηνίτες», ένα 4,1% ποδόβαλαν ως λόγο τη φτώχεια, ενώ το 1,2% απάντησε «ήθελα να παντρευτώ». Μόνο το 2,9% έκανε λόγο για προβλήματα στο σχολείο και το 1% ανέφερε «άλλους λόγους». Γίνεται φανερό ότι ήταν πρωτίστως η καλύψη βιοτικών αναγκών αυτή που τους απέκλεισε από το σχολείο, όπως συμβαίνει και με άλλες μη προνομιούχες ομάδες, ενώ ελλοχεύει στις απαντήσεις τους η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος να προσεγγίσει μια αποκλεισμένη ομάδα με διαφορετικό πολιτισμό υπόβαθρο.

Αν τα παραπάνω αφορούν τους γονείς, αρχιγούντων των οικογενειών, αυτό δεν σημαίνει ότι η εικόνα είναι καλύτερη για τα παιδιά τους: καθώς μόνο το ένα στα τρία παιδιά σε ηλικία Δημοτικού Σχολείου φοιτά με σχετικά κανονικούς ρυθμούς στο σχολείο (ποσοστό 30%), μόνο το 14,4% των παιδιών ηλικίας Γυμνασίου φοιτά στο Γυμνάσιο, ενώ κανένα παιδί από αυτά που είναι στην ηλικία Λυκείου δεν πηγαίνει στο Λύκειο. Μάλιστα σε ένα μεγάλο ποσοστό 62,6% δεν

**Χωρίς λουτρό
το 59%
όσων ζουν
σε σπίτια**

αφιέρωμα •

**Χωρίς ασφάλιση δύο στους πέντε
Τσιγγάνους (39%), απλά και στους
ασφαλισμένους το 38% δεν ...γνωρίζει**

απαντούν ή απαντούν ασφαλώς αφήνοντας να γίνει αντιληπτό ότι το ποσοστό των παιδιών που φοιτά περιοδικά στο σχολείο είναι ενδεχομένως μεγαλύτερο. Παρ' όλα αυτά δεν διευκρίνισαν σε σχετική ερώτηση τους λόγους που οδηγούν τα τσιγγανόπουλα να διακόψουν το σχολείο, καθώς το 70,3% των ερωτηθέντων δεν απάντησε. Από τις απαντήσεις ωστόσο των υπολοίπων τα προβλήματα που αναδύονται, συνδέονται με το εκπαιδευτικό σύστημα και τους λειτουργούς του, με τον τρόπο ξωής των Τσιγγάνων αλλά και τη στάση των «γκάτες» απέναντι τους.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ Τι περιθώριο επαγγελματικής αποκατάστασης αφήνει το γεγονός ότι τα 2/3 των ερωτηθέντων δεν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν; Κατά συνέπεια, ένα ποσοστό 17,4% ασκεί ένα επάγγελμα το οποίο συνήθως δεν ασκείται από μη Τσιγγάνο όπως μικροπωλήτης (λουλουδιών, χαρτομάντιλων κ.λπ.), ρακοσυλλέκτης-παλαιοπώλης-παλιατζής, επαίτης, αχθοφόρος, ένα ποσοστό 5,6% δεν το προσδιορίζει («ότι βρεθεί», «άλλο», «δεν απαντώ») ενώ το 13,5% είναι άνεργοι.

Το 17,6% είναι εργάτες γης, το 32,4% γυρολόγοι έμποροι, το 5,3% ιδιοκτήτες καταστήματος, το 3,5% μουσικοί, το 1,5% υπάλληλοι: επαγγέλματα που είναι περισσότερο αποδεκτά από την κοινωνία και τα οποία εξασκούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι Τσιγγάνοι που έχουν πάει σχολείο. Το γεγονός ότι οι έξι στους δέκα (ποσοστό 60,3%) απασχολούνται σε εργασίες ενταγμένες στο ελληνικό σύστημα παραγωγής φανερώνει ακόμη την τάση εναρμονισμού τους με τα δεδομένα της κοινωνίας στο πλαίσιο, αν όχι στο περιθώριο, της οποίας διαβιούν.

Σε μικρότερα ποσοστά είναι ακόμη συνταξιούχοι (1,8%), ναυτικοί (0,6%) και φορτηγατζήδες (0,3%). Το πόσο βαραίνουν οι γραμματικές γνώσεις στην επαγγελματική δραστηριότητα σύμφωνα με την κρίση τους φανερώνει το γεγονός ότι στη συντομική τους πλειονότητα, 85%, δηλώνουν ότι θα μπορούσαν να έχουν καλύτερη δουλειά αν ήξεραν περισσότερα γράμματα.

Οι γονείς επίσης επιθυμούν σε μεγάλο ποσοστό (43,8%) να μάθουν τα παιδιά τους μια τέχνη. Ωστόσο, όπως παρατηρούν οι ερευνητές, στα επαγγέλματα των Τσιγγάνων που κατέγραφαν, απουσιάζουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα που βασίζονται στη γνώση μιας τέχνης, καθώς δεν συναντούν πλέον καλαθοποιούς, γανωματήδες/χαλκοτέχνες, σιδεράδες κ.λπ. Πολύ συχνά μάλιστα τα παιδιά τείνουν να ασχολούνται με διαφορετικό επάγγελμα από αυτό του γονιού, κάτι που ίσως δηλού μια προσαρμογή στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και σχετική άνοδο του βιοτοκού επιπέδου του πληθυσμού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν ακόμη τα στοιχεία που αφορούν την αναγκαιότητα μετακίνησης σε σχέση με το είδος του επαγγέλματος: για το 65% η μετακίνηση δεν είναι αναγκαία, ενώ μόνο το 28,24% χρειάζεται να μετακινείται για να ασκεί το επάγγελμά του. Οι τελευταίοι είναι κυρίως έμποροι γυρολόγοι, εργάτες γης και ρακοσυλλέκτες.

Σε αρκετά μεγάλο ποσοστό (39%), δηλαδή σχεδόν οι δύο στους πέντε, δεν έχουν ασφαλιση. Κάτι που εδημνεύει το γεγονός πως το μεγαλύτερο ποσοστό των Τσιγγάνων είναι ελεύθεροι επαγγελματίες με χαμηλά έσοδα, χωρίς τη δυνατότητα και πολλές φορές τη γνώση -λόγω έλλειψης ενημέρωσης- να αναλάβουν την πληρωμή των εισφορών για να εξασφαλίσουν την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Άλλωστε στο πλαίσιο της εξασφάλισης του «μεροκάματου» είναι αναγκασμένοι να αναζητήσουν εργασία με οποιεσδήποτε υποχωρήσεις, αρκεί να φανούν κατάλληλοι και κυρίως φτηνοί για τον εργοδότη. Άλλα ακόμη και αυτοί που είναι ασφαλισμένοι, σε μεγάλο ποσοστό -της τάξης του 38%- δεν γνωρί-

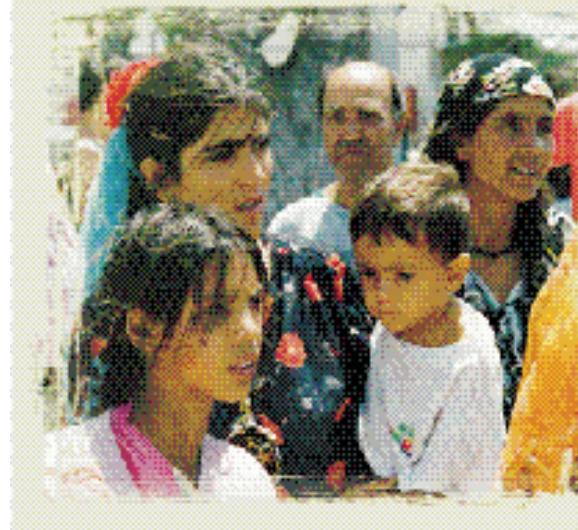
ζουν την ασφάλιση που έχουν.

Μπορεί το 65,3% των οικογενειών να έχουν περισσότερα από ένα μέλη που συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα, ωστόσο η συντριπτική πλειονότητα, το 78,2% των οικογενειών, δεν κερδίζουν όσα χρήματα χρειάζονται για να ζήσουν. Κι όταν η ανάγκη της επιβίωσης μπαίνει τόσο επιτακτικά ποιος μπορεί να κάνει λόγο για εκπαίδευση. Μάλιστα ο ένας στους τέσσερις δηλώνει ότι επέλεξε το επάγγελμά του «από ανάγκη, επειδή δεν είχα άλλη επιλογή».

Το γεγονός επίσης ότι στην πλειονότητά τους (ποσοστό 83,2%) εκφράζουν την επιθυμία τους για σταθερότητα και μονιμότητα στο επάγγελμά τους αποτυπώνει ίσως έκδηλα την ανάγκη τους για αντίστοιχους όρους διαβίωσης με αυτούς της υπόλοιπης κοινωνίας σε αντίθεση με τα στερεότυπα περί εκούσιας περιπλάνησης που τους αποδίδονται. Άλλωστε το 57% δηλώνει πώς μετακινείται για να βρει δουλειά. Το ότι η μετακίνησή τους οφείλεται στην ανάγκη να βρουν δου-

Το 83% δέλει μόνιμη δουλειά

Τι προτιμάτε να κάνετε με τα χρήματα που βγάζετε από τη δουλειά σας

Νο αγοράζετε νέο εμπόρευμα	16,5%
Νο να έρξετε στην τράπεζα	6,7%
Νο αγοράζετε άλλα είδη που έχουν άλλα	5,7%
Νο αγοράζετε χρώση	2,0%
Νο φρέξεις σπίτι	31,4%
Νο αγοράζετε γη	17,7%
Άλλα	20,0%

λειά και όχι σε επιλογή τους καταδεικνύει το καθολικό σχεδόν ενδιαφέρον όσων μετακινούνται για να βρουν δουλειά (95,2%) για το μόνιμο εμπόριο, ενώ μόλις το 4,8% ενδιαφέρεται για το μετακινούμενο εμπόριο.

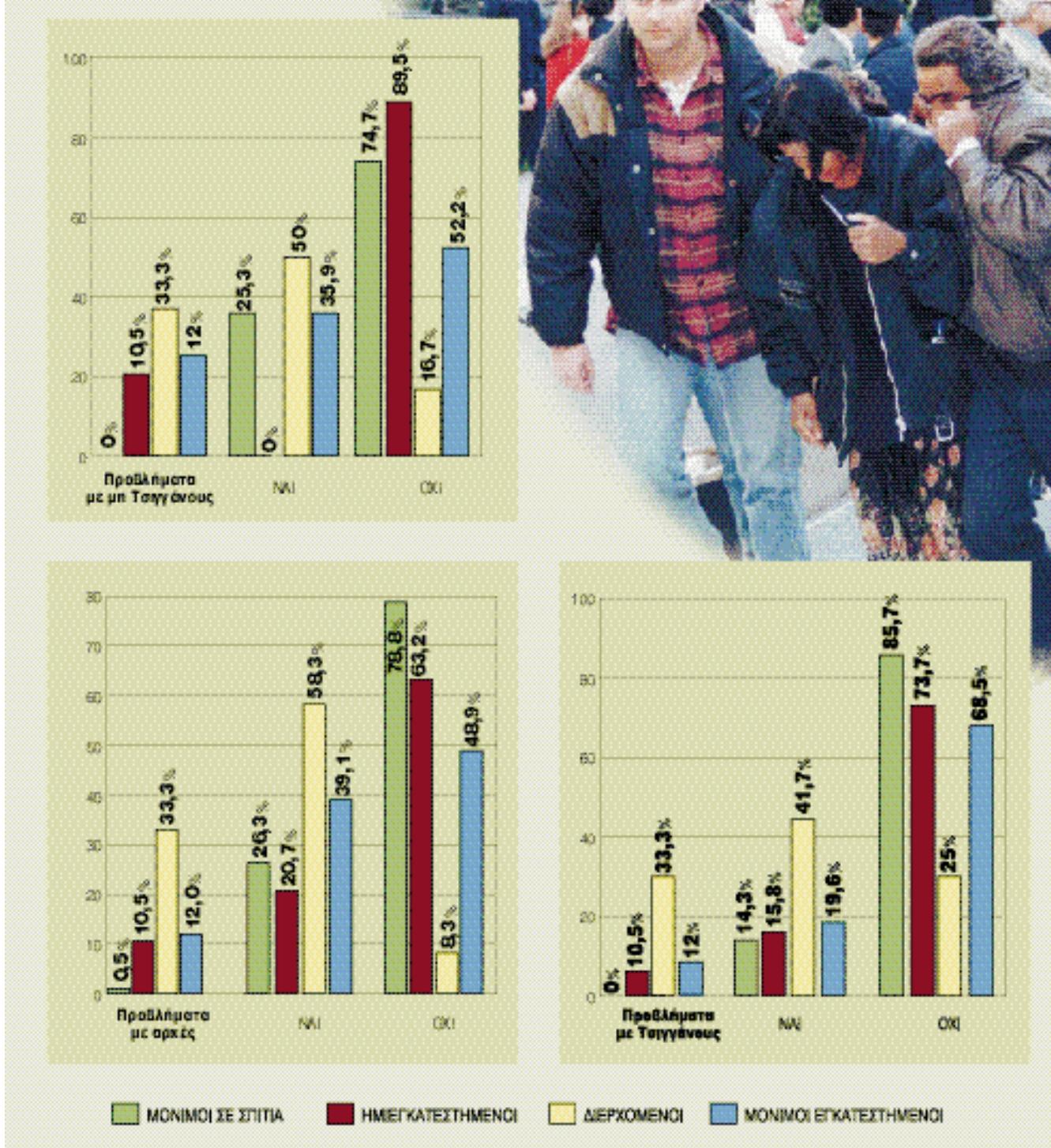
Η διερεύνηση της αυτοεκτίμησής τους όπως αυτή αποτυπώνεται στις απαντήσεις τους για το αν τους προτιμούν για δουλειά, αφήνει να διαφανούν και πρόσθετοι λόγοι περιθωριοποίησης τους στην παραγωγή διαδικασίας: έτσι μόνον ένας στους τέσσερις πιστεύει ότι τους προτιμάει ο κόσμος -κι αυτό επειδή είναι εξαιρετικά πιο φτηνή εργατική δύναμη- ενώ ο ένας στους δύο (ποσοστό 50%) δηλώνει ότι δεν τους προτιμούν για δουλειά επειδή μπορούν να βρουν «πιο φτηνούς Αλβανούς» κι ακόμη λόγω φασισμού ή προκατάληψης.

Σε μεγάλο ποσοστό δεν έχουν άδεια για τα επαγγέλματα που ασκούν (64%), ο κύριος λόγος που επικαλούνται γι' αυτό είναι επειδή «δεν μας δίνουν», ενώ αρκετοί είναι

αυτοί που δεν απάντησαν σε αυτήν την ερώτηση.

«Προσαρμογή» στο καπιταλιστικό μοντέλο και πρότυπο της ελληνικής κοινωνίας σε βαθμό «αλλοτρίωσης» διαπιστώνουν οι ερευνητές στους Τσιγγάνους στη σχέση τους με το χρήμα, καθώς οι αγράμματοι βλέπουν το χρήμα στην πλειονότητά τους ως μέσο διευκόλυνσης των συναλλαγών τους, ενώ οι εγγράμματοι το βλέπουν ως μέσο απόκτησης δύναμης και ανεξαρτησίας. Επιπλέον σε ότι, αφορά το πώς διαχειρίζονται τα χρήματα που κερδίζουν από τη δουλειά τους, η πρώτη επιλογή για περίπου τον έναν στους τρεις (ποσοστό 31,4%) είναι «να φτιάξει σπίτι», η δεύτερη επιλογή για τον έναν στους πέντε (ποσοστό 20%) δεν διευκρινίζεται, ενώ στην τρίτη επιλογή με ποσοστό 17,7% των προτιμήσεων βρίσκεται η αγορά γης. Ακολουθεί ως τέταρτη επιλογή (16,5%) η αγορά νέου εμπορεύματος ως επανεπένδυση για αίσηση της δουλειάς, σε ποσοστό 6,7% που αφορά κυρίως τους καταστημάτοχες προτιμούν να καταθέτουν τα χρήματα που κερδίζουν στην τράπεζα, ένα 5,7% αγοράζει είδη που έχουν αξία, ενώ μόλις το 2% επιλέγει την αγορά χρουσού. Γίνεται φανερό ότι σχεδόν ο ένας στους δύο Τσιγγά-

Προβλήματα των Τσιγγάνων με τους μη Τσιγγάνους, με τους Τσιγγάνους σε σχέση με τον τρόπο εγκατάστασης

νους (ποσοστό 49,1%) επιθυμεί να αποκτήσει περιουσιακά στοιχεία και μάλιστα σε ακίνητα, κάτι που σαφώς υποδηλώνει την ανάγκη τους για μόνιμη εγκατάσταση.

Σχετικά με το οικογενειακό εισόδημά τους, πολλοί είναι οι Τσιγγάνοι (σχεδόν οι μισοί σε ποσοστό 48,5%) που είτε δεν μπορούν να το υπολογίσουν είτε δεν έχουν σταθερό εισόδημα, ενώ σε ποσοστό 7,06% δεν απαντούν. Ελάχιστοι (3,24%), ειδικότερα από τις κατηγορίες των γυροδόγων, μικροπωλητών και μουσικών δηλώνουν οικογενειακό εισόδημα πάνω από 500.000 δρχ. το μήνα. Αξιοσημείωτο είναι πως το 73% όσων δηλώνουν εισόδημα πάνω από 500.000 δρχ. το μήνα δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο.

Από αυτούς που μπορούν να υπολογίσουν το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημά τους, η πλειονότητα σε ποσοστό 58,9% δηλώνει εισόδημα μέχρι 100.000 δρχ., το 16,5% έχει μηνιαίο εισόδημα από 100 έως 200.000 δραχμές, το 17,2% του πληθυσμού δηλώνει εισόδημα από 200-500.000 δρχ. και οι υπόλοιποι πάνω από μισό εκατομμύριο.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Το στεγαστικό αναδεικνύεται ως το μείζον πρό-

βλημα από τους μισούς σχεδόν Τσιγγάνους σε ποσοστό 49,1%. Στην ιεράρχηση των προβλημάτων τους ακολουθεί το επαγγελματικό σε ποσοστό 17,9%, η έλλειψη παροχών από την πολιτεία σε ποσοστό 9,7%, η εκπαίδευση σε ποσοστό 7,6%, η έλλειψη αποδοχής από τους μη Τσιγγάνους σε ποσοστό 3,5%, ενώ σε ποσοστό 7,1% δεν προσδιορίζουν κάποιο πρόβλημα.

Η στέγαση αποτελεί το πρώτο πρόβλημα των Τσιγγάνων ανεξάρτητα από τον τρόπο εγκατάστασης. Σε μεγαλύτερο ποσοστό ωστόσο παρουσιάζεται στους μόνιμα εγκατεστημένους στους καταυλισμούς καθώς οι συνθήκες διαβίωσής τους είναι πολύ κακές, ενώ σε σημαντικό ποσοστό παρουσιάζεται και στους διερχομένους.

Το επάγγελμα τοποθετούν στην πρώτη θέση της ιεράρχησης των προβλημάτων τους οι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια, καθώς αρκετοί από αυτούς έχουν ήδη λύσει το θέμα της στέγασης. Την ίδια ομάδα φαίνεται να απασχολεί και η εκπαίδευση των παιδιών,

ενώ αντίθετα αυτό δεν απασχολεί καθόλου τους μημεγκατεστημένους και τους διερχομένους.

Στην κορυφή της ιεράρχησης των προβλημάτων τους βρίσκεται η έλλειψη παροχών από την πολιτεία, κάτι που φανερώνει την πεποίθηση που έχουν, ότι αντιμετωπίζονται ως πολίτες δευτερης κατηγορίας. Η έλλειψη αποδοχής από την περιβάλλοντα κοινωνία απασχολεί ιδιαίτερα τους Τσιγγάνους της Αχαΐας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία σχετικά με το αν αντιμετωπίζουν προβλήματα σχέσεων στον τόπο κατοικίας τους: σύμφωνα με αυτά σχεδόν οι μισοί (ποσοστό 49,7%) δηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα, σε ποσοστό 27,6% αναγνωρίζουν την ύπαρξη προβλημάτων με τους μη Τσιγγάνους,

το 27,4% έχει προβλήματα με τις αρχές, ενώ δεν λείπουν και τα ενδοτσιγγάνικα προβλήματα για το 16,8% των Τσιγγάνων.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα με τους μη Τσιγγάνους αντιμετωπίζουν οι διερχομένοι,

**Ενας στους τρεις
θέλει από τα πεφτά
που κερδίζει
να φτιάξει σπίτι**

όσοι ζουν μόνιμα σε καταυλισμούς, αλλά και οι ένας στους τέσσερις εγκατεστημένους σε σπίτια, ενώ τέτοια προβλήματα δηλώνουν κυρίως οι Τσιγγάνοι των αστικών κέντρων (Αττικής και Θεσσαλονίκης). Ένα πρόβλημα που δηλώνουν σχεδόν όλοι οι Τσιγγάνοι όλων των περιοχών είναι ότι δεν τους νοικιάζουν εύκολα σπίτια, ενώ διαφοροποιούνται σε σχέση με τις υπόλοιπες ομαδοποιήσεις προβλημάτων.

Οι διερχόμενοι αντιμετωπίζουν τα περισσότερα προβλήματα με τις αρχές καθώς είναι οι λιγότερο ενταγμένοι και δεν γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους κι ακολουθούν οι Τσιγγάνοι των καταυλισμών και οι ημεγκατεστημένοι. Φαίνεται δηλαδή ότι η επίλυση του στεγαστικού συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό και απονίσια παρόμιων προβλημάτων.

Τέλος, τα προβλήματα με τους Τσιγγάνους απαντιούνται κύρια στις περιοχές όπου οι Τσιγγάνοι θέλουν να διαφοροποιηθούν από τις ομάδες των ομοφύλων τους που βρίσκονται σε χειρότερη κοινωνική κατάσταση σε σχέση με την κυριαρχησία των παραδειγμάτων – ώπως για παράδειγμα με αυτούς που αποκαλούν «τσαντρόγυφτους» – για να αποποιηθούν έτσι τη μεταφορά του δικού τους στήματος.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΜΗ ΤΣΙΓΓΑΝΟΥΣ Μόνο το 13% δηλώνει ότι δεν έχει σχέσεις με τους μη Τσιγγάνους. Αυτοί είναι κυρίως ημεγκατεστημένοι – που ισοκατανέμονται το χρόνο τους ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες περιοχές δεν δημιουργούν εύκολα σχέσεις με τους μη Τσιγγάνους – ή μόνιμα εγκατεστημένοι σε καταυλισμούς γεγονός που αναδεικνύει την περιθωριοποίηση-γκετοποίηση τους ως αποδιοπομπάων τράγων για τις τοπικές κοινωνίες.

Από το 81,2% που δηλώνει ότι έχει σχέσεις με τους μη Τσιγγάνους προσδιορίζεται ότι αυτές οι σχέσεις είναι πρωτίστως οικονομικής φύσης και συναλλαγών (68,5%).

Διευκρινίζοντας «ποιες σχέσεις έχουν με τους γκάτζες» της περιοχής στην οποία μενούν, περισσότεροι από τους επτά στους δέκα (ποσοστό 73,2%) δηλώνουν ότι οι γκάτζες έχουν προκατάληψη απέναντί τους και δεν τους νοικιάζουν εύκολα σπίτια, σχεδόν οι μισοί (σε ποσοστό 48,5%) λένε πως οι γκάτζες διαμαρτύρονται όταν κάνουν γλέντια κι ακόμη σε μεγάλο ποσοστό (46,2%) ότι δεν τους εξυπηρετούν στις υπηρεσίες στις οποίες απευθύνονται. Απαντήσεις που έχονται σε αντίφαση με όσα είχαν δηλώσει σε προηγούμενο ερώτημα για την ύπαρξη προβλημάτων στις σχέσεις τους με τους γκάτζες και που ενισχύουν σύμφωνα με τους ερευνητές την άποψη ότι δηλώνουν ύπαρξη προβλημάτων, μέγεθος και βαθμό έντασής τους κατά περίπτωση και κατά χρονική περίοδο, ωραιοποιώντας την πραγματικότητα σε κάποιο βαθμό».

Αξιοσημείωτο είναι, πάντως, το ότι από αυτούς που δηλώνουν ότι οι μη Τσιγγάνοι δεν έχουν προκατάληψη απέναντί τους το μεγαλύτερο ποσοστό είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια και αντιστρόφως αυτοί που παραδέχονται την ύπαρξη προβλημάτων είναι όσοι ζουν σε καταυλισμούς ή είναι μετακινούμενοι.

**Εκπαιδευτικές καινοτομίες
και εκπαιδευτικές νοοτροπίες**

Του ΑΘΑΝ. Ε. ΓΚΟΤΟΒΟΥ*

Αεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι μεταβολές στην εκπαίδευση που σχετίζονται με το εξεταστικό σύστημα και την πρόσβαση στα ΑΕΙ συγκεντρώνουν την προσοχή του κοινού και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, κυρίως επειδή δυνητικά αφορούν όλους τους μαθητές, τους γονείς τους, ένα πολυπληθές σώμα εκπαιδευτικών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ένα ακόμη ευρύτερο σώμα φροντιστών και οικοδιασκάλων - ούτως ή άλλως οικονομικά «πολυσθενών» υποκειμένων.

Τούτο είναι αναμενόμενο και λογικό να συμβαίνει. Μερικές φορές δόμως αυτό το ενδιαφέρον επισκιάζει άλλες καινοτομίες που συντελούνται στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, μακροπρόθεσμα ίσως πιο σημαντικές από τις προσθαφαιρέσεις των μέσων δόμων για προαγόμενους και μετεξεταστέους και του ασανσέρ των βάσεων που τηρώνται πιστά το Ηρακλείτειο δόγμα δεν εννοεί να ηρεμήσει. Μάλιστα κάποιες από τις καινοτομίες αυτές συγκεντρώνουν - ευτυχώς - ευρύτερη πολιτική και κοινωνική συναίνεση, μαζί και ευρωπαϊκή.

Το πρόγραμμα για την καταπολέμηση των διαρροών και τη βαθμαία ομαλή ένταξη στην υποχρεωτική εκπαίδευση κοινωνικών ομάδων που μέχρι χθες θεωρούσαμε ότι δεν έχουν να πάρουν τύποτε από το σχολείο μια και η ξωή τους - όπως αυτή των γονέων τους - θα κυλήσει στο περιθώριο, γνωστό και ως «Πρόργαμμα Εκπαίδευσης Τσιγγανοπαίδων», συνιστά μια τέτοια καινοτομία που ξεκίνησε με πρωτοβουλία του υπουργείου Παιδείας, πρωτοβουλία την οποία υλοποιεί το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (τομέας Παιδαγωγικής, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας).

Η πρόκληση και το πρόβλημα

Ως υπεύθυνος του προγράμματος αυτού με τη βοήθεια πολύτιμων συνεργατών μπόρεσα μέσα στα δύο χρόνια της υλοποίησής του να δω από κοντά την πρόκληση, να πλησιάσω νοοτροπίες και πρακτικές όλων των μερών που εκούσια ή ακούσια εμπλέκονται είτε στη δημιουργία του προβλήματος είτε στη λύση του. Ενα μέρος της εμπειρίας αποτυπώνεται σε χιλιάδες σελίδες ερευνητικών και επιμορφωτικών μελετών που εκπονήθηκαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος, καθώς επίσης στις αντίστοιχες σελίδες του διδακτικού υλικού και των βοηθημάτων που ειδικοί συνεργάτες έχουν ετοιμάσει και ακόμη βελτιώνουν με γνώμονα την ανάδραση από τις πιλοτικές εφαρμογές.

Το αντικείμενο της καινοτομίας αυτής - η ανατροπή όλων εκείνων των θεσμικών και άτυπων (αλλά πανίσχυρων) νοοτροπιών και πρακτικών που μέχρι τώρα ευθύνονταν για ένα πολύ υψηλό ποσοστό διαρροής παιδιών με δραματική προέλευση από την υποχρεωτική εκπαίδευση και η αντικατάστασή τους από αντίστοιχες πιο φιλικές προς τον πληθυσμό αλλά και πιο συμβατές με τη θεσμική και την ανεπίσημη παράδοση της ελληνικής κοινωνίας - είναι τόσο ενδιαφέρον και τόσο πολύπλευρο, ώστε να είναι δύσκολο να επιλέξει κανείς ένα θέμα για παρουσίαση στο πλαίσιο ενός σύντομου άρθρου. Το θέμα στο άρθρο αυτό σχετίζεται με την ευθύνη για την ένταξη των Τσιγγανοπαίδων στο σχολείο, έτσι όπως την αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί.

Η αναγνώριση εκπαιδευτικών ότι υπάρχει ευθύνη και στο σχολείο για την προσέλκυση σ' αυτό παιδιών από οικογένειες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και πολιτισμικής (ετερο- και αυτο-) απομόνωσης θεωρώς πως συνιστά μια πραγματική - και καλοδεχούμενη - στροφή στις εκπαιδευτικές νοοτροπίες της

Τι έκανες για τους Pop dάσκαλε;

Φορείς εκπαιδευτικής ευθύνης				
ΠΙΝΑΚΑΣ 1	ΣΑΦΩΣ ΕΧΕΙ	ΜΑΛΛΟΝ ΕΧΕΙ	ΜΑΛΛΟΝ ΔΕΝ ΕΧΕΙ	ΣΑΦΩΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ
Έχει διοικητική ευθύνη ο προϊστάμενος της οικείας εκπαιδευτικής αρχής του νομού για το ότι δεν ενήργησε έτσι ώστε να φοιτήσουν τα παιδιά στο σχολείο;	47,2	32,6	14,7	5,5
Έχει διοικητική ευθύνη ο αρμόδιος σχολικός σύμβουλος γιατί δεν ενήργησε έτσι ώστε να φοιτήσουν τα παιδιά στο σχολείο;	41,1	33,9	16,9	8,2
Έχει διοικητική ευθύνη ο διευθυντής του σχολείου για το ότι δεν ενήργησε έτσι ώστε να φοιτήσουν τα παιδιά στο σχολείο;	41,4	31,5	18,0	9,1
Έχει ευθύνη ο απλός εκπαιδευτικός που εργάζεται στο σχολείο αυτό για το ότι δεν ενήργησε έτσι ώστε να φοιτήσουν τα παιδιά στο σχολείο;	21,8	25,1	24,3	28,8
Έχουν ευθύνες οι γονείς των παιδιών για το ότι δεν ενήργησαν έτσι ώστε να φοιτήσουν τα παιδιά στο σχολείο;	84,8	11,0	2,2	2,0
Έχουν διοικητικές ευθύνες οι ιατρικές, υγειονομικές υπηρεσίες της περιοχής εάν δεν εξασφάλισαν εκείνες τις προϋποθέσεις που καθιστούν ομαλή την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών στο σχολείο;	65,6	21,5	8,3	4,7

εργάζονται σε 21 πόλεις της χώρας δόθηκε κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 1998/99 ένα ερωτηματολόγιο, στο πλαίσιο υλοποίησης της καινοτομίας του ΥΠΕΠΘ «Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Τσιγγανοπαίδων». Γενικός στόχος του ερωτηματολογίου ήταν να διαπιστωθούν τομείς επιμορφωτικής εργασίας, να αποτυπωθούν στερεότυπα και τρόποι αντιληφτης των εκπαιδευτικών σχετικά με τους Ρόμηδες (Τσιγγάνους) και να εντοπιστούν περιοχές ευθύνης του σχολείου, των γονέων και της πολιτείας σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση ένταξη των παιδιών με δραματική προέλευση. Ενα από τα ερωτήματα στα οποία απάντησαν οι εκπαιδευτικοί ήταν και το εξής:

«Υποθέστε ότι το σχολείο σας βρίσκεται σε μια περιοχή κοντά στην οποία κατοικούν (μονίμως εγκατεστημένοι ή εποχικοί) Τσιγγάνοι. Υποθέστε ακόμη ότι όλα / τα περισσότερα / πολλά από τα Τσιγγανόπουλα σχολικής ηλικίας δεν έχουν κάνει εγγραφή στο σχολείο σας και δεν παρακολουθούν. Τι προκύπτει για μια τέτοια περίπτωση με βάση την ισχύουσα εκπαίδευτική νομοθεσία;»

Το ερώτημα δεν ήταν τυχαίο: ο τυπικός μηχανισμός «αποπομπής» ανεπιθύμητων μαθητών στο σχολείο έχουμε δει στα δύο χρόνια υλοποίησης του προγράμματος ότι είναι η ίδια η απραξία του σχολείου, η μη - ανάληψη πρωτοβουλίας για την προσέλκυση των (δυνητικών) μαθητών. Η ιδεολογική κάλυψη αυτής της στάσης είναι μια καρικατούρα της φιλελεύθερης παιδαγωγικής αντιληφτης ότι όποιος θέλει να μάθει, έρχεται στο σχολείο. Ο αντίστοιχος πίνακας (που όπως και όλοι οι υπόλοιποι σ' αυτό το κείμενο παρουσιάζονται για πρώτη φορά) δείχγει ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί δεν συμμερίζονται τη λογική της μετάθεσης της ευθύνης στο ίδιο το υποκείμενο αλλά αναγνωρίζουν και αποδέχονται το μερίδιο ευθύνης του σχολείου (πίνακας 1).

Μπειλάδες για τους συνδικαλιστές

Η αναγνώριση και αποδοχή ευθύνης έχει αποτελέσει τις τελευταίες δεκαετίες - οι ιστορικοί θα μας φωτίσουν αν το φαινόμενο είναι μόνιμο στην Ιστορία της ελληνικής κοινωνίας - το κόκκινο πανί του λαϊκισμού και κατ' ακολούθιαν του συνδικαλισμού, ιδιαίτερα τον εκπαιδευτικό συνδικαλισμό. Πολλές επαναστατικές θεωρίες επινοήθηκαν και πολλές «αντιαυταρχικές παιδαγωγικές» εφευρέθηκαν για τη νομιμοποίηση αυτού ακριβώς του πρόγραμματος: της συστηματικής απόκρουσης της αρχής της ευθύνης στο χώρο εργασίας και της δικαιώσης ενός πενιχρότατου αποτελέσματος. Είναι γνωστό ότι αυτό έχει οδηγήσει την κεντρική διοίκηση σε αδυνατία να παρέμβει διορθωτικά, όταν υπάρχουν αποκλίσεις από τα θεσμικώς ισχύοντα και «συμφωνηθέντα». Η έλλειψη αυτή «προτεσταντικής θητικής» και η περίσσεια «ανατολικοθόδοξου χάσους» στη διοίκηση της εκπαίδευσης (αλλά και άλλων δημόσιων οργανι-

μεταπολίτευσης, νοοτροπίες κατά κανόνα εχθρικές απέναντι στην έννοια της ευθύνης και του ελέγχου - ο οποίος σε τελευταία ανάλυση δεν είναι τίποτε περισσότερο από τη διαδικασία διαπίστωσης της ανταπόκρισης του υποκειμένου (ή ενός περιβάλλοντος) σε ανειλημμένη ευθύνη.

Σε 1.080 εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας (κυρίως) αλλά και της δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης που

Πιθανή αντίδραση του υπουργείου Παιδείας στην απουσία ανταπόκρισης στην ευθύνη

ΠΙΝΑΚΑΣ 2	ΠΟΛΥ ΠΙΘΑΝΟ	ΠΙΘΑΝΟ	ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΩΣΟ ΠΙΘΑΝΟ	ΚΛΕΙΔΟΥ ΠΙΘΑΝΟ
Θα ζητήσει γραπτώς και σε αυστηρό διοικητικό ύφος γραπτές εξηγήσεις από τον προϊστάμενο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με τις ενέργειες στις οποίες εκείνος προέβη για την αντιμετώπιση του θέματος	8,4	26,7	39,0	25,9
Θα ζητήσει γραπτώς και σε αυστηρό διοικητικό ύφος γραπτές εξηγήσεις από τον αρμόδιο σχολικό σύμβουλο σχετικά με τις ενέργειες τις οποίες εκείνος προέβη για την αντιμετώπιση του θέματος	5,8	26,1	40,7	27,4
Θα ζητήσει γραπτώς από τον νομάρχη να κάνει αυστηρές συστάσεις στα αρμόδια εκπαιδευτικά όργανα ώστε να επιλύσουν το πρόβλημα	9,1	30,4	35,2	25,3
Αφού πρώτα δώσει μια λογική προθεσμία στα αρμόδια εκπαιδευτικά όργανα να επιληφθούν του θέματος, θα ελέγχει μετά κατά πόσο αυτό έχει αντιμετωπιστεί, και εάν διαπιστώσει ότι το πρόβλημα παραμένει, θα κινήσει τη διαδικασία επιβολής των προβλεπόμενων κυρώσεων στα πρόσωπα που έχουν την ευθύνη για τη λειτουργία της εκπαίδευσης	15,9	27,1	34,0	23,0

Πώς τοποθετείστε εσείς προσωπικά απέναντι σε κάθε έναν από τους ακόλουθους ισχυρισμούς;

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΤΟ ΑΙΓΑΛΟΜΑ	ΜΑΛΑΙΝ ΤΟ ΑΙΓΑΛΟΜΑ	ΜΑΛΑΙΝ ΤΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ	ΤΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ
Οπου υπάρχει διεφορετική γλώσσα, έχει υπάρχει και έχει ωριστή εθνότητα	7,8	12,2	22,5
Οι Τσιγγάνοι δεν ανήκουν στο ελληνικό είναι, έχουν δική τους εθνότητα	10,0	11,1	18,4
Το σχολείο και η μάθηση είναι ξένα προς τη νοοποίηση των Τσιγγάνων	7,1	19,8	31,7
			41,3

Τι έδειξε η έρευνα σε 1.080 δασκάλους και καθηγούτες σε σχολεία 21 πόλεων

επιθυμητό κατά τη γνώμη σας να προβεί το υπουργείο Παιδείας σε μια τέτοια περίπτωση;» (πίνακας 3).

Από τη σύγκριση των δύο πινάκων (3 και 4) γίνεται φανερή η κυρίαρχη τάση μέσα στους εκπαιδευτικούς για ορθολογικές λύσεις - και μάλιστα σε ένα δύσκολο θέμα: την εκπαιδευτική ένταξη ενός πληθυσμού των οποίο το σχολείο μέχρι τώρα είχε «εξεχάσει», καλύπτοντας την αδυναμία του να παραγάγει ενταξιακό αποτέλεσμα πίσω από ποικίλες - και εν πολλοίς αντιφατικές - δοξασίες περί μη-παρεμβάσεως στην (όπως έγραψε ο δο Ρίτερ, ναζιστής τοιγγανολόγος και οργανωτής του

Επιθυμητή αντίδραση του υπουργείου Παιδείας στην απουσία ανταπόκρισης στην ευθύνη

ΠΙΝΑΚΑΣ 3	ΠΟΛΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΟ	ΕΠΙΘΥΜΗΤΟ	ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΩΣΟ ΕΠΙΘΥΜΗΤΟ	ΚΛΕΙΔΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΟ
Να ζητήσει γραπτώς και σε αυστηρό διοικητικό ύφος γραπτές εξηγήσεις από τον προϊστάμενο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τις ενέργειες τις οποίες εκείνος προέβη για την αντιμετώπιση του θέματος	28,6	37,5	19,2	14,7
Να ζητήσει γραπτώς και σε αυστηρό διοικητικό ύφος γραπτές εξηγήσεις από τον αρμόδιο σχολικό σύμβουλο σχετικά με τις ενέργειες τις οποίες εκείνος προέβη για την αντιμετώπιση του θέματος	25,3	36,8	22,8	15,1
Να ζητήσει γραπτώς από το νομάρχη να κάνει αυστηρές συστάσεις στα αρμόδια εκπαιδευτικά όργανα ώστε να επιλύσουν το πρόβλημα	28,6	35,8	21,1	14,5
Αφού πρώτα δώσει μια λογική προθεσμία στα αρμόδια εκπαιδευτικά όργανα να επιληφθούν του θέματος, να ελέγχει μετά κατά πόσο αυτό έχει αντιμετωπιστεί, και εάν διαπιστώσει ότι το πρόβλημα παραμένει, θα κινήσει τη διαδικασία επιβολής των προβλεπόμενων κυρώσεων στα πρόσωπα που έχουν την ευθύνη για τη λειτουργία της εκπαίδευσης	45,4	34,4	12,3	7,8

συμών) έχει μετατρέψει το υπαρκτό σχολείο σε μια, όπως θα έλεγε ο Αντερσον, «φαντασιακή κοινότητα» με «φαντασιακό» ρυθμιστικό κέντρο - αλλιώς δεν δικαιολογείται η υπεραραγωγή ανυπακοής και ανομικής συμπεριφοράς στην εκπαίδευση. Πώς περιμένει κανείς να αντιδράσει η κεντρική διοίκηση όταν δεν υπάρχει ανταπόκριση των υπευθύνων στις υποχρεώσεις τους;

Αυτό φαίνεται από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών σε ένα δεύτερο ερώτημα, και συγκεκριμένα στο ερώτημα:

«Εστω ότι στις κεντρικές υπηρεσίες των υπουργείων Παιδείας έχουν περιέλθει έγκυρες πληροφορίες ότι σε κάποια περιοχή της χώρας υπάρχουν Τσιγγανόπαιδες σχολικής ήλικιας που δεν έχουν κάνει εγγραφή και δεν φοιτούν στο Δημοτικό σχολείο. Σε ποιες ενέργειες είναι

Ο «κατευναδρός»

Τα ποσοστά (χαμηλά στις δύο «ορθολογικές» επιλογές, υψηλά στις δύο «λαϊκιστικές» επιλογές) δείχνουν καθαρά ότι η τάση του υπουργείου, έτσι όπως την αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί, είναι ο «κατευναδρός» και όχι η ορθολογική επίλυση του προβλήματος. Το συμπέρασμα αυτό συνεπικούνει και από πρόσθιτα ευρήματα εργασίας που δεν μπορούν - λόγω χώρου - να εκτεθούν εδώ. Αν η εικαζόμενη αντίδραση του υπουργείου ικανοποιεύσε τους εκπαιδευτικούς (αν δηλαδή αυτή συνέπειτε ή βρισκόταν πολύ κοντά στην επιθυμητή από τη δική τους σκοπιά αντιδραση), τα πρόγματα θα ήταν ευχάριστα για τους συνδικαλιστές. Ομως δεν είναι: Η προβλεπόμενη αντίδραση του υπουργείου Παιδείας διαφέρει αισθητά από την επιθυμητή για τους εκπαιδευτικούς αντίδραση σχετικά με το ίδιο θέμα. Αυτό τουντάχιστον δείχνουν οι απαντήσεις τους στο ακόλουθο ερώτημα:

«Εστω ότι στις κεντρικές υπηρεσίες των υπουργείων Παιδείας έχουν περιέλθει έγκυρες πληροφορίες ότι σε κάποια περιοχή της χώρας υπάρχουν Τσιγγανόπαιδες σχολικής ήλικιας που δεν έχουν κάνει εγγραφή και δεν φοιτούν στο Δημοτικό σχολείο. Σε ποιες ενέργειες είναι

προγράμματος εντοπισμού των Τσιγγάνων στη Γερμανία που προηγήθηκε του ολοκαυτώματος αυτού του πληθυσμού» «εξωτική» κουλτούρα των Τσιγγάνων, ή εισαγόμενα (με μεγάλη μάλιστα καθυστέρηση) φληναφήματα για προσαρμογή του σχολείου στην (κατασκευασμένη από εκκεντρικούς αντιρατσιστές και μειονοτητοπατέρες) «εθνοτική ταυτότητα» των Τσιγγάνων.

Αισιοδυτή στροφή

Ειδικά σε ότι αφορά την τελευταία παρατήρηση, ενδεικτική είναι μια αισθητή στροφή στον τρόπο αντιλήψης των Τσιγγάνων ως οιμάδας εκ μέρους των εκπαιδευτικών. Πρόκειται για μετατόπιση των (συνήθως περιχαρακωτικών) κατηγοριών αντιληφής οιμάδων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (οι οποίες προφανώς δεν εξαντλούνται στις ιδιαιτερότητες...) προς μια λιγότερο εθνοκεντρική και περισσότερο δεκτική στάση, όπως δείχνουν οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών στα τρία ερωτήματα του πίνακα 4.

Ενας νέος αέρας φαίνεται να φυσάει ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς. Κάτι όχισε να κινείται, αυτή τη φορά προς τη σιωπή (από τη σκοπιά του αποτελέσματος) κατεύθυνση. Γιατί όσοι εκπαιδευτικοί με τέτοιες απόψεις έχουν στις τάξεις τους μαθητές με ζόμικη καταγωγή - και το ποσοστό των ερωτηθέντων που έχουν τέτοιους μαθητές είναι 45,5 - θα προωθήσουν πιο αποτελεσματικά το βασικό στόχο του ενιαίου σχολείου στην υποχρεωτική βαθμίδα: την ενιαία μάθηση. Το σχολείο δεν προσφέρεται ως χώρος αντιπαράθεσης ταυτοτήτων. Εξ ορισμού είναι χώρος απόκτησης προσόντων ανταλλάξιμων στην αγορά εργασίας αλλά και την καθημερινότητα. Μια στροφή των εκπαιδευτικών από την προθολογική διαχείριση του μαθησιακού αποτελέσματος μέσω της «φροντίδας για τον άλλον», κάτι που σηματοδοτεί τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στα προηγούμενα ερωτήματα, θα μπορούσε να είναι ένα αισιόδοξο μήνυμα όχι μόνο για το συγκεκριμένο μαθητικό πληθυσμό, αλλά γενικότερα για το σχολείο.

*Ο ΑΘΑΝ. Ε. ΓΚΟΤΟΒΟΣ είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων της Φιλοσοφικής Σχολής

Τα κρούσματα εκδίωξης Τσιγγάνων με βίαιο τρόπο από χώρους εγκατάστασή τους

Της ΙΩΑΝΝΑΣ ΣΩΤΗΡΧΟΥ

Hοργανωμένη πολιτεία τους θυμάται. Τακτικά. Ο τρόπος που συνηθίζει να παρεμβαίνει περιλαμβάνει ενίστε και κουκουλοφόρους υπηρέτες της δημόσιας τάξης, πάντοτε κουμπουροφόρους, που δίνουν σώμα με σώμα τη μάχη εναντίον των ...τσαντιούν. Είναι για να απαθανατιστούν αυτές οι λαμπρές στιγμές παλικαριάς, οι οποίες και αποτυπώνουν το έκδηλο ενδιαφέρον του κράτους, όταν οι τηλεοπτικές κάμερες θυμούνται να επισκεφτούν τους γύριτσους καταυλισμούς. Κι ακόμη όταν κανένα τραγικό γεγονός έρχεται να μας θυμίσει ότι οι άνθρωποι κινδυνεύουν ακόμη από τα ποντίκια κι ότι οι συνθήκες διαβίωσης μειώνουν χιλιάδων συμπολιτών μας δύσκολα «πρόσαρμάζονται» στον όρο απαράδεκτες...

Υπάρχει και η άλλη πλευρά. Οταν το ίδιο το κράτος στρέφεται εναντίον της πολιτείας. Πώς; Πολύ απλά: Μπορεί από το 1996 η κυβέντρη να έχει εξαγγείλει ένα φιλόδοξο σχέδιο για τη σταδιακή αναβάθμιση των συνθηκών ζωής όσων Τσιγγάνων ζουν ανέστιοι. Τι μεσολαβεί από την έκφραση «καλών προθέσεων» μέχρι την πραγματικότητα; Η προκατάληψη και ο ρατσισμός. Δεν είναι μόνο οι περιπτώσεις όπου αυτά τα χαρακτηριστικά παίρνουν τη μορφή αστυνομικής βιας. Σε όλες περιοχές τη σκυτάλη παίρνουν οι τοπικές αρχές, όταν αρνούνται ακόμη και να τους καταγράψουν στερεώντας τους τα πολιτικά τους δικαιώματα.

Ας επιχειρήσουμε ένα οδοιπορικό στους διωγμούς των Τσιγγάνων, τα περιστατικά που μπορούν να καταστήσουν μια οργανωμένη κοινωνία ένοχη, όταν η αντιμετώπιση για τους σύγχρονους παρίες φαίνεται να έχει αλλάξει από το παρελθόν μόνο στις μεθόδους. Άλλα δχι στο πνεύμα...

▼2000

■ Τον Ιανουάριο, σε συνέδριο για τους Τσιγγάνους, εκπρόσωπος του Συντηρόου του Πολίτη ανακοινώνει ότι συνολικά εφτά αναφορές που αφορούν Τσιγγάνους έχουν απασχολήσει τις υπηρεσίες του, σχετικές με ποικιλες διώξεις και διακρίσεις που υφίστανται. Διευκόλινε επίσης τη δυσκολία των Τσιγγάνων να αξιοποιήσουν τους θεσμούς της πολιτείας και την προσφυγή τους σε αναχρονιστικές μεθόδους και μηχανισμούς πελατειακών σχέσεων. Τον ίδιο μήνα από έρευνα των Γιατρών του Κόσμου προέκυψαν δραματικά στοιχεία για την υγεία του εξεταζόμενου πληθυσμού Τσιγγάνων σε καταυλισμούς της Αττικής, καθώς και πως το 70% εξ αυτών ανέφερε ότι μετακινήθηκε από τον τόπο γέννησής του επειδή διώχθηκε παρά τη θέλησή του και σε αρκετές περιπτώσεις βιαίως, ενώ μερικές φορές στο δρόμο τους έσπρωξε η ανάγκη για καλύτερες συνθήκες ζωής.

▼1999

■ Ακόμη και στο σεισμό, τον περασμένο Σεπτέμβριο, όσοι Τσιγγάνοι έμειναν άστεγοι αντιμετωπίστηκαν ως πολίτες β' κατηγορίας. Απαντώντας σε σχετικές καταγγελίες σεισμόπληκτων Τσιγγάνων του Δήμου Ζευγρίου για συστηματικό παραγκωνισμό τους στην παροχή βοήθειας, ο τοπικός άρχοντας δήλωσε αποκαλύπτοντας το «ενδιαφέρον» του: «Μη με απασχολείτε άλλο με τους Τσιγγάνους...».

■ Τον Αύγουστο, στο Δήμο Ανατολίς Ιωαννίνων, με πρωτοβουλία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τη συνδρομή οργάνων της τάξης εκδιώχθηκαν από ιδιότητη χώρο για τον οποίο κατέβαλλαν ενούπιο 30 οικογένειες Ρομά, οι οποίες επιπλέον εντάσσονταν σε πρόγραμμα για την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων, που υλοποιούσε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

■ Το Φεβρουάριο οι δημοτικές αρχές με την αρωγή της Αστυνομίας έβαλαν φωτιά σε πέντε καταλύματα Ρομά στον καταυλισμό Νέ-

ας Ζωής Ασπροπύργου, όπου βρίσκονται εγκατεστημένες περίπου 100 οικογένειες από τις αρχές της δεκαετίας. Η ...«έξωση» έγινε χωρίς την παρουσία εισαγγελέα ή σχετική δικαιοστική απόφαση, αλλά με επιλεκτική απόφαση κατεδάφισης από την Πολεοδομία, μολονότι ολόκληρη η κατοικημένη περιοχή βρίσκεται εκτός Σχεδίου Πόλεως. Τον ίδιο μήνα, οκτώ Τσιγγάνοπουλα καταυλισμού κοντά στο συνοικισμό Θάνα Τοπόλεως δεν κάνουν μάθημα επειδή «δεν θέλουμε Τσιγγανόπουλα στο σχολείο μας», όπως δηλώνει ο πρώην κοινοτάρχης και νων δημοτικός σύμβουλος Τριπόλεως Α. Τυροβόλας.

▼1998

■ Τον Αύγουστο αυτού του χρόνου έγινε η μαζικότερη εκδίωξη Ρομά: περίπου 3.500 σκηνίτες, που ζούσαν στον Εύσιμο κοντά στη Θεσσαλονίκη για δεκαετίες, εκποιήθηκαν και παρά την περιπλάνησή τους δεν τους άφηναν να εγκατασταθούν πουθενά στους γύρω δήμους. Τελικά κατέφυγαν δίπλα στο Γαλλικό Ποταμό, περιμέ-

νοντας ακόμη τη μετεγκατάστασή τους στο πώρην στρατόπεδο Γκόνου, που θα διαμορφωνόταν για τη φιλοξενία τους...

■ Το Μάιο, οι Ρομά Λάζαρος Μπέκος και Ελευθέριος Κοτρόπουλος, 17 και 18 χρόνων αντίστοιχα, συνελήφθησαν για «απόπειρα κλοπής παγωτού». Οδηγήθηκαν στο αστυνομικό τμήμα Μεσολογγίου όπου και καταγγέλλουν ότι κακοποιήθηκαν. Παρά τη σαφή ιατροδικαστική γνωμάτευση, τη μήνυση που υπέβαλαν και την εισαγγελική διώξη που ασκήθηκε «για βασανιστήρια και άλλες πράξεις που προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια», οι διωκόμενοι αστυνομικοί δεν έχουν καν απομακρυνθεί από το Τμήμα της περιοχής. Ενα χρόνο αργότερα δεν είχε καταλήξει σε προισμά η Ενορχη Διοικητική Εξέταση που διέταξε το υπουργείο Δημόσιας Τάξης, ενώ

δεν είχε οριστεί και δικάσιμος.

■ Την Πρωταπολιά, ένας 28χρονος Ρομά, ο Αγγελος Τζελάλ, σκοτώνεται από αστυνομικούς στο Παρθένη Θεσσαλονίκης. Χρειάστηκε η κινητοποίηση ελληνικών και διε-

θνών μη κυβερνητικών οργανώσεων και η υποβολή μήνυσης από τον πατέρα του θύματος, για να διαταχεί Ενορχη Διοικητική Εξέταση, καθώς και ιατροδικαστική έκθεση. Η Εισαγγελία άσκησε δίωξη κατά τούριν αστυνομικών ανάμεσα σε άλλα για «φόνο, απόπειρα δολοφονίας, παράνομη οπλοφορία και οπλοχορίσα». Περισσότερο από ένα χρόνο αργότερα δεν έχει ολοκληρωθεί ούτε το πόρισμα ούτε έχει οριστεί δικάσιμος. Και σ' αυτήν την περίπτωση...

▼1997

■ Στις αρχές του ανακηρυγμένου ως «ευωπαϊκού έτους» κατά του ορτσισμού» και προς υλοποίηση των επιταγών του, ο μόλις δέκα χρόνων Τσιγγάνος Γιάννης Π., δεν μπορεί να πάει στο σχολείο της Μυτιλήνης επειδή δεν τον γράφουν στο Δημοτολόγιο.

■ Εκστρατεία εκδιώξης 10 οικογενειών Τσιγγάνων, οι οποίοι ζούν σε οικόπεδο που τους έχουν παραχωρήσει η Εκκλησία και ο Δήμος Χίου, ξεκίνησαν το Φεβρουάριο αστυνομικοί και δασικοί υπάλληλοι του νησιού, σε συνεργασία με κατοίκους γειτονικού οικισμού, που θεωρούν ότι η παρουσία των Τσιγγάνων μειώνει την αξία των οικοπέδων τους.

■ Ο τσιγγάνικος καταυλισμός στα Ανω Λιό-

Oι σιωμού των Τσιγγάνων

Δημοτικά
σχολεία
τούς αρνούνται
την εγγραφή

Η υγειονομική κατάσταση στους καταυλισμούς

ΤΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ^{*}

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ των Γιατρών του Κόσμου αφορά τους καταυλιμούς του Γαλλικού ποταμού και της Μενεμένης στη Θεσσαλονίκη και τους καταυλιμούς του Ασπρόπυργου, των Ανω Λιοσίων ώς την Αγίας Παρασκευής στην Αθήνα. Συνολικά αφορούν έναν πληθυσμό περί τους 4.000 και μια χρονική παρουσία περίπου 3 ετών. Τα ουμπεράσματά τους, όπως έχουν κατατεθεί και σε διεθνή και ελληνικά συνέδρια, είναι τα εξής:

1 Η κατάσταση υγείας των σκυνιών είναι χειρότε-

- ωρ από αυτήν του υπόλοιπου πληθυσμού, λόγω
 - δυσμενών συνθηκών διαβίωσης (έλλειψη πόσιμου υδάτου, αποχέτευση, πλεκτροδότηση, αποκομιδή απορριμάτων, έκθεση σε ακραίες καιρικές καταστάσεις, κακή διατροφή)
 - δυσκολίας πρόσθιασης στο σύστημα υγείας, παρότι θεωρητικά έχουν αυτή τη δυνατότητα, τουλάχιστον οσού είναι πολιτογραφημένοι Ελλήνες πολίτες. Λόγω του ιδιότυπου του τρόπου ζωής τους καθώς και λόγω της κακής υγειονομικής εκπαίδευσής τους, ουσιαστικά αυτοκαταργείται στην πράξη την προσθέλευση σε υγειονομικό σχηματισμό. Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η έλλειψη κοινωνικής κίνησης συνειδητής τους συναντά τον απροκάλυπτο ρασισμό κάποιων λίγων υγειονομικών, οπότε το πρόβλημα μεγεθύνεται
 - αυναρρίζεις οποιαδήποτε οργανωμένης ιατρικής παρέμβασης σε επίπεδο προληπτικής ιατρικής από το κράτος (αν εξαιρέσουμε τις φιλότιμες μεμονωμένες προσπάθειες πρωικών λειτουργών δημόσιας υγείας και τις παρεμβάσεις των μη κυβερνητικών οργανισμών)
 - ότι στον τοιχύγιανο οικογενειακό προϋπολογισμό δεν προβλέπεται κονδύλιο αγοράς φαρμάκων ή διενέργειας ιατρικών εξετάσεων
 - έκθεσης σε νόσους, απόρροια της εργασίας τους ή της παραμονής τους σε φιλακές ή κοραπτήρια

2. Συνέπεια των παραπάνω είναι η μείωση του μέσου όρου ζωής (σπάνια συναντάται πλικιώμενος σε τοιγγάνικους καταυλισμούς) και τα υψηλά ποσοστά μεταδοτικών νοοτυπάτων. Εποι, από έρευνές μας 90% έχουν νοούσει από οπατίτιδα Α, 60% έχουν έλθει σ' επαφή με τον ιό της οπατίτιδας Β, ενώ 18% είναι φορείς του. Οι γαστρεντερίτιδες, ψύρα, φθειρί

ριάσεις, δερματικές λοιμώξεις, αναπνευστικές λοιμώξεις Βασανίζουν την πλειονότητα του πληθυσμού και είναι σίγουρα ότι καθένας σκονίζεται θα περάσει απ' όλο το φάσμα των λοιμώξεων που αναφέραμε τουλάχιστον μια φορά στη Ζωή του.

3. Τα χρόνια νοούματα που κατ' εξοχήν συναντάμε στην παθολογία των σκπνιτών είναι τα καρδιαγγειακά (υψηλή κατανάλωση λιπαρών, κάπνισμα, άγχος ανασφάλειας), τα πνευμονολογικά (25-30% του πληθυσμού πάσχει από αρρώστιες αποφρακτικών πνευμονοπαθειών, φυματίωση, βρογχίτιδα ή βρογχιολίτιδα), τα ορθοπεδικά (αρθρίτιδες, οσφυαλγίες, διάχυτα μυοσκελετικά άλγη, απόρροια του τρόπου ζωής), τα νευροψυχιατρικά (το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών παίρνει ψυχιατρικά φάρμακα καλώς ή κακώς).

4. Δεν υπάρχουν παιδιά που να ολοκληρώνουν πλήρως το πρόγραμμα εμβολιασμών, ενώ το πιο διαδεδομένο μέσο αντιούλληψης στις γυναίκες είναι οι εκτρώσεις.

5. Είναι ανάπορη η οδοντιατρική περίθαλψη και τα ποσοστά τερπόνας, ουλίτιδας, σάπιων δοντιών φτάνουν μέχρι στο 100%.

ΟΙ ΠΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ στους παραπάνω καταυλισμούς λειπουργούν ιατρείο 2 φορές την εβδομάδα, έχουν δεχτεί περισσότερες από 3.000 ιατρικές επισκέψεις, εμβολίασαν περισσότερα από 500 άτομα κι έχουν χορηγήσει φάρμακα αξίας πάνω από 5.000.000 δρχ. Έχουν εκπονήσει κι ολοκληρώσει προγράμματα εμβολιασμού έναντι της ππατίτιδας Α, της ππατίτιδας Β, του τετάνου, της πολιομυελίτιδας. Έχουν εκπονήσει συνολικό πρόγραμμα παρέμβασης στον καταυλισμό του Γαλλικού ποταμού, το οποίο ιυθετήθηκε από τη Νομαρχία Θεσσαλονίκης κι υλοποιήθηκε κατά ένα τμήμα του. Συμμετέχουν σε πανευρωπαϊκά δίκτυα για την καταγραφή των υγειονομικών προβλημάτων των ROM, καθώς και σε δράσεις δικτύων μη κυβερνητικών οργανώσεων για τη Βελτίωση της ποιότητας ζωής των οκνητών. Μέχρι τώρα έχουν απασχοληθεί στα προγράμματα των Γιατρών του Κόσμου περισσότεροι από 100 εθελοντές.

*Ο ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ είναι ειδ. γραμματέας της Ελληνικής Αντιπροσωπείας των Γιατρών του Κόσμου

■ Ο σχολικός σύμβουλος Δυτικής Αττικής μοιράζει στα σχολεία της περιοχής ερωτηματολόγιο, που διαχωρίζει τα παιδιά σε «Τσιγγάνους» και «όχι Τσιγγάνους» και κάνει μια σειρά από επιεικώς υποτιμητικές διακοίνεις.

■ Τον Οκτώβριο, τα MAT πραγματοποιούν εισβολή στον καταυλισμό των Τσιγγάνων στα Ανω Λιόσια με το γνώριμο τους τρόπο, πυροβολώντας και χτυπώντας αδιακρίτως. Στο Διμιούρο Βόλου, πολίτης, ακολούθωντας το «λαμπτόρ» παραδέιγμα των αρχών, αποφασίζει να πάρει την καραμπίνα και το νόμο στα χέρια του, με συνέπεια ένα 10χρονο Τσιγγανόπουλο, ο Θ.Μ., να δεχτεί πυροβολισμούς από τον 62χρονο Νικόλαο Κότσαλη, επειδή αποπειράθηκε να κλέψει ένα τσαμπί σταφύλι. Η πλειοψηφία του Δημοτικού Συμβουλίου στο Αργοστόλι αποφασίζει τη μεταφορά των Τσιγγάνων στα παλιά δημοτικά σφαγεία της πόλης, τα οποία η Υπηρεσία Δημόσιας Υγιεινής κρίνει εντελώς ακατάλληλα και άκοος επιτακτίνει.

■ Το Νοέμβριο, ο αστυφύλακας της Τορχαίας Αιβαδειάς Δημήτρης Τρίμης, σκοτώνει σε αστυνομικό έλεγχο έξω από τη Λιβαδειά τον 45χρονο Τσιγγάνο Αναστάσιο Μουοάτη και αφένται ελεύθερος.

είται η «απόσυρση»: οδηγούνται σε έναν συμιατόπλεχτο, φρουρούμενο και δυσπρόσιτο χώρο. Οι υπόλοιπες οικογένειες διασφορούνται για

■ Οι δηλώσεις του υπουργού Δημόσιας Τάξης αποβάνουν προφητικές: μέσα στον Απρίλιο γίνεται έφοδος αστυνομικών δυνάμεων σε τσιγγάνικο καταυλισμό στο Χαλάνδρι με πρόσχημα τη «δικαιίηση ναρκωτικών». Συλλαμβάνονται δεκάδες Τσιγγάνοι. Παρόμοιες «επισκέψεις» δέχονται πάντα με την ίδια δικαιολογία οι τσιγγάνικοι οικισμοί στο Ζεφύρι Αττικής, στη Θεσσαλονίκη και στο Ηράκλειο Κρήτης, το διάστημα που ακολουθεί.

■ Στη Λάρισα, το Μάρτιο, μετά το ντέρμπι των ομάδων «Ολυμπιώς» και «Δήμητρα» στην κοινότητα Γιαννούλης, που έλλιξε 1-0 υπέρ της τσιγγάνικης ομάδας «Ολυμπιώς», οι οπαδοί των ηττηθέντων δρώγωσαν με τρακέτο το γήπεδο των Τσιγγάνων, αφού προηγήθηκαν επεισόδια και ξυλοδαρμοί. Ακολούθως οι κάτοικοι άρχισαν να κατηγορούν τους Τσιγγάνους ως

«ΧΑΚΟΠΟΙΑ ΟΤΟΙΓΕΙΔΑ».

■ Τον Ιούλιο, το Δημοτικό Συμβούλιο Αγίας Παρασκευής αποφάσισε ότι οι Τσιγγάνοι είναι ανεπιθύμητοι στην περιοχή Πευκάκια όπου διέμεναν για χρόνια, σε άθλιες συνθήκες, 28 οικογένειες. Για την κοινοτούση της απόφασης χρησιμοποιεί αυτονομικές δυνάμεις, οι οποίες ιστοπεδώνουν τα παραπήγματα των «αθλίων».

**Επιχειρήσεις
«σκούπα»
με ισοπέδωση
παραπρυνάτων**

ματοποιούν σκήζοντας τουστίρια και γκρεμίζοντας παραπήγματα, βρίζοντας και κυπώντας αδιακρίτως, απειλώντας με τα όπλα τους ανθρώπους, τους οποίους υποχρέωσαν να πέσουν υπόοντα στο κώμα.

Οι Τσιγγάνοι σήμερα. Προβλήματα - προοπτικές

Του ΦΡΕΝΤΥ ΣΤΑΜΟΥ*

Oπληθυσμός των Ελλήνων Τσιγγάνων υπολογίζεται ότι κυμάνεται μεταξύ 120.000-150.000. Με βάση τον τρόπο στέγασης-διαβίωσης μπορούν να κατατάχθούν στις παρακάτω βασικές κατηγορίες: α) Μόνιμοι σε οικισμούς - συνοικισμούς. β) Μόνιμοι σε καταυλισμούς. γ) Μετακινούμενοι. Από την παραπάνω κατηγοριοποίηση προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό το επίπεδο κοινωνικής τους ένταξης, οι συνθήκες και τα προβλήματα διαβίωσης, απασχόλησης, εκπαίδευσης κ.λπ. Και είναι προφανές ότι οι Τσιγγάνοι που διαβιούν μόνιμα σε καταυλισμούς, ή είναι μετακινούμενοι, αντιμετωπίζουν πολύ μεγαλύτερα προβλήματα. Προβλήματα που έρχονται από μακριά και συνδέονται με τον τρόπο ζωής τους, τις ιδιαίτεροτήτες του πολιτισμού τους, τα ήθη και έθιμα της πληθυσμακής ομάδας, αλλά, κυρίως από τον τρόπο που αντιμετωπίζει και εξακολουθεί σήμερα να αντιμετωπίζει τους Τσιγγάνους η κυρίαρχη πολιτισμικά κοινωνία μας. Η Πολιτεία, η Αυτοδιοίκηση σε όλα τα επίπεδα, οι πολίτες. Βασικά στοιχεία αυτής της αντιμετώπισης ήταν και εξακολουθούν να είναι: Η αδιαφορία, η καχυποψία, ο φόβος στο διαφορετικό, η αποσπασματική αντιμετώπιση των προβλημάτων, το «κουκούλωμα των προβλημάτων» και σε ορισμένες περιπτώσεις ο αυταρχισμός. Σημ.: υπήρχε περιόδος που μόνο ο Γ.Ι.Δ.Ε από την Πολιτεία ή μόνο αυτή συστηματικά ασχολείτο με τα προβλήματα των Τσιγγάνων. Οι παραπάνω στάσεις και συμπεριφορές τροφοδοτούσαν αντίστοιχες αντιλήψεις στους ίδιους τους Τσιγγάνους. Ένας φαύλος κύκλος σε αρνητική κατεύθυνση.

Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων (οικονομική μετανάστευση, μεγάλη έλευση παλιννοστούντων στη χώρα μας, ανακατατάξεις στις οικονομικές συνθήκες κ.λπ.), δημιουργούν μεγαλύτερη συμπίεση σ' αυτή την κοινωνική ομάδα, σε όλα τα επίπεδα: Σε σχέση με το χώρο και τρόπο διαβίωσης, στην απασχόληση, υγεία, υγιεινή κ.λπ. Παρεπόμενες συνέπειες αυτών των συνθηκών είναι και η ανέξηση παραβατικότητας και όχι μόνο, ιδιαίτερα σε ορισμένες περιοχές της Αττικής και άλλων μεγάλων αστικών περιοχών.

Η Πολιτεία και η Αυτοδιοίκηση όφειλε πάντα αλλά πολύ περισσότερο σ' αυτή τη συγκυρία να συμβάλει, συστηματικά και οργανωμένα, στην αντιμετώπιση των οξυμένων προβλημάτων των Τσιγγάνων. Το 1996 η κυβέρνηση για πρώτη φορά σχέδιον ταυτόχρονα με ορισμένους ΟΤΑ στις περιοχές των οποίων διαβιούν Τσιγγάνοι, ξεκίνησαν την προσπάθεια σιβαρής αντιμετώπισης του προβλήματος. Σε συνεργασία με το ΔΙΚΤΥΟ ROM (ΟΤΑ που έχουν Τσιγγάνους), με φορείς Τσιγγάνων και άλλους φορείς (επιστήμονες κ.λπ.), η κυβέρνηση διαμόρφωσε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο δράσεων και μέτρων, που αναφέρονται στα προβλήματα των Τσιγγάνων, σε όλους τους τομείς (στέγασης, εκπαίδευσης, απασχόλησης, πολιτισμού, υγείας, ευαισθητοποίησης, αστικοδημοτικής υποστήριξης κ.λπ.).

Το πρόγραμμα αυτό, το οποίο υλοποιείται σταδιακά, και το οποίο θα ήθελα να διαβεβαιώσω ότι έχει το συνεχές ενδιαφέρον του Γραφείου Ποιότητας Ζωής του γραφείου πρωθυπουργού και του υπευθύνου του κ. Αγγελίδη Αντώνη, έχει ως στόχους:

α. Τη βελτίωση των συνθηκών ζωής, κυρίως σε υφιστάμενους μόνιμους καταυλισμούς όπου διαβιούν κατά καιρούς και οι μετακινούμενοι Τσιγγάνοι.

β. Την αντιμετώπιση της μόνιμης ένταξης τους στον κοινωνικό ιστό με συγκεκριμένες οικιστικές και άλλες παρεμβάσεις.

Ευδύνες και σε

το πολιτικό κόστος των τοπικών και ευρύτερων κοινωνιών.

Επιπλέον, θα πρέπει να επισημάνω, ως

συντελεστή δυσκολίας εφαρμογής του προγράμματος, το πρωτόγνωρο για την ελληνική κοινωνία και Πολιτεία του εγχειρήματος - της προσπάθειας. Ενός εγχειρήματος που δεν επιδιώκει την «γκετοποίηση» των Τσιγγάνων, όπως την «απόλυτη αφομοίωση» τους στο δικό μας πολιτισμό, αλλά στην αρμονική κοινωνική τους ένταξη, με σεβασμό στα ιδιαίτερα στοιχεία του πολιτισμού τους. Ενός εγχειρήματος, μίας διαδικασίας στην οποία επιδιώκουμε, με αγωνία θα έλεγα, να έχουμε τη συμμετοχή των ίδιων των Τσιγγάνων. (Τις προτάσεις τους, τις επιλογές τους, την ενεργοποίησή τους στην υλοποίηση των δράσεων).

Η πρόσφατη σύσταση (με απόφαση του πρωθυπουργού) Διυπουργικής Επιτροπής για τον πολιτικό σχεδιασμό αντιμετώπισης θεμάτων των Ελλήνων Τσιγγάνων και η ο-

ποία θα συνεργάζεται με την Αυτοδιοίκηση και τους συναρμόδιους φορείς (Τσιγγάνων, μη κυβερνητικών οργανισμών), εκτιμώ ότι θα δώσει νέα ώθηση στην προσπάθεια και θα συμβάλει στην αποτελεσματική συνέχειά της.

Με βάση τα παραπάνω θα ήθελα να προσεγγίσω και το ζήτημα της θεσμοθέτησης των αυτοδιαχειριζόμενων οικισμών, όπως προτείνεται από φορείς που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα των Τσιγγάνων. Κατ' αρχήν, θα ήθελα να σημειωθώσει ότι η σχετική πρόταση δεν είναι θεωρητικό κατασκευασμα, αλλά έχει αναφορές, στηρίζεται, στην εμπειρία της υλοποίησης προγράμματος μετεγκατάστασης των εκαποντάδων οικογενειών Τσιγγάνων του Γαλλικού ποταμού (Ευόσμου), σε οργανωμένο χώρο, με οικόπεδα, υποδομές κ.τ.λ. στο στρατόπεδο Γκώνου. Ενα πρόγραμμα που στηρίζεται από την Πολιτεία (παραχώρηση εκτάσεων, χρηματοδότηση κ.τ.λ.), τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση (υλοποίηση των έργων και ευθύνη διαχείρισης τους οικισμού), από μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς και τους ίδιους τους Τσιγγάνους.

Στην ίδια περίπου κατεύθυνση, επίσης, με την ενεργό συμμετοχή Πολιτείας (αγορά ε-

Γιατί αργεί
η εξέλιξη
του προγράμματος
των 10 δισ. δρχ.

Στο ίδιο πακέτο: Σιέγαση και ένταξη στην κοινωνία

Του ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ*

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ διαδρομή των Ελλήνων Τσιγγάνων χαρακτηρίζεται κυρίως από κοινωνικό αποκλεισμό και παραγκωνισμό. Οι όποιες κατά καιρούς προσπάθειες παρέμβασης στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα είχαν τη μορφή πυροσβεστικών ή αναλυτικών μέτρων, που προσέκρουαν πάντα στο αδιαπέραστο γράμμα του νόμου. Με γνώμονα την παραπάνω διαπίστωση, ο σχεδιασμός νόμων που προτείνουν ρυθμίσεις, τροποποιήσεις και μεθόδους επαναπροσδιορισμού του προβλήματος, αλλά κυρίως προτάσεις που εμβαθύνουν στις ιδιαιτερότητες των τσιγγάνικων κοινοτήτων, αποτελεί σίγουρα ένα θετικό βήμα μπροστά.

Είναι κοινή διαπίστωση ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει μία κινητικότητα εκ μέρους της πολιτείας, απέναντι στα προβλήματα των Ελλήνων Τσιγγάνων. Μία κινητικότητα που προβλήματα συντονισμού, διάχυσης των ενεργειών, καθυστέρησης εφαρμογής των εξαγγελιών, που όλα μαζί όμως δεν αναιρούν την ύπαρξή της. Απεναντίας, η άρνηση των τοπικών κοινωνιών να αποδεχθούν τους Τσιγγάνους ως μέρος του μωσαϊκού που συγκροτεί την κοινωνία, σε πολλές περιπτώσεις εξαφανίζει την όποια βούληση εμφανίζεται σε κεντρικό επίπεδο. Συμπερασματικά, λοιπόν, η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί σήμερα τη σημαντικότερη τροχοπέδη στην κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων.

Ομως, σε κάθε περίπτωση, το νόμισμα έχει δύο όψεις. Έτσι δεν μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε και το σημαντικό ρόλο που έπαιξε η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην επικαιροποίηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι Ελληνες Τσιγγάνοι. Η δημιουργία του Διαδημοτικού Δικτύου ROM αποτέλεσε το εφαλτήριο για την πολιτεία να ασχοληθεί συστηματικότερα με τους Τσιγγάνους. Έξαλλου, οι περιφόρμες εξαγγελιές της κυβέρνησης για την ανακούφιση των Τσιγγάνων, εδώ και τρία χρόνια, ήταν ουσιαστικά υιοθέτηση και αντιγραφή των προτάσεων του Δικτύου.

Ασχετα εάν πολλοί δήμοι εντάχθηκαν στο Δίκτυο επειδή κατάλαβαν –όπως και πολλοί άλλοι– ότι οι Τσιγγάνοι αποτελούσαν τη «χρυσή κότα» των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και ήταν μία

αξέποιπτη πιστωτική κάρτα για τη συνεχή ροή χρημάτων στο ταμείο τους.

Το προσχέδιο πρότασης νόμου για τους αυτοδιαχειρίζομενους οικισμούς σκονιτών Τσιγγάνων διαθέτει σίγουρα, όπως προαναφέρθηκε, το θετικό της πρότασης ως παρέμβαση σε θεσμικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα το επίπεδο παρέμβασης που προτείνει (Α' και Β' βαθμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης) καταγράφεται επίσης στη θετικά της πρότασης.

Ομως, σε γενικές γραμμές ξεφεύγει σημαντικά από αυτό που απαιτούν οι σύγχρονες κοινωνίες, δηλαδή κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική «επιμέρια» των επιμέρους ομάδων τους. Έξαλλου, εάν στην αυγή του 2000 μ.Χ. εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι η παροχή σε φως, νερό και τηλέφωνο εξαντλούν τις σύγχρονες ανάγκες της ζωής και μάλιστα κάτω από την εξαναγκαστική ισχύ ενός νόμου, τότε σίγουρα εθελοτυφλούμε. Η δρομολόγηση ενός τέτοιου νόμου θα άνοιγε προηγούμενο στην άποψη ότι ακόμη και η παροχή αυτονόμων προϋποθέσεων για αξιοπρεπή ζωή είναι αντικείμενο συζήτησης και ψήφισης!!!

Το στεγανοτικό πρόβλημα των Ελλήνων Τσιγγάνων είναι εξαιρετικά δύσκολο και πολυποίκιλο. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν μπορούμε να το εξετάσουμε ξεχωριστά από αυτό της κοινωνικής ένταξης. Οσο και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης εάν δημιουργούμε στους οικισμούς Τσιγγάνων, σε καμία περίπτωση δεν τους προσφέρουμε τη δυνατότητα της κοινωνικής συναναστροφής, της δυνατότητας να χρησιμοποιούν τους κοινωφελείς χώρους, της ευαισθάνιας να καταθέσουν τις όποιες δυνατότητές τους για κοινωνική εξέλιξη και αναρίχηση.

Ακόμη όμως και σε ειδικές γραμμές, το προσχέδιο νόμου για τους σκονιτών Τσιγγάνους περιέχει στοιχεία που θα πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω:

Η χροισμοποίηση του όρου «αυτοδιαχειρίζομενος» ίσως προκαλέσει σύγχυση και αποπροσανατολισμό στους Τσιγγάνους, αφού γνωρίζουμε την ψευδαίσθηση αυτονομίας που νιώθουν οι Τσιγγάνοι σε τέτοιους χώρους. Η χροισμοποίηση, λοιπόν, του όρου αυτού ίσως τους μεγεθύνει την ψευδαίσθηση αυτή και τους οδηγήσει σε δρόμους εντονότερης παραβατικότητας.

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς του οικισμού πρέπει να περιέλθει

σαφώς στην κυριότητα των Τσιγγάνων. Και αυτό επειδή έχει παραπροθεί ότι όπου ο Τσιγγάνος έχει συνδεθεί με την έννοια της ιδιοκτησίας, έχει πετύχει τον καλύτερο δυνατό βαθμό κοινωνικής ένταξης (Αγία Βαρβάρα Απτικής, Κάτω Αχαγιά Αχαΐας, Δενδροπόταμος Θεα/νίκη). Ακόμη δεν θα γίνεται βορά στις εκάστοτε ορέες του «ιδιοκτήτη».

Η δημιουργία ειδικών χώρων στον οικισμό, π.χ. για θρησκευτική λατρεία ή πολιτιστικές εκδηλώσεις είναι πέρα και έξω από τη λογική που θα αθεί τον Τσιγγάνο να συμμετέχει ισότιμα στις θρησκευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, οικονομικές δραστηριότητες της ευρύτερης κοινωνίας που ανήκει και που δεν είναι άλλη από την πλησιέστερη οργανωμένη οικιστικά και κοινωνικά συγκέντρωση συνανθρώπων του. Αντίθετα, η δημιουργία τέτοιων χώρων στους οικισμούς θα τονώσει μίαν υφέρπουσα αυτοσομόνωση στον Τσιγγάνο, που θα είναι διπλά επικίνδυνη, αφού θα είναι σχεδόν αδύνατο να διαγνωστεί.

Μας βρίσκει εξαιρετικά επιφυλακτικούς η συμμετοχή των Μ.Κ.Ο. στα Συμβούλια Διαχείρισης ή στο Γενικό Γραφείο Εποπτειας των οικισμών, αφού η μέχρι σήμερα δράση ορισμένων εξ αυτών δεν έχει εξεκαθαρίσει πλήρως τις πραγματικές τους προθέσεις.

Συμπερασματικά, το προσχέδιο πρότασης νόμου για τους οικισμούς των σκονιτών Τσιγγάνων θα αποτελούσε εξαιρετική πρόταση αρκετά χρόνια πριν. Αντίθετα πιστεύουμε ότι ένα σχέδιο νόμου που θα διερευνούσε τις δυνατότητες και θα πρότεινε τρόπους για οικιστική ανάπλαση και επέκταση των δήμων στα όρια των οποίων υπάρχουν οικισμοί Τσιγγάνων, με τέτοιο τρόπο ώστε σταδιακά ο οικισμός να αποτελεί ζωντανό και αναπόσαστο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας, είναι ουσιαστικά το μεγάλο ερωτηματικό, πάνω στο οποίο πρέπει να καταθέσουμε τις προτάσεις μας. Διότι όλοι γνωρίζουμε ότι το μεγάλο μυστικό είναι να ενταχθεί ο οικισμός στο Σχέδιο Πόλης. Σ' αυτήν την περίπτωση δεν θα χρειαζόμαστε επιπλέον νόμους στην Ελλάδα για να δώσουμε φως και νερό!!!

*Ο ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ είναι πρόεδρος της Πλανελήνιας Ομοσπονδίας Σωματείων Ελλήνων ROM (Π.Ο.Σ.Ε.Ρ.)

T.A.-ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

κτάσεων, χρηματοδότηση προγράμματος κ.ά.), της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, των ίδιων των Τσιγγάνων που διαβιούν σε καταυλισμούς, προχωρά διαδικασία μετεγκατάστασης σε 2 περιοχές, του νομού Μεσσηνίας. Στην περίπτωση αυτή, ο ρόλος των Δήμων Καλαμάτας και Μεσσηνής είναι ουσιαστικός και αναντικαταστατός. Ανάλογες δράσεις πρωτισθύνται με τη νομαρχία Δωδεκανήσου και το δήμο Ρόδου, ενώ βρίσκονται σε εξέλιξη διαδικασίες στη νομαρχία Ηρακλείου Κρήτης σε σχέση με τον καταυλισμό Τσιγγάνων στο Δήμο Αλικαρνασσού, κ.ά.

Από την άλλη προχωρούν διαδικασίες, σε «ώριμες» περιπτώσεις, βασικά μικτών καταυλισμών (συνοικισμοί και καταυλισμοί) Τσιγγάνων, που βρίσκονται στον ίδιο χώρο κ.ά. περιοχή, κυρίως με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και την ενίσχυση της

προστασίας της οικοπεδεύτηκες οικογένειες, έναρξη εργασιών, εξασφάλιση πιστώσεων, χώροι, κ.ά. στις Σοφάδες Καρδίτσας (οικιστικό πρόγραμμα με ΟΕΚ και παραχώρηση οικοπεδών με στεγανιστικά δάνεια), Διδυμότειχο, Σάπτες, Αγρίνιο, Ν. Ιω-

νία Βόλου (ολοκληρωμένο επιχειρησιακό πρόγραμμα με δράσεις και πέραν του στεγανισμού, στον τομέα απασχόλησης, εκπαίδευσης, πολιτισμού, υγείας κτλ.) και άλλους δήμους. Για περισσότερος στοιχεία παραπέμπω στον απολογισμό δράσεων 1997-1999 της υλοποιούμενης πολιτικής για τους Ελλην-

νες Τσιγγάνους.
■ Από τους φρονείς του σχετικού προσχέδιου πρότασης νόμου για αυτοδιαχειρίζομενους οικισμούς, θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ότι η Πολιτεία «δεν έχει νεφελώδεις σκέψεις και νεφελώδεις διακηρύξεις» περί «διασποράς» και «κοινωνικής ένταξης» των Τσιγγάνων στη ζωή σε καταυλισμούς. Εχει συγκεκριμένη πολιτική (με αδυναμίες, δυσκολίες και καθυστερήσεις) και την υλοποίηση σε συνεργασία με Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, Τοπικές Αυτοδιοικήσεις, φρονείς των Τσιγγάνων και όπου είναι δυνατό και με άλλους φρονείς (μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.ά.).

■ Η όποια θεσμική ρύθμιση, όπως η συγκε-

κριμένη πρόταση, θα πρέπει να γίνει μέσα στο πλαίσιο της Εθνικής Πολιτικής και της Συντονιστικής Διυπουργικής Επιτροπής, που θα έχει τη συνολική ευθύνη πανελλαδικά για το ξήτημα των Τσιγγάνων, σ' όλους τους τομείς. Προτεραιότητα θα δοθεί στους ευρισκόμενους σε καταυλισμούς Τσιγγάνους.

■ Μαζί με τη θεσμική ευθύνη αλλά και δυνατότητα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν ο ρόλος, οι ευθύνες και δυνατότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

■ Η εξέλιξη (με διαφορά επίπεδα υλοποίησης), δημιουργία οργανωμένων χώρων, με υποδομές κτλ. διαβίωσης Τσιγγάνων, θα πρέπει άμεσα να επεκταθεί και να καλύψει όλους τους αιμιγείς και μικτούς καταυλισμούς. Πάντως, οι παρεμβάσεις μας (χρημ/

Το Ειρηνοδικείο Ηρακλείου αρνήθηκε την εκδίωξη Τσιγγάνων από καταυλισμούς

ΗΡΑΚΛΕΙΟ
Του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΓΕΩΡΓΟΥΔΗ

«Οι Τσιγγάνοι μένουν δίπλα στο νεκροταφείο, δίχως άλογα, ζυμωμένοι μ' αυτό το χώμα που δε θέλουν. Οι κηδείες περνάνε μπροστά από τα τσαντήρια τους, τα δένδρα δείχνουν τον ίδιο ουρανό και η ζεματιά όπου σιγάνουν ένας σκουπιδότοπος. Τι γίναν οι κιθάρες, το ποτάμι, ο καβαλάρης;»

«Αντιδικίες» - Τίτος Πατρίκιος

Fρογο βαθιάς ανθρωπιάς, συλλογική κοινωνική κατάκτηση είναι η απόφαση - σταθμός του Ειρηνοδικείου Ηρακλείου να μη διώξει τους Τσιγγάνους από τον καταυλισμό τους προτού οι ολοκληρωθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις ανθρωπινής μετεγκατάστασής τους. Παράλληλα, φόβοι και προκαταλήψεις σπάζονται με την ομαλή ένταξη των πρώτων μαθητών σε σχολεία της Αλικαρνασσού αλλά και με την άφογη λειτουργία σχολείου για τσιγγανόπαδα στο Ηράκλειο, παρά τις τεράστιες κοινωνικές πιέσεις.

Όλα τα ανωτέρω είναι ο καρπός προσπάθειας που ξεκίνησε το 1987 το πρώτο στάδιο (δύσκολο) της οποίας ολοκληρώνεται σήμερα. Τώρα προτείνεται να παραμείνουν οι Τσιγγάνοι στο χώρο διαμονής τους και ταυτόχρονα να δημιουργηθεί ένα πολιτιστικό κέντρο.

Και όχι μόνον αυτά: η κοινωνική ομάδα που ασχολήθηκε με πάθος για το «στήσιμο» του σχολείου το τελευταίο χρονικό διάστημα δημιουργήσει θέατρο τσιγγανοπαίδων, το οποίο σημειώσει εξαιρετική επιτυχία, παρουσιάζοντας τη 45λεπτη θεατρική παράσταση «Η αρπαγή της Περσεφόνης» στο φεστιβάλ θεατρικής έκφρασης του Συλλόγου Δασκάλων «Ν. Καζαντζάκης».

Μέσα από αφρόρτες κοινωνικές πιέσεις οι δάσκαλοι **Πόπη Αδαμάκη** και **Νίκος Χανιωτάκης**, η νηπιαγωγός **Γεωργία Μπαλμπακάκη**, ο γυμναστής **Γιώργος Χαλαμπαλάκης**, ο υπεύθυνος του προγράμματος εκ μέρους του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων **Μανόλης Δαφεδούλης**, κυρίως όμως όμως η δασκάλα **Ελένη Ντέρα**, πραγματοποίησαν ένα πολυσύμαντο έργο βαθιάς ανθρωπιάς με αισθητή κοινωνικού δικαίου. Σε αυτήν την προσπάθεια βοήθησαν η Διεθνής Αμνηστία, η Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ), το ΤΕΙ Ηρακλείου, ο νομάρχης Ηρακλείου **Γ. Γαρυφαλλάκης** και οι νομαρχιακοί σύμβουλοι **Σ. Αγγελιδάκης** και **Ηρ. Πυργιανάκης**.

Μέσα από αφρόρτες κοινωνικές πιέσεις οι δάσκαλοι **Πόπη Αδαμάκη** και **Νίκος Χανιωτάκης**, η νηπιαγωγός **Γεωργία Μπαλμπακάκη**, ο γυμναστής **Γιώργος Χαλαμπαλάκης**, ο υπεύθυνος του προγράμματος εκ μέρους του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων **Μανόλης Δαφεδούλης**, κυρίως όμως όμως η δασκάλα **Ελένη Ντέρα**, πραγματοποίησαν ένα πολυσύμαντο έργο βαθιάς ανθρωπιάς με αισθητή κοινωνικού δικαίου. Σε αυτήν την προσπάθεια βοήθησαν η Διεθνής Αμνηστία, η Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ), το ΤΕΙ Ηρακλείου, ο νομάρχης Ηρακλείου **Γ. Γαρυφαλλάκης** και οι νομαρχιακοί σύμβουλοι **Σ. Αγγελιδάκης** και **Ηρ. Πυργιανάκης**.

Στην πόλη του Ηρακλείου ζουν μόνιμα πλέον 1.500-2.000 Τσιγγάνοι με διαφορετικά προβλήματα, τα οποία συναρτώνται απολύτως με την οικονομικοκοινωνική τους κατάσταση.

Ο κύριος πληθυσμιακός κορυφής, περίπου 500 άτομα, μένει εδώ και 30 χρόνια στον καταυλισμό της Αλικαρνασσού. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίήσαν σπουδαστές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας των ΤΕΙ Ηρακλείου με τη συμμετοχή σπουδαστών από το Τμήμα Νοσηλευτικής, ο καταυλισμός είναι χωρισμένος σε δύο ομάδες Τσιγγάνων. Η πρώτη, με έντονα στοιχεία του παραδοσιακού τρόπου ζωής, στην ανατολική πλευρά του καταυλισμού, μιλούν μεταξύ τους τη γλώσσα ρο-

Μια δαρραμέα απόφαση

νατολικό καταυλισμό και στον καταυλισμό στα Σφαγεία δεν υπάρχουν καθόλου τουαλέτες. Οι κάδοι των σκουπιδιών είναι ελάχιστοι. Τα σκουπιδιά είναι σκορπισμένα παντού και γίνονται εστία μόλυνσης, που μπορεί να προκαλέσει λοιμώδεις ασθένειες. Τα ποντίκια κάνουν επιδρομές και κινούνται ανενόχλητα νύχτα και μέρα», σημειώνεται στην ίδια έκθεση.

Αντίθετα οι συνθήκες διαβίωσης στη δυτική πλευρά του καταυλισμού είναι πολύ καλύτερες. Έχουν όλα σχεδόν τα σπίτια οικογενειακή τουαλέτα και το εσωτερικό τους είναι εκπληκτικά καθαρό. Νεορό παίδινουν δύο από μια παράνομη παροχή.

Μια τρίτη κατηγορία Τσιγγάνων είναι αυτοί οι οποίοι το τελευταίο διάστημα ζουν στις συνοικίες της πόλης του Ηρακλείου, Αγία Τριάδα και Υγειονομικό. Η κατάστασή τους είναι εξαθλιωμένη, δεν έχουν νερό, ταυτότητες και έγγραφα, ενώ η κύρια απασχόλησή τους είναι η σύλλογη παλιοσίδερων, η επαιτεία και δευτερευόντως η πώληση οπωροκηπευτικών.

Στις συνοικίες Πόδος και Πατέλλες μένουν περίπου τριακόσιοι Τσιγγάνοι με καλό οικονομικό επίπεδο, οι οποίοι ασχολούνται με το εμπόριο υποδημάτων και ρούχων, ενώ

διαθέτουν όλα τα απαραίτητα έγγραφα για νόμιμη πώληση στις λαϊκές, ταυτότητες κ.λπ. Τα παιδιά τους φοιτούν εξαρχής στα δημοτικά σχολεία του Πόδου, αφετοί είναι άριστοι μαθητές, διαθέτουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές, πηγαίνουν σε φροντιστήρια ξένων γλωσσών και κάποιοι έχουν ευφράσει την επιθυμία να μάθουν και κινεζικά!

Αντίθετα, στον καταυλισμό της Αλικαρνασσού δεν υπάρχουν ταυτότητες και οικογενειακές μεριδιές, διότι αρνείται ο Δήμος Αλικαρνασσού να προχωρήσει τις συναρφές διαδικασίες. Μάλιστα κάποιες φορές, όπως μας είπαν άτομα της κοινωνικής ομάδας του σχολείου, δεν μπορούν να πάρουν πιστοποιητικά γεννήσεων και είναι αδύνατο να πληρωθούν για τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα Μεταλλοτεχνίας. Κοσμήματος της ΝΕΛΕ και του Κέντρου Εκπαίδευσης Κορήτης (ΚΕΚ). Επιπρόσθια ο Δήμος Αλικαρνασσού έχει επιχειρήσει να διώξει τους Τσιγγάνους από τα δρύια του και κανείς δεν τους δέχεται χρησιμοποιώντας τη νομική διαδικασία της διοικητικής αποβολής.

Ομως η απόφαση του Ειρηνοδικείου Ηρακλείου υπήρξε αρνητική με ένα σκεπτικό σπάνιας κοινωνικής ευασθητίσας, μνημείο ευθύνης και πνευματικής εγρήγορσης, δημι-

Στην Κρήτη φορείς, εκπαιδευτικοί και κάτοικοι βιώνουν την πολιτισμούτισμικότητα

ποίου τα υπόλοιπα τμήματα ιδιοκτησίας του καθού χορηγούται ως βιοσκότοποι.

Το σχολείο

Η απόφαση αυτή σε συνδυασμό με τη λειτουργία του σχολείου τοιχγανοπαίδων με την προοπτική της κοινωνικής τους ένταξης και με υπόβαθρο τη δημιουργία δίνουν μια άλλη διάσταση σε αυτόν τον κοινωνικό χώρο.

To 1987 ξεκίνησε από τη ΝΕΔΕ σχολείο το οποίο λειτούργησε μέχρι το 1990, με διακοπές ωστόσο, για τα παιδιά το πρώι και για μεγάλους το βράδυ.

H δύψα των τοιχγανοπαίδων ήταν τέτοια ώστε σε ένα καλοκαίρι κάτω από τα νάλον με καύσωνα έβγαλαν αρχικά τη διδακτέα ύλη ενός έτους. Είχαν μάλιστα και πνευματικές αναζητήσεις, ρωτούσαν για την Κνωσσό, την ιστορία της Κρήτης και για τη λειτουργία των πλανητών. Εκτότε υπήρξε μια διακοπή περίπου επτά ετών, και το 1997 άρχισε το πρόγραμμα του υπουργείου Παιδείας «Εκπαίδευση Τοιχγανοπαίδων» που έχει εκπονήσει και υλοποιεί το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Αρχικά νοικιάστηκε ένα σπίτι στη συνοικία Πόρος στο οποίο φιττήσαν 60-70 παιδιά. Αργότερα το σχολείο λειτούργησε στην περιοχή Πάφυρος και εφέτος εντάχθηκαν τα πρώτα 15 παιδιά στο Γ' και Δ' Δημ. Σχολείο Αλικαρνασσού όπου η ένταξη τους ήταν εντελώς ομαλή από πλευράς δασκάλων και συμμαθητών τους.

Στο σχολείο των τοιχγανοπαίδων δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις ένταξης με τη σφυρολάτηση της αυτοπεποθησίας τους μέσα από τη διαδικασία της θεατρικής αγωγής, αποκοινωφωμα της οποίας υπήρξε η θεατρική παράσταση «Η αρπαγή της Περσεφόνης». Παρόλληλα, όμως, επισκέφθηκαν και συμμετείχαν στη δραστηριότητα του εργαστηρίου αγγειοπλαστικής, έμαθαν να παίζουν μουσικά όργανα, εκπαιδεύτηκαν σε εργαστήριο φωτογραφίας, επισκέφθηκαν μουσεία και εκθεσιακούς χώρους, γεγονός το οποίο είχε αποτέλεσμα την κοινωνικοποίηση των παιδιών, την ενίσχυση της συλλογικότητας και της έκφρασής τους.

Ανθρώποι-κλειδιά στην εκπαίδευτική διαδικασία που σήριζαν θερμά την όλη προσπάθεια ήταν εκτός από τον κ. Αγγελάκη, ο προϊστάμενος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Νομού Ηρακλείου **Λεωνίδας Σακλαμπανάκης** και ο προϊστάμενος του Α' Γραφείου της ίδιας υπηρεσίας **Βασίλης Φιολιτσάκης**. Απόφασιστικό ρόλο είχε και η 23χρονη Τοιχγάνα **Διονυσία Σεραφειμπούλου**.

Πολιτιστικό Κέντρο

Ως προς το καντό θέμα της μετεγκατάστασης των Τοιχγάνων που ζουν στον καταυλισμό, η άποψη της ερευνητικής ομάδας με επικεφαλής τον κ. Δαφεδούμακη είναι ότι πρέπει να παραμείνουν στην ίδια τοποθεσία με τη «δημιουργία οικισμού, ο οποίος θα διαθέτει τις απαραίτητες συνθήκες ύδρευσης, αποχέτευσης, φωτισμού κ.λπ.» ενώ «θα μπορούσε να δημιουργηθεί πολιτιστικό κέντρο, στο οποίο θα μπορούσαν να εφαρμοστούν ειδικά ταχύρουθμα προγράμματα εκπαίδευσης για τα τοιχγανοπαίδια που έχουν υπερβεί το προβλεπόμενο όριο ηλικίας και να λειτουργήσει παιδικός σταθμός. Θα μπορούσαν επίσης να λειτουργήσουν προγράμματα αλφαριθμητισμού των ενηλίκων που επιθυμούν να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν».

ΜΙΑ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Ο αυτοδιαχειριζόμενος οικισμός του Γκόνου στη Θεσσαλονίκη

«Εμείς ώς το '52 γυρνούσαμε, δέκα δέκα οικογένειες –δύοικοι μας άνθρωποι– στήναμε τα τσαντίρια έξα απ' το χωρίο, μέναμε μια-δυο βδομάδες, πουλούσαμε την πραμάτεια μας, μετά φορτώναμε τα ζώα, τα κάρα και ξεκινούσαμε για άλλο μέρος. Προς τα πού θα πηγαίναμε το κανόνιζε ο γέρος, αυτόν ακούγαμε όλοι».

N.K. (75) Δενδροπόταμος 1992

Της ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ Γ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ
Υπευθ. Γραφείου Εποπτείας οικισμού Γκόνου

ΙΟΥΛΙΟΣ 1999, καταυλισμός Γαλλικού ποταμού, καταγράφονται από το γραφείο εποπτείας της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης 152 σκηνές, εκ των οποίων οι 90 κατετραπμένες από τους σφρόδορους ανέμους των τελευταίων ημερών. Αυτοκίνητα που γηγενούνται βιαστικά, φορτώνουν πατάτες και φυτά, ξεφορτώνουν καρέκλες, φορτώνουν τραπέζια και χαλιά. Οι μετακινήσεις άλλαξαν μορφή. Από τη δεκαετία του '70, από τότε δηλαδόν που μπήκαν τα αυτοκίνητα στη ζωή των Ρομ', δεν μετακινούνται πια με τον ίδιο τρόπο. Παλιά οι γεροντότεροι της φάρας αποφάσιζαν ειρηνικά και σοφά για την οικογένεια και τις αέναες μετακινήσεις της.

Σήμερα οι ανάγκες άλλαξαν, χρειάζονται έναν τόπο-ορμητήριο, από όπου θα φτάνουν γρήγορα στη Λαχαναγορά, την αγορά και τους δρόμους εκείνους που ο καθένας θεωρεί ότι θα τον βοηθήσουν να βγάλει ένα καλό μεροκάματο, έχοντας αφήσει πίσω του την οικογένεια σε ασφαλές μέρος.

Αύγουστος 1998. Οι Ρομ του Ευόσμου εκδιώκονται από τη δημοτική αρχή και απεγνωσμένοι, ύστερα από περιπλάνη σύνοδο εβδομάδων εγκαθίστανται στην κοίτη του Γαλλικού ποταμού με την κάλυψη της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, η οποία έχει και την ευθύνη της μετεγκατάστασης στο στρατόπεδο Γκόνου (Απόφαση Νομαρχιακού Συμβουλίου 9.7.97).

Από το 1995 τριακόσιες (300) οικογένειες, 2.500 όπωρα του καταυλισμού Ευόσμου (τόσο πάντα πριν από το διωγμό) αποτελούν μια συλλογικότητα και διεκδικούν από την πολιτεία έναν τόπο. Ιδρύουν το σύλλογο «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» και συνεργάζονται με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, για την εξέυρεση ενός τόπου, όπου θα μπορούν να ζουν με ασφάλεια και αξιοπρέπεια αυτοί και τα παιδιά τους. Ομως οι τοπικές κοινωνίες, των προ παραχώρηση εκτάσεων, αντιδρούν. Δεν τους δέχονται, όπως δεν δέχονται δίπλα τους μια χωματερή.

Η παραχώρωση 150+200 στρεμμάτων στο στρατόπεδο Γκόνου από το υπουργείο Εθνικής Αμυνας και τη χορήγηση 300+280 εκατομμυρίων από το υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας για υποδομές, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μια αξιοπρεπή μετεγκατάσταση.

Τα προβλήματα όμως είναι πολλά και συσσωρεύμενα στη μικρή τους κοινωνία, εδώ στο Γαλλικό. Συχνά χωρίς άδειες μικροπαλητών, χωρίς άδειες οδηγηστών, χωρίς ταυτόπτερες και βιβλιαρία υγείας, αντιμέτωποι να παλεύουν κάθε φορά με τα φαινόμενα της φύσης και με το σύστημα το οποίο καθόλου δεν «καταλαβαίνουν», μια και είναι έξω από αυτό. Τα προβλήματα όμως ζητάνε μια λύση και για το λόγο αυτό δημιουργήθηκε μια προσωρινή επιτροπή, που χειρίζεται και θα διαχειριστεί την επικείμενη μετεγκατάσταση.

Δύο μέλη της επιτροπής συμμετέχουν στο γραφείο εποπτείας της νομαρχίας, το οποίο συνεδριάζει κάθε δεύτερη εβδομάδα, μαζί και με τους εκπροσώπους των μη κυβερνητικών οργανώσεων, DROM-Γιατροί του Κόσμου, που επί τρία χρόνια δουλεύουν εθελοντικά στον καταυλισμό στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και στην προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι συνεδριάσεις αυτές είναι μια μοναδική εμπειρία για τους συμμετέχοντες, γιατί δίνεται η ευκαιρία σε όλους να συνδιαμορφώσουν τις προϋποθέσεις βιωσιμότητας του οικισμού Γκόνου, να μάθουν, να εξετάσουν και επανεξετάσουν στάσεις, θέσεις, απόψεις και έργα, να σχεδιάσουν μελλοντικά προγράμματα, άμεσα –μεσοπρόθεσμα και

μακροπρόθεσμα σχέδια με ξεκάθαρες προθέσεις, που θα παρακολουθούνται με συνέπεια και επιμονή, ώστε να ελπίζουν τα μικρά Τσιγγανόπουλα ότι θα ευτυχίσουν ένα κανονικό σπίτι, με φως και νερό, ένα άλλο σχολείο, μια καλή φροντίδα υγείας και μια αισιόδοξη προοπτική στο μέλλον.

Η εγκατάσταση στον καινούργιο χώρο είναι θέμα καθημερινής συζήτησης στον καταυλισμό του Γαλλικού και ο καθένας κάνει τα δικά του σχέδια και όνειρα. Σχεδόν δεν το πιστεύουν ότι θα έχουν τη δική τους βρύση και το πλεκτρικό τους. Οι γυναίκες ονειρεύονται πλυντήρια ρούχων, πλεόραση στην πέρα –γιατί τώρα με τις γεννήτριες δεν συμφέρει, ένα ωραίο σπίτι που θα το στολίσουν με τη φυλαγμένα κεντήματα, καθαρά παιδιά που θα πηγαίνουν στο σχολείο, δουλειές χωρίς καρδιοχύπι και πρόστιμα, άδειες μικροπωλητών και «μπουτ λοβέ» – πολλά λεφτά.

Στην κοινωνία μας αυτά είναι τα αυτονόματα,

Στην κοινωνία των σκηνών Τσιγγάνων αυτά είναι όνειρα, που αγίνουν πραγματικότητα οι ίδιοι θά πάψουν να λέγονται σκηνίτες –θα λέγονται απλώς «Τσιγγάνοι».

Το γραφείο εποπτείας έχει συζητήσει και συζητάει όλα τα θέματα που θα αλλάξουν τη ζωή τους, όπως οι λογαριασμοί νερού και πλεκτρικού, αποκομιδής σκουπιδιών και EPT, συνδρομές ΤΕΒΕ για την απόκτηση άδειας μικροπωλητή, η εκδόση ταυτότητας και τακτοποίηση της αστικοδημοτικής τους κατάστασης, απαραίτητη προϋπόθεση για την έκδοση βιβλιαρίου ανασφάλιστου και οποιαδήποτε άλλη συναλλαγή με τις δημόσιες υπηρεσίες. Είναι πολλά τα ζητήματα που θέλουν κατανόση, γιατί είναι άγωνα στο κοινωνικό σύστημα οργάνωσης των Ρομά.

Θα απαιτηθεί μακρύς χρόνος προσαρμογής στην καινούργια κατάσταση για τους ανθρώπους αυτούς που ζούνε εδώ και 30 χρόνια σε συνθήκες «παρανομίας» και τέλειας εξαθλίωσης, όχι από δική τους υπαγότιτη.

Για το λόγο αυτό μέλη του Γραφείου Εποπτείας Βρίσκονται σε καθημερινή, σχεδόν, βάση στον καταυλισμό του Γαλλικού, υπερβαίνοντας τις διοικητικές αγκυλώσεις, καταγράφουν και προσεγγίζουν, όσο είναι δυνατόν, προβλήματα καθαριότητας, υγείας και πρόνοιας, δημογραφικά, εργασίας και απομικών δικαιωμάτων. Γίνεται μια προσπάθεια από τις δύο πλευρές, ώστε να σχεδιαστούν οι σωστές δράσεις που θα χειραφεύσουν την κοινότητα και θα προετοιμάζουν με κάθε λεπτομέρεια τα επόμενα βήματα μέχρι την εγκατάσταση, ώστε να πετύχει το φιλόδοξο αυτό τους.

αφιέρωμα •

Η πραγμάτωση του Τσιγγάνου μέσα από το εδνοτικό του όριο και οι αντιφάσεις αυτής της προσέγγισης

Της ΕΥΑΣ ΠΟΛΙΤΟΥ
Φίλολόγου

Aν οι Τσιγγάνοι μαζεύονταν σ' ένα κράτος, όπως οι Εβραίοι, δεν θα μπορούσαν να αναπτύξουν καλύτερα τον πολιτισμό τους, χωρίς να δημιουργούν τα προβλήματα που δημιουργούν όταν έρχονται σε ξένα κράτη;».

Υποθέτω ότι δύο ασχολούνται «επαγγελματικά» με τους Τσιγγάνους ανατοχιάζουν όταν ακούν απόψεις όπως η παραπάνω, απόψεις που, για να λέμε την αλήθεια, δεν ακούγονται και σπάνια. Κι όμως, τέτοιες αντιλήψεις αποτελούν τη μαρτυρία της επιτυχίας που είχε η εργασία «συναδέλφων τους» επαγγελματιών τσιγγανολόγων στο μακρινό ή και στο λιγότερο μακρινό παρελθόν. Ιστορία, λοιπόν, δεν έχουν μόνο οι Τσιγγάνοι, έχει και η τσιγγανολογία.

Οπως πολύ εύστοχα σημειώνουν οι L. Lucasen, W. Willems και A. Cotaar¹ «ο μελετητής της ευρωπαϊκής Ιστορίας που ψάχνει να βρει αναφορές στους Τσιγγάνους θα τις βρει μόνο στις υποσημειώσεις». Αντίθετα, ο «μελετητής των Τσιγγάνων» θα σταθεί πιο τυχερός: έχει στη διάθεσή του ένα σεβαστό πια σώμα αναλύσεων και μελετών, που θα του υποδείξουν «το δρόμο των Τσιγγάνων» μέσα στο χώρο και το χρόνο: «οι Τσιγγάνοι προερχόμενοι πιθανόν από την Ινδία, περνούν τον 11ο αιώνα στα Βαλκάνια, όπου εγκαθίστανται επί μακρό χρονικό διάστημα. Από εκεί, ομάδες Τσιγγάνων αρχίζουν να μετακινούνται προς την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Αργότερα μάλιστα εξαπλώνονται και σε άλλες ηπείρους, κυρίως στην Αμερική. Η εμφάνισή τους –από το 14ο-15ο αιώνα– στις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης σηματοδοτεί την έναρξη συστηματικών διάξεων εις βάρος τους, οι οποίες οδηγούν στην περαιτέρω περιθωριοποίησή τους και οι οποίες, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, συνεχίζονται αμείωτες μέχρι τις ημέρες μας».

Κι αν ο μελετητής αυτός έχει απορίες για μια ειδικότερη περίοδο ή περιοχή, πάντα μπορεί να ανατρέξει σε λαογραφικές μελέτες, σε λογοτεχνικά κείμενα, σε περιοδικά και εφημερίδες, σήμερα πια και σε κινηματογραφικές ταινίες ή τλεοπτικές σειρές. Εκεί οι «Τσιγγάνοι» και «ο κόσμος» τους δεν είναι πια υποσημειώση αλλά το κύριο θέμα.

Ομως, η αλήθεια είναι πως τα στοιχεία, στα οποία στηρίχτηκε η «ιστορία των Τσιγγάνων» είναι αποστασματικά και συχνά αντιφατικά μεταξύ τους. Οι πηγές από τις οποίες, αντλούν οι έρευνες για την ανακατασκευή του «παρελθόντος των Τσιγγάνων» στην Ευρώπη πολύ σπάνια χρησιμοποιούν ενιαίους όρους για να περιγράψουν τους πληθυσμούς στους οποίους αναφέρονται. Οι δύο αυτοί αποδόθηκαν από τους ερευνητές ως εκδοχές της λέξης «Τσιγγάνοι» στην κάθε διαφορετική γλώσσα, δεν είναι όμως καθόλου σύγυρο ότι αναφέρονται σε μια διακριτική εθνοτική ομάδα –όπως εννοούμε κατά κανόνα σήμερα τους Τσιγγάνους– και όχι σε κάπι αλλο. Σε πολλά από αυτά τα κείμενα, η λέξη που κυρίως υποδεικνύει στους ερευνητές την ύπαρξη εθνοτικής διαφοράς είναι μια λέξη που μετωνυμικά μόνο συσχετίζεται με τους Τσιγγάνους: «Αθέγγανος», «Αιγύπτιος», «Ρωμαίης», «Σαρακηνός» ή «Βοημός». Ενώ υπάρχουν και περιγραφές που επιστρατεύτηκαν για να παραδοχούν στοιχεία στην ενιαία ιστορική εικόνα μόλονότι καθόλου δεν αναφέρονται σε εθνοτικού τόπου χαρακτηριστικά: οι περιγραφές αυτές αποδίδονται (εκ των υστέρων) στους Τσιγγάνους επειδή αναφέρονται σε «ανθρώπους με-

λαφού χρώματος», σε «μάγγους και ακροβάτες», σε «μουσικούς», σε «ιδιεράδες», σε «περιπλανώμενους» κ.λπ.

Επίσης, τα διατάγματα και οι εν γένει διοικητικές πηγές που επικαλούνται οι ερευνητές πολύ σπάνια αναφέρονται αποκλειστικά στους «Τσιγγάνους». Στις περισσότερες περιπτώσεις οι «Αιγύπτιοι» κ.λπ. αναφέρονται σαν τημία ενός συνεχούς που περιλαμβάνει και άλλες, όχι όμως εθνοτικά προσδιοισμένες, κατηγορίες όπως «περιττλανώμενοι», «άεργοι», «επάτες» κ.λπ. Μερικές δε φορές, οι ερευνητές απλώς υποθέτουν ότι τα διοικητικά έγγραφα που επικαλούνται αναφέρονται σε Τσιγγάνους.

Ποιο ήταν λοιπόν το πλαίσιο που συνδιάρθωσε όλα αυτά τα σύνθετα και αντιφατικά στοιχεία, παράγοντας ενιαίο λόγο; Το έργο που έθεσε τις βάσεις για τη συστηματική μελέτη των Τσιγγάνων ήταν το βιβλίο του H. Grellmann, Die Zigeuner, ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung, Sitten und Schicksale dieses Volks in Europa, nebst ihrem Ursprunge (1783). Η σημασία του έργου του Grellmann είναι ότι συγκέντρωσε, συστηματοποίησε και επένδυσε με επιστημονικού τύπου επιχειρήματα τις πληροφορίες που προϋπήρχαν για το θέμα, κατασκευάζοντας μια συνεκτική «τσιγγάνικη ταυτότητα», ή, καλύτερα μια συναίνεση σχετικά με αυτή την ταυτότητα, που δεν υπήρχε προηγουμένως. Το έργο του Grellmann διαιώνισε όντας ένα «είδος αρχέτυπου του Τσιγγάνου», το οποίο επικράτησε για αιώνες, με ελάχιστες παραλλαγές και χωρίς κανέναν να αμφισβητήσει την ιστορική εγκυρότητα αυτού του πορετέου».²

Πραγματικά, η σύγκριση των απόψεων που εκφράστηκαν σε αυτό το βιβλίο με πολλά από τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται σήμερα προκαλεί κατάπληξη για την αντοχή της προσέγγισης του Grellmann στο χρόνο. Η επιτυχία της εικόνας για τους Τσιγγάνους που παρουσίασε ο Grellmann οφειλόταν κυρίως στην αντιστοιχία αυτής της εικόνας με το

Τσιγγάνικο αρχέτυπο και πραγματικότητα

δείχτηκε δύσκολο να συντονίσουν την πραγματικότητα που ανακάλυπταν με την εικόνα που έδινε η σχετική βιβλιογραφία. Εντούτοις, δεν αμφισβήτησαν τα προηγούμενα κείμενα των ειδημούνων. Αντ' αυτού, άρχισαν να κάνουν διακρίσεις ανάμεσα σε διαφορετικές κατηγορίες Τσιγγάνων και σύντομα ήταν πεπεισμένοι ότι οι αληθινοί Τσιγγάνοι, όπως τους σκιαγραφούσαν οι εθνογραφικές μελέτες, είχαν πάψει σχέδον να υπάρχουν».⁶ Σε αυτό το πλαίσιο, βασικό μελλιμα των «τσιγγάνων σπουδών» αναδείχτηκε η διατήρηση του «αυθεντικού τσιγγάνικου πολιτισμού».

Διαμορφώνεται έτσι μια ειδική (και εξειδικεύουσα) περιοχή, η «τσιγγανολόγια». Τα περιθέτη τσιγγάνων κείμενα, που συχνά απλώς αντιγράφουν το ένα το άλλο, αυτονομούνται από την πραγματικότητα που επιχειρούν να περιγράψουν, ή καλύτερα (για να υμητούμε τον R. Williams), ανάγουν τις αναλυτικές κατηγορίες που χρησιμοποιούν σε πραγματικότητα. Τα κείμενα για τους Τσιγγάνους παράγουν έτσι μια σειρά από «βεβαιότητες», από «γεγονότα» πλι αξιόπιστα ακόμη κι από τις μαρτυρίες των ίδιων των ανθρώπων στους οποίους αναφέρονται.

Ας δούμε πιο αναλυτικά αυτές τις «βεβαιότητες»:

Οι Τσιγγάνοι προέρχονται από την Ινδία.

■ Μόλονότι οι σχετικές μελέτες ποτέ δεν μπόρεσαν να συνδέσουν πειστικά τους Τσιγγάνους με ορισμένους πληθυσμούς ή με ορισμένες λογοτεχνικές περιοίδους και μολονότι δεν διευκρινίζονται καρίσιμα σημεία, όπως οι λόγοι της αναχρονισμούς των επιλεγόμενων τσιγγάνων ομάδων από την κεντρική και βορειοδυτική Ινδία ή οποδήποτε άλλού στον κόσμο, η κοινωνικοοικονομική τους λειτουργία και το πολιτισμικό τους υπόβαθρο στις αντίστοιχες χώρες όπου μετανάστευσαν, το είδος των σχέσεων που αιτούνται οι άνθρωποι διατηρούνται μεταξύ τους στο πέρασμα του χρόνου,⁷ η υπόθεση της ινδικής προέλευσης των Τσιγγάνων παραμένει ισχυρή και παράγει ισχυρά ιδεολογικά αποτελέσματα. Στην πλειονότητα της βιβλιογραφίας οι Ινδίες έχουν υποκαταστήσει όλες τις πιθανές μεταγενέστερες «κοιτίδες» -με την έννοια των χωρών- καταστασιακών περιβαλλόντων που παράγουν εθνοτικό τύπου ομαδοποιήσεις. Οι Τσιγγάνοι υποτίθεται ότι φτάνουν από εκεί ως εθν(ο)ική ομάδα και παραμένουν κατά βάση ανεπτρέαστοι από όλες τις γνωστές ιστορικές εξελίξεις που διέλυσαν και ανασυγκρότησαν εθνη και εθνικές ομάδες.

Οι Τσιγγάνοι είναι λαός της διασποράς, περίπου όπως οι Έβραιοι.

Η υπόθεση της διασποράς των Τσιγγάνων σε ολόκληρη την Ευρώπη φιλοδοξεί να εξηγήσει γιατί ομάδες που ξουν στα πιο απομακρυσμένα σημεία του κόσμου, που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα, που έχουν πιο πολλά κοινά σημεία με τους «μη Τσιγγάνους γείτονές» τους παρά μεταξύ τους, «είναι εντούτοις Τσιγγάνοι». Τα κείμενα για τους Τσιγγάνους αναλαμβάνουν να κατασκευάσουν για λογαριασμό τους μια «φανταστική διασπορική κοινότητα»: διαβάζοντάς τα αποκομίζουμε την εντύπωση ότι οι «Τσιγγάνοι» είναι ένας «λαός», μια στατική στην «ουσία» της ομάδα, που κατόρθωσαν να διατηρήσουν άθικτο τον εθνοτικό τους χαρακτήρα από τη στιγμή που εγκατέλειψαν τη χώρα προέλευσή τους και που οι διαφοροποιήσεις και οι εξελίξεις τους άλλο δεν κάνουν παρά να αντανακλούν τις διαφορές και εξελίξεις των «περιβαλλούσων κοινωνιών».

Οι Τσιγγάνοι είναι μια διακριτή από όλες τις υπόλιτες ομάδα.

Οι Τσιγγάνοι δχ μόνο διασπείρονται σε όλη την Ευρώπη (και σε όλες ακόμη περιοχές) ως ομοιογενής στη βάση της ομάδα, αλλά επίσης «διασπείρουν» και τη δεδομένη διακριτή τους θέση σε κάποια ξενή προς αυτούς «περιβάλλοντα κοινωνία» που απλώς αναπαράγει τη θέση αυτή. Η συμμετοχή των Τσιγγάνων στην κοινή μοίρα των ανθρώπων με τους οποίους συμβιώνουν, τα κοινά σημεία, το γεγονός ότι πολλοί Τσιγγάνοι μαρτυρούνται να αναμίχθηκαν με άλλες ομάδες από το τέλος του Μεσαίωνα και εξής, οι πληροφορίες που δίνουν οι ίδιες οι ομάδες αναφοράς για τον εαυτό τους, όταν δεν αυτοπροσδιορίζονται ως «Αιγύπτιοι» ή κάτι άλλο εξίσου εξωτικό είναι στοιχεία που ελάχιστα επηρεάζουν τη βασική ιδέα.

Κι ακόμα, οι Τσιγγάνοι είναι μια πεθωματική ομάδα.

Στηριγμένα σχέδον αποκλειστικά σε διακοπικές μαρτυρίες, απαγορευτικά διατάγματα κ.λπ., τα «τσιγγανολογικά κείμενα» αγνοούν ή υποτιμούν στοιχεία που υποδεικνύ-

Σήμερα ο «πολιτισμός των Τσιγγάνων» δεν είναι πια κάτι που καταπιέζεται

σεγγίσεις αναλύουν την «ιδιαιτερη προέλευση των Τσιγγάνων» ως γεγονός - παράγωγο μιας δομής (του «τσιγγάνικου πολιτισμού»), η οποία αλληλεπιδρά με τις ιστορικές εξελίξεις, παραμενόντας ωτόσσος βασικά η ίδια.

Η βιβλιογραφία που προωθεί αυτή την αντιληφτή άσκηση και εξακολουθεί να ασκεί μεγάλη επίδραση (α) επειδή, μέσα από την έννοια της «βαθιάς δομής», μπορεί να επανακατασκευάσει ως ενιαία την πραγματικότητα της διαφοροποίησης και της ποικιλίας και (β) επειδή προβάλλει τον «εθνοτικό εαυτό» ως ένα «κρυφό εαυτό», μια εσωτερική πραγματικότητα που δεν μπορεί να τη δει κανένας άλλος παρά μόνο ο ειδήμονας. Τι σημαίνει έχει αν οι πραγματικοί Τσιγγάνοι που γνωρίζουμε δεν φαίνεται να έχουν ιδιαίτερα ταυτού καθαρότητας ή κρυφούς μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου; Τι σημαίνει έχει αν οι πρακτικές υγιεινής που ακολουθούν είναι ίδιες με των άλλων ανθρώπων (στο βαθμό που βέβαια που τους επιτρέπουν οι πρακτικοί όροι διαβίωσής τους) ή αν οι πιο πολλοί λόγουν τις διαφορές τους στη δικαιοσύνη, όπως και ο υπόλοιπος κόσμος; Κατά βάθος, υπάρχει πάντα ένας «τσιγγάνικος τρόπος βίωσης των πραγμάτων», που μεταπλάθει δίκτη μαγικού ραβδίου και τις πιο κοινές ανθρώπινες εκδηλώσεις κι εμπειρίες.

Σήμερα ο «πολιτισμός των Τσιγγάνων» δεν είναι πια κάτι που καταπιέζεται. Υπερθετικοί φορείς όπως η Ευρωπαϊκή Ενωση, πολιτικά κόμιστα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, σύλλογοι και ινστιτούτα, τα ΜΜΕ των προωθούντων και τον υποστηρίζουν, αν δεν στηρίζουν κιδώλας την ύπαρξη και τη λειτουργία τους σε αυτόν. Μερικές φορές τόσο ενθουσιώδεις είναι οι λάτρες του τσιγγάνικου πολιτισμού ή οι υποστηρικτές των δικαιωμάτων που έχουν οι φορείς αυτού του πολιτισμού, που δεν μπορούν να αντισταθούν στον πειρασμό να επιβάλουν τις απόψεις τους ακόμα και στους ανθρώπους που υποτίθεται ότι εκφράζουν.⁸

Πρόκειται για μια «έκρηξη» ανθρωπιστικής και πολιτισμικής ευαισθησίας που δύναται δεν συνοδεύεται από την αντίστοιχη αναβάθμιση της κοινωνικής θέσης ή τη διεύρυνση των δυνατότητων κοινωνικής συμμετοχής ίδιων των ενδιαφερομένων. Άλλοι εξακολουθούν να περιγράφουν τους Τσιγγάνους για λογαριασμό τους και να προσοντοποιούνται μέσα από αυτές τις περιγραφές.

Ο κυρίαρχος λόγος σήμερα δεν περιγράφει τον «Τσιγγάνο» ως «εκβάλλοντα ανάθρους φθόγγους», του αναγνωρίζει τη γλώσσα του και του φτιάχνει λεξικά, τον δέχεται πραγματικό πολιτισμό και του φτιάχνει βιβλία γι' αυτόν τον πολιτισμό, τον δέχεται «ως φρέα κάποιας ιδιαίτερης ταυτότητας», και του φτιάχνει αιτηματα προκειμένου να «διατηρήσει αναλλοίωτη αυτή την ταυτότητα», έστω και σαν «μειονοτική». Δεν του παρέχει δύναται την θέση του στο Τσιγγάνους για λογαριασμό τους και να προσοντοποιούνται μέσα από αυτές τις περιγραφές.

1. L. Lucassen, W. Willems και A. Cotaar, 1998: 1

2. Willem, 1997: 24

3. Η προσπάθεια ανήγεινης της τσιγγάνικης γλώσσας, που σποραδικά δείγματα είχε δόσει από το 1560 (Fraser, 1992: 187), συντηματοποιείται αυτήν ακριβώς την περίοδο. Η αρχική σύνδεση της τσιγγάνικης γλώσσας με την ινδική αποδίδεται στον Ούγγρο Istvan Vali (περ. 1753-54), Fraser, 1992: 193.

4. Δύο άλλες τάσεις της εποχής που εξηγούν την επιτυχία αντής της υπόθεσης είναι (α) η αναπτύξη της έννοιας της ενιαίας ιδεογνωπαίκης φυλής και της «αρχικής», ινδοευρωπαϊκής γλώσσας από την οποία προέρχονται πολλές από τις ευρωπαϊκές και ασιατικές γλώσσες (Okcley, 1983: 9, βλέπε επίσης στο Fraser, 1992: 198) και (β) η κατασκευή της «Ανατολής» ως χώρου από τον οποίο προέχεται το «ξωτικό» πολιτισμό.

5. βλέπε Willem, 1997: 24 και Willem στο L. Lucassen, W. Willems και A. Cotaar, 1998: 22. Για την πολιτική της Μαρίας Θρησκείας και του Ιωσήφ Β', που επεδώκαν με συντονισμένη μέτρα αφενός ελέγχου της εγκατάστασης και της οικονομικής δραστηριότητας και αφετέρου αναπορθούσαν «Νέους Ούγγρους» από τους Τσιγγάνους, βλέπε Fraser, 1992: 157-161 και Liegeois, 1983, αγγλ. μετρ. 1986: 106-110.

6. Willem στο L. Lucassen, W. Willems και A. Cotaar, 1998: 25.

7. Willem στο L. Lucassen, W. Willems και A. Cotaar, 1998: 17-18.

8. Είναι συγκλονιστική κατά τη γνώμη μας η μαρτυρία που παραβεβαίνεται στο βιβλίο της «Μπαλαμέ και Ρούμα» η A. Λυδάκη: «Πολλές Τσιγγάνες στα Ανω Λιόσια έχουν στο πόσωπο -και συχνά στο κέντρο του μετώπου- μελανά σημάδια φτιαγμένα με τη μέθοδο του τατουάζ. Η M., πον έχει μια τέτοια «ελιά» στο κέντρο του μετώπου, όταν τη φότησα αν είναι φυσική, απλάνησε: «Ογι. Είχε έρθει εδώ ένας Αιγαιούς και μας έλεγε ότι είμαστε από τις Ιντίες και πρέπει να έχουμε τέτοια ελιά, που κάνουν οι γυναίκες εκεί, και έκανε σε πολλές».

9. Βλέπε στη «Γυντοπούλα» του A. Παπαδιαμάνη: «Ο γύντος δεν απήντησεν δι' ενάρθρου φθόγγον, αλλ' η κούνισθη μόνο εν πνιγμένο χιον, εξελθόν εκ του στόματός του».

Προσχέδιο πρότασης νόμου για αυτοδιαχειρίζομενους οικισμούς σκηνιτών Τσιγγάνων

**ΔΙΚΤΥΟ DROM Για τα κοινωνικά δικαιώματα των Τσιγγάνων
ΓΙΑΤΡΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ - Ελληνική Αντιπροσωπεία
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ
ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

«Ισχυρίζονταν όυ ήταν Εμμηνες το γένος...»

Της ΜΑΡΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ*

«Εχει και η πρωτεύουσα τους Τσιγγάνους της. Το 1930 ένα καράβι τους, απ' αυτά που την επισκέπτονται συχνά, ήλθε και κατασκήνωσε σπήλαιο στην άκρη της πόλεως, στα Κάτω Πετράλωνα. Υστερά από μερικά χρόνια, ενώ συνεχίζοταν εκεί η διαμονή τους, ακούσθηκε ότι έχουν έλθει από την Ανατολική Θράκη ως "ανταλλάξιμοι Έλληνες το γένος". Ήταν, βέβαια, ψέμα αυτό και ίσως οι ίδιοι το είχαν διαδώσει, απαντώντας σε σχετικές ερωτήσεις που συχνά τους έκαναν, αφ' όπου η παρουσία

A. ΠΩΣ ΟΡΙΖΟΥΜΕ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΥ;

Καταυλισμός θεωρούμε τη συγκέντρωση και κύρια διαμονή 20+ οικογενειών με κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά σε χώρο που ιδιοκτησιακά δεν τους ανήκει και στον οποίο αποστερούνται τα βασικά αγαθά για ασφαλή, υγιεινή και αξιοπρεπή διαβίωση.

Οι καταυλισμοί συγκροτούνται από κοινωνικά εξαθλιωμένους πληθυσμούς (Τσιγγάνοι, αλλοδαποί μετανάστες, πρόσφυγες κ.λπ.) συνήθως στα περίχωρα των αστικών κέντρων. Οι πληθυσμοί αυτοί είτε βρίσκονται εκτός των παραγωγικών διαδικασιών, είτε έχουν ασθενή και φθίνουσα σύνδεση με την παραγωγική διαδικασία.

Οι πληθυσμοί των καταυλισμών θεωρούνται από την κυριαρχηγή ιδεολογία «αντιπαραγωγικοί πληθυσμοί», ως εκ τούτου αποτελούν το «επικίνδυνο περιθώριο» απέναντι στο οποίο η υπόλοιπη κοινωνία αναπτύσσει επιθετικές έως εχθρικές συμπεριφορές. Καθολικό φαινόμενο είναι ο λυσσαλέος διωγμός που υφίστανται από τις εκάστοτε τοπικές αρχές με τη συνδρομή «αγανακτισμένων πολιτών». Καθολικό φαινόμενο είναι η επίκληση (και από τα ΜΜΕ) της παραγανότητας που αναπτύσσουν μέλη των πληθυσμών αυτών ως επιχείρημα για το διωγμό τους. Τα παραδείγματα αφθονούν.

B. ΚΑΤΑΥΛΙΣΜΟΙ Σήμερα στην Ελλάδα υπάρχουν 70 καταυλισμοί σκηνιτών Τσιγγάνων σε ολόκληρη την επικράτεια. Ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων που ζουν στους καταυλισμούς είναι 100-120 χιλιάδες. Οι συνθήκες διαβίωσης, υγιεινής και κοινωνικοποίησης τους είναι άθλιες. Η αναλυτική μελέτη των παραγάνομων και αντισυνταγματικών μεθόδων με τις οποίες οι σκηνιτές Τσιγγάνοι διώκονται από την πρωτοβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση δείχνει πως η ελληνική Νόχτα των Κρυστάλλων έχει αρχίσει.

(Ευνόητο είναι το ότι ο κάθε καταυλισμός έχει την ιδιαίτερη δική του τυπολογία, που έχει να κάνει με τη σύνδεση του πληθυσμού με την παραγωγή, τη φυλετική ομοιογένεια του πληθυσμού, με το αν ο καταυλισμός είναι γέννημα της Ιστορίας ή αποφασίστηκε εν μια νυκτί από κάποιον δημοτικό άρχοντα κ.λπ.).

Γ. ΘΕΣΗ Οι πληθυσμοί των καταυλισμών πρέπει να ξήσουν μαζί με εμάς. Οι πληθυσμοί των καταυλισμών δικαιούνται την ευκαιρία να ζουν με ασφάλεια και αξιοπρέπεια. Οι πληθυσμοί των καταυλισμών πρέπει να απολαμβάνουν πλήρους έμπρακτου σεβασμού των κοινωνικών τους δικαιωμάτων. Οι πληθυσμοί των καταυλισμών δικαιούνται τη δυνατότητα ένταξης στην εκπαίδευση και παραγωγική διαδικασία. Οι πληθυσμοί των καταυλισμών δικαιούνται τη δυνατότητα αντοπροσδιορισμού και επιλογής πολιτισμικού μοντέλου και τρόπου ζωής με σεβασμό και υποστήριξη της επιλογής τους από την Πολιτεία, με την προϋπόθεση ότι δεν θίγονται τα ανθρώπινα δικαιώματα

Πρόταση για τους σκηνίτες

τα όπως περιγράφονται στο Σύνταγμα της Ελλάδας.

D. ΠΩΣ ΟΙ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟΙ Φρονούμε πως οι οικισμοί ΥΠΗΡΕΤΟΥΝ ΤΗ ΘΕΣΗ

διακηρύζεις περί «διασποράς» και «κοινωνικής ένταξης» των παραπάνω πληθυσμών από μέρους της Πολιτείας αποτελούν μια πρόχειρη δικαιολογία για την πλήρη ανυπαρξία ενδιαφέροντος και πρόνοιας για τους πληθυσμούς αυτούς. Πώς είναι δυνατόν να ενταχθούν πληθυσμοί με τραυματισμένη κοινωνικοποίηση και έλλειψη εκπαίδευσης και παραγωγικής σύνδεσης με μία κοινωνία που δύλιο και περισσότερο αποβάλλει μέλη τα οποία μετείχαν στις εκπαιδευτικές και παραγωγικές διαδικασίες; Όσο η Πολιτεία ακολουθεί αυτή τη στρουθοκαμπηλική πολιτική οι καταυλισμοί (όχι μόνον των σκηνιτών Τσιγγάνων) θα αυξάνονται και οι πληθυσμοί του «επικίνδυνου περιθώριου» θα μεγαλώνουν, καθώς οι απελπισμένοι του Τρίτου Κόσμου θα αναζητούν στη Δυτική Ευρώπη μια ελάχιστη ελπίδα για ζωή.

Ετοιμάζουμε ένα πρόταση για τους ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ είναι κατά την εκτίμηση μας η μόνη λύση προστάση από το αδειέζοδο. Και οι 13 προϋποθέσεις των αυτοδιαχειρίζομενων οικισμών που απολαμβούνται είναι αυτές που διασφαλίζουν, κατά τη περισσότερο δυνατό, το να μην μετατραπούν σε γκέτο (όπως άλλωστε γκέτο σήμερα είναι οι καταυλισμοί).

E. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ Ο καταλληλότερος φορέας για να δημιουργήσει και να εποπτεύσει τους αυτοδιαχειρίζομενους οικισμούς είναι η β' βαθμού Τοπική Αυτοδιοίκηση (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση) σε συνεργασία με τα υπουργεία Εσωτερικών, Υγείας και Πρόνοιας, ΥΠΕΧΩΔΕ. Ο στόχος διαμορφώνεται ως εξής: κάθε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση που έχει στα όρια της καταυλισμού να υποχρεούνται να εκπονήσει άμεσα σχέδιο αυτοδιαχειρίζομενον οικισμού. Στο σχέδιο αντό θα περιλαμβάνεται η επιλογή χώρου (δημόσιου ή απαλλοτριωμένου), η μελέτη

για τον οικισμό με γνώμονα τις 13 προϋποθέσεις, η υλοποίηση της μελέτης με χορηματοδότηση από τα προαναφερόμενα υπουργεία ή από ευρωπαϊκά κονδύλια. Και οι 13 προϋποθέσεις θα λειτουργούν δεδμενούταν για τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις.

Παράλληλα οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις θα είναι υποχρεωμένες να συστήσουν για κάθε αυτοδιαχειρίζομενο οικισμό Ειδικό Γραφείο Εποπτείας με συμμετοχή επιπρόσωπων των πληθυσμού (και ενδεχόμενως μη κυβερνητικών οργανώσεων και κοινωνικών φορέων καθώς και της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης). Το Ειδικό Γραφείο Εποπτείας θα ελέγχει την υλοποίηση των οικισμών και θα υποβοηθήσει στη στήριξη του Συμβουλίου Διαχείρισης των οικισμών.

Με απόφαση της κάθε Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης θα ορίζεται ο κανονισμός λειτουργίας του Ειδικού Γραφείου Εποπτείας.

Πρέπει να σημειωθεί πως παρόμοιο πλοιοτικό πρόγραμμα Αυτοδιαχειρίζομενον Οικισμού εφαρμόζεται από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με τη σύμπραξη των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην περιπτώση των σκηνιτών Τσιγγάνων του Τατόγιανης. Το Ειδικό Γραφείο Εποπτείας θα ελέγχει την υλοποίηση των οικισμών και θα υποβοηθήσει στη στήριξη του Συμβουλίου Διαχείρισης των οικισμών.

Πρέπει να σημειωθεί πως παρόμοιο πλοιοτικό πρόγραμμα Αυτοδιαχειρίζομενον Οικισμού εφαρμόζεται από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με τη σύμπραξη των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην περιπτώση των σκηνιτών Τσιγγάνων του Τατόγιανης. Το Ειδικό Γραφείο Εποπτείας θα ελέγχει την υλοποίηση των οικισμών και θα υποβοηθήσει στη στήριξη του Συμβουλίου Διαχείρισης των οικισμών.

Οι παρακάτω προϋποθέσεις πρέπει να υπάρχουν ταυτόχρονα και σε κάθε περιπτώση ανεξάρτητα από την ιδιαίτερη τυπολογία του οικισμού. Από εκεί και πέρα το Ειδικό Γραφείο Εποπτείας σε συνεργασία με το Συμβούλιο Διαχείρισης μπορούν να προβούν και σε άλλες προτάσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες του οικισμού.

Ο χώρος των οικισμών θα παραμείνει σε κάθε περιπτώση στην ιδιοκτησία του Δημοσίου. Το ποιες οικογένειες θα διαμένουν και πόσο θα το αποφασίζει το Ειδι-

τους άρχισε να φαίνεται μόνιμη και να κινήται περιέργεια».

Κ. Μπίρης, Ρωμ και Γύφτοι. Εθνογραφία και Ιστορία των Τσιγγάνων, 1954

«Πω πω, Παναγίτσα μου! Τι μας έφερες στο μυαλό, βρες κορίτσι μου. Μεγάλη καταστροφή. Φόβος; Δεν ξέραμε τι να κάνουμε. Οπου φύγει, φύγει. Θέλαμε να γυρίσουμε στην πατρίδα. Τα εισιτήρια στη μαύρη αγορά. Εμείς λεφτά λιγοστά. Παρ' όλα αυτά, με κάτιοικονομίες από τα χαλκώματα που φτιάχναμε, καταφέραμε κι απ' το λιμάνι της Πόλης φτάσαμε στο λιμάνι του Πειραιά. Ήταν και μερικοί που βγήκαν Ραφήνα. Αυτοί έστησαν να μείνουν στα Σπάτα. Από μας άλλοι τράβηξαν αλλού και βγήκαν στα Πετράλωνα, στη Δραπετσώνα... όπου έβρισκαν συγγενείς. Τότε όλα ήταν ξερότοποι. Και παντού πρόσφυγες, ν' αγωνίζόμαστε να φτιάξουμε τζάνη μας. Αστά...».

«Σάμπιως κι εδώ μας φερθήκανε καλύτερα;» λέει ο μπαρμπα-Άλεκος. «Πόσα χρόνια μας είχε το ελληνικό κράτος “ακαθορίστου υπκοότητας”; Οσοι ξέρανε δυο γράμματα βγάλανε μια ταυτότητα. Οσοι όμως δεν ξέρανε; Κι ήταν πολλοί αυτοί... Πήραμε μια

κάρτα πράσινη, όπως δίνουν τώρα στους ξένους, σα λες κι εμείς δεν ήμασταν Έλληνες, δεν ήμασταν πρόσφυγες, δεν ήμασταν τίποτα. Τώρα τουλάχιστον με τις πράσινες κάρτες μπορείς ίσως να έχεις κάποια δικαιώματα. Τότε απλά μας επέτρεπαν να αναπνέουμε. Ποιο ήταν το μεγαλύτερο έγκλημα; Που σκοτώθηκαν τότε άνθρωποι ή ποιο μέχρι τώρα εμάς τους Έλληνες Τσιγγάνους δε μας λογαριάζουν για τίποτα; Μας διώχνουν από παντού, μας διαχωρίζουν, μας φτιάχνουν “ειδικά σχολεία”. Γιατί παρακαλώ; Γιατί τότε που έπρεπε να αναγνωριστούμε ως Έλληνες πρόσφυγες και να μας δώσουν ότι δικαιούμασταν, μας κάνανε “μαντιάρια”. Μάλιστα, μαντιάρια που “φυτρώνουν” εδώ κι εκεί. Άκου “ακαθορίστου υπκοότητας”. Δηλαδή, τι; Απάτριδες, άγλωσσοι... Δε γεννηθήκαμε από ανθρώπους; Δε γεννηθήκαμε κάπου; Και να φανταστείς, υπήρχαν παιδιά που επιμένανε να πάνε στο σχολείο. Αλλά χωρίς χαρτιά...».

Γ' αυτό κιόλας δεν στεκόμαστε μέχρι τώρα σ' ένα μέρος, δεν ξέρουμε γράμματα, δεν έχουμε καλές δουλειές και, πάνω απ' όλα, δεν έχουμε ΣΕΒΑΣΜΟ. Σε όλους τους πολέμους οι Έλληνες Τσιγγάνοι πολεμήσαμε ως είχαμε χρέος. Μπα... Καμία αναγνώριση. Μία

ζώνη γύφτοι θα 'μαστε...».

«Ποιος άραγε σκέφτεται, ποιανού λογική είναι αυτή και λένε πως εμείς παραδοσιακά ζούμε σε τσαντίρια, παραδοσιακά είμαστε μικροπωλητές κάθε είδους, παραδοσιακά είμαστε αγράμματοι, παραδοσιακά και σχεδόν βιολογικά είμαστε κατώτεροι... αλλά συγχρόνως και παμπόντοι; Και δεν σκέφτονται πως για όλα υπάρχει μια αιτία. Μα για όλα τα πράγματα. Γιατί, για να επιζήσουμε μέσα σ' όλα αυτά, έπρεπε να επινοούμε τρόπους επιβίωσης. Τίμους. Δε βαριέσαι, κόρη μου...».

Άκου “ειδικά σχολεία”... Λες κι είμαστε καθυστερημένοι στο μυαλό, αν, κι εδώ που τα λέμε, το σωστό είναι κανέναν να μην ξεχωρίζει... Αυτός κι αν είναι πόλεμος. Το να σκοτώθεις για μια ιδέα, για ένα πιστεύω, από άμυνα, τι να πω, το καταλαβαίνω. Άλλα να σε σκοτώνουν κάθε μέρα και μάλιστα στην πατρίδα σου, αυτό δεν το καταλαβαίνω». Αυτό είναι να κυριαρχεί το καρα-Ευγενία.

«Και να φανταστείς πως όλα αυτά είναι καμώματα των μορφωμένων. Εδώ άκουσα πως υπάρχει ειδικότητα “τσιγγανολόγου”. Μου το είπαν τα παιδιά στο Σύλλογο, κι όταν ρώτησα τι είναι αυτό, τα παιδιά γέλασαν και μου είπαν πως είναι κάποιος που μελετάει τους Τσιγγά-

νους και μετά γίνεται ειδικός. Ελα Παναγιά μου, είπα κι σταυροκοπίθηκα. Υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι; Και μεις τι είμαστε δηλαδή για να μας μελετάνε; Ζώα προς εξαφάνιση; Μωρέ δεν πάει καλά ο κόσμος, σας λέω». Και πάλι σταυροκοπίθηκε ο κυρί Γιάννης.

Για ώρες θα μπορούσα να γράψω, να γράφω γι' αυτόν τον πολιτισμό κι αυτή την αξιοπρέπεια που βγαίνει χείμαρρος από τα στόματα της παρέας των πλικιωμένων Τσιγγάνων. Ομως, από κάποια στιγμή και μετά, έκλεισε το καστόφωνο, καταργήθηκε το σπιμειωματάριο... Κι άνοιξαν τ' αυτιά, το πνεύμα κι η ψυχή. Μια ολόκληρη ιστορία. Κάθε ρυτίδα κι ένα γεγονός, κάθε γεγονός και μια ανάμνηση κι κάθε ανάμνηση... Πλούτος. Ομορφιά. Αξιοπρέπεια. Γενική, όχι ειδική.

Είμαι σίγουρο πως κάθε ειδικός τσιγγανολόγος, καθε ειδικός γραμματέας και κάθε ειδικός ειδικών σχολείων, μπροστά σ' αυτά τα χαραγμένα πρόσωπα θα έχανε την «ειδική» ειδίκευσή του.

Σημ.: Οι Έλληνες Τσιγγάνοι απέκτησαν ελληνικές ταυτότητες το 1978.

*Η ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ είναι κοινωνική λειτουργός

κό Γραφείο Εποπτείας σε συνεργασία με το Συμβούλιο Διαχείρισης.

Οι 13 προϋποθέσεις είναι οι εξής:

1. Χωροθέτηση οικοπέδων για κάθε οικογένεια (τουλάχιστον 200 τμ.). Διαμόρφωση δρόμων και κοινόχροηστων χώρων.

2. Υδροδοσία για κάθε κατάλυμα με τον αντίστοιχο μετρητή από τον εκάστοτε οργανισμό υδρετοδότησης.

3. Ηλεκτροδότηση (με όλες τις προϋποθέσεις ασφάλειας) για κάθε κατάλυμα με τον αντίστοιχο μετρητή από τον εκάστοτε οργανισμό ηλεκτροδότησης.

4. Κατασκευή αποχετευτικού δικτύου με δυνατότητα σύνδεσης με κάθε κατάλυμα (ώστε να υπάρχει η δυνατότητα κατασκευής του αντίστοιχου κατάλυμα). Συνεργασία με τον εκάστοτε οργανισμό αποχετευτικού ομβρίδων υδάτων.

5. Τοποθέτηση κάδων σε κοινόχρηστους χώρους του οικισμού και τακτική αποκομιδή των σκουπιδιών.

6. Λεωφορειακή σύνδεση με τακτική γραμμή του εκάστοτε οργανισμού αστικών συγκοινωνιών.

7. Λεωφορειακή σύνδεση με το σχολείο των παιδιών σχολικής ηλικίας, με ευθύνη της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και τοποθέτηση δύο (2) εκπαιδευμένων συνοδών ανά 40 παιδιά.

8. Δημιουργία ιατρείου, το οποίο θα λειτουργεί σε καθημερινή βάση με οργανική θέση αγροτικού ή αποστασέντων ιατρού και αντίστοιχου ιατρικού προσωπικού.

9. Δημιουργία χώρου θρησκευτικής λατρείας και τοποθέτηση θρησκευτικής αρχής, εφόσον εκφράσει παρόμιο αίτημα ο πληθυσμός. Δημιουργία χώρου αθλοπαιδιών - πολιτιστικών εκδηλώσεων.

10. Συμβούλιο διαχείρισης από τον ίδιο τον πληθυσμό (με ευθύνη για τους κοινόχρηστους χώρους, την καθαριότητα, τον ελέγχο της δόμησης, τη διαμόρφωση του εσωτερικού κανονισμού του οικισμού με την επικουρία του Ειδικού Γραφείου Εποπτείας, την εκπροσώπηση, την αλληλεγγύη στις οικονομικές αισθενέστερες οικογένειες).

11. Ελεγχος του εσωτερικού κανονισμού του οικισμού από το Συμβούλιο Διαχείρισης με την επικουρία του Ειδικού Γραφείου Εποπτείας.

12. Διερεύνηση τρόπου επιλύσης του εκπαιδευτικού αποκλεισμού των παιδιών σχολικής ηλικίας του καταυλισμού (ένταξη τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και συνάρτηση με την ιδιαίτερη προστασία που έχουν ως δύνλωσις και κοινωνικά αποκλεισμένοι πληθυσμοί). Προπαρασκευαστικές τάξεις και θεσμος επισκέπτη δασκάλου σε σχολείο εκτός του οικισμού για τα παιδιά σχολικής ηλικίας. Απογευματινό επιμορφωτικό σχολείο ενηλίκων στον οικισμό (βλ. την εκπαιδευτική πρόταση του δικτύου DROM).

13. Διερεύνηση από το Ειδικό Γραφείο Εποπτείας τρόπων επαγγελματικής επιμορφωσης και κατάρτισης και ένταξης σε παραγωγικές διαδικασίες των άνεργων ή υπαπαντούμενων μελών των πληθυσμών.

Z. ΚΕΝΤΡΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Ο κεντρικοπολιτικός έλεγχος της εφαρμογής της πρότασης για τους αυτοδιαχειριζόμενους οικισμούς των σκηνιτών Τσιγγά-

νων από τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις πρέπει να γίνεται από ένα Γενικό Γραφείο Εποπτείας Αυτοδιαχειριζόμενων Οικισμών το οποίο θα υπάγεται στο υπουργείο Εσωτερικών. Στο Γενικό Γραφείο Εποπτείας Αυτοδιαχειριζόμενων Οικισμών θα συμμετέχουν ένας σύμβουλος του πρωθυπουργού αρμόδιος για θέματα ποιότητας ζωής, εκπρόσωποι των υπουργείων Εσωτερικών, ΥΠΕΧΩΔΕ, Υγείας - Πρόνοιας και Παιδείας, εκπρόσωποι των Τσιγγάνων και ενδεχομένως των μη κυβερνητικών οργανώσεων.

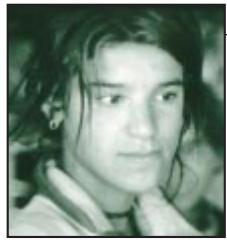
Το Γενικό Γραφείο Εποπτείας Αυτοδιαχειριζόμενων Οικισμών θα έχει τις εξής αρμόδιοτητες:

α) εποπτεία, έλεγχος και εγκριση των προτάσεων των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων για τους αυτοδιαχειριζόμενους οικισμούς και ένταξής τους στον οικονομικό προϋπολογισμό.
β) εποπτεία και έλεγχο των Ειδικών Γραφείων Εποπτείας του κάθε αυτοδιαχειριζόμενου οικισμού.

H. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η πρόταση για τους αυτοδιαχειριζόμενους οικισμούς προέκυψε ύστερα από 5 χρόνια (1995-1999) εθελοντικής δουλειάς του δικτύου DROM με τους σκηνιτές Τσιγγάνων στους καταυλισμούς Μενεμένης Θεσσαλονίκης και Εύρου - Γαλλικού ποταμού Θεσσαλονίκης. Αποτελεί δε απότοκο της συνεργασίας με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης τη διεύθυνση του δου Αντιμετώπιον Σχολείου Ευρώπης, τη μη κυβερνητική οργάνωση Γιατρού του Κόσμου, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις Ελληνικό Παραπορτήριο του Ελσίνκι και Ελληνική Οργάνωση για τα δικαιώματα των μειονοτήτων, τον Συναπτισμό της Αριστεράς και της Προοδίου και την Ενωση Αριστερών Νέων και με το Σύλλογο Σκηνιτών Τσιγγάνων Νέας Αλικαρνασσού Κρήτης.

Στην πρόταση για τους αυτοδιαχει

ΕΥΡΩΠΗ

Της ΒΙΚΗΣ ΤΣΙΩΡΟΥ

Mπορεί να υπάρξει εθνος χωρίς κράτος και χωρίς μια πραγματικά κοινή γλώσσα; «Ασφάλως» απαντούν όσοι γνωρίζουν πως οι Τσιγγάνοι αποτελούν την πιο σημαντική εθνική μειονότητα στην Ευρώπη. Είναι, λοιπόν, οι Ρομά -λέξη που στη γλώσσα τους σημαίνει άνθρωπος- ή Ρομά, μια κοινότητα περίπου 8 εκατομμύριων ατόμων που συγχρόνιται καθημερινά με το φατσισμό που τους κατατρύχει εδώ και πέντε αιώνες, αφού, όπως είναι γνωστό, οι Τσιγγάνοι δεν έχουν μόνο φίλους.

Οι πρώτες ομάδες Ρομά έφτασαν στην Ευρώπη από την Ανατολή το 140 και 150 αιώνα. Ο ντόπιος πληθυσμός προστάθησε να κατηγοριοποιήσει τους νεοαφιχθέντες αποδίδοντάς τους διάφορες ονομασίες, ανάλογα με την υποτιθέμενη προέλευσή τους. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα, ένα τμήμα από τη Μικρά Ασία, που τα μέλη του φημίζονταν ως μάντεις και μάγοι, ήταν για αιώνες γνωστοί ως «Αθίγγανοι» (άθικτοι, ανέγγιχτοι), ονομασία η οποία χρησιμοποιήθηκε και σε πολλές άλλες χώρες με διάφορες παραλλαγές: «Tsigan» στη Βουλγαρία, «Cigain» και αργότερα «Tsiganes» στη Γαλλία, «Zigeuner» στη Γερμανία, «Zingari» στην Ιταλία, «Ciganos» στην Πορτογαλία κ.λπ. Πολλές περιοχές στις οποίες κινούνταν «ταξιδιώτες» ανατολικής προέλευσης ήταν γνωστές εκείνη την εποχή με την ονομασία «Μικρή Αίγυπτος». Αυτό αποδίδεται στο ότι θεωρούσαν Αιγύπτιους τους «ταξιδιώτες» και η ονομασία αυτή καθιερώθηκε με παραλλαγές, όπως Gipsies, στα αγγλικά, ή Citanos στα ισπανικά για να προσδιορίζει τους Ρομά.

Μόλις στο τέλος του 18ου αιώνα, η εκπόνηση στην Ουγγαρία μιας συγκριτικής μελέτης της ορολογίας των Ρομά και των ινδικών γλωσσών οδήγησε στη διατύπωση της υπόθεσης, που επαληθεύτηκε στη συνέχεια και από γλωσσολόγους, περί ινδικής καταγωγής των κοινοτήτων αυτών και έκτοτε αποκαλούνται «τσιγγάνικες» ή «Ρομά».

Από την πρώτη στιγμή της άφιξής τους στη Δυτική Ευρώπη, το 140 και 150 αιώνα, οι Ρομά θεωρήθηκαν εισβολείς και το κράτος προστάθησε να τους οργανώσει και να τους ελέγξει. Οι τοπικές κοινότητες αντέδρασαν με δυσπιστία, φόβο και απόρριψη απέναντι στους νεοαφιχθέντες και έτσι αγρότες, Εκκλησία, πρόγκιπες και συντεχνίες πήραν μέτρα εναντίον τους. Η απόρριψη αυτή από τους κοινωνικούς φροντίδες σύντομα έγινε κρατική υποθεση με την ψήφιση βασιλικών διαταγμάτων που καταδίκαζαν τους Ρομά και απαγόρευαν την κυκλοφορία τους επιβάλλοντάς τους σωματικές ποινές. Τέτοια παραδείγματα αποκλεισμού εφαρμόστηκαν από όλα τα κράτη, στα εδάφη των οποίων βρέθηκαν οι Ρομά. Για παράδειγμα, στη Γερμανία, από το 1496 και μετά, το Κοινοβούλιο επανειλημμένα αποκήρυξε τους Ρομά ως προδότες του χριστιανισμού, κατασκόπους των Τούρκων και φροείς πανώλης. Με την κατηγορία ληστεών, μαγείας και απαγωγής παιδιών είχαν καταστεί ανεπιθύμητοι στη Γερμανία και θανατώνταν όταν τους συνελάμβαναν. Το 1726, ο αυτοκράτορας Κάρολος δος διέταξε την εξολόθρευση των ενήλικων ανδρών, ενώ στις γυναίκες και τα παιδιά έκοβαν το ένα

αφτί. Ανάλογα συμβάντα σημειώνονταν και σε άλλες χώρες: Το λαϊκό κυνήγι Ρομά, μερικές φορές με σύνθημα εκκίνησης το χτύπημα της καμπάνας της εκκλησίας, ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένο, ενώ δινόταν η διαταγή από την πολιτεία να πυροβολούνται όσοι αντιστέκονταν. Μερικές φορές, το κυνήγι εξελισσόταν σε μια καλά οργανωμένη στρατιωτική επιχείρηση, όπου συμμετείχαν το Πεζικό, το Ιππικό και η Χωροφυλακή. Επίσης θεσμοθετήθηκαν «ποιμένια» για τους συλληφθέντες, αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των επαγγελματών κυνηγών Ρομά άλλα και τα θύματά τους.

Από ένα κείμενο που συντάχθηκε στη Βενετία, το 1692, μαθαίνουμε πως οι αρχές προσέφεραν αμνηστία σε κατάδικους, με την προϋπόθεση να εξοντώνουν Ρομά. Παρόμοια πρακτική ακολουθούσαν και οι

Ο κακός καιρός των Τσιγγάνων

Σκανδιναβικές Χώρες.

Πολύ αργότερα, τον 20ό αιώνα, η ναζιστική Γερμανία οργάνωσε τη μεγαλύτερη εκστρατεία εξόντωσης Τσιγγάνων. Από το 1899, με τη δημιουργία του Γραφείου Πληροφοριών για Τσιγγάνους, υπό τη διεύθυνση του Τμήματος Εγκληματικής Ερευνας, οι Ρομά αποτελούσαν αντικείμενο συνεχούς αστυνομικής παρακολούθησης. Τα μέτρα εναντίον τους εντάθηκαν ακόμη περισσότερο το 1938, με την ψήφιση δύο εγκυκλίων: η μία αφορούσε τα «αντικοινωνικά» στοιχεία και η άλλη τον «αγώνα κατά της απειλής των Τσιγγάνων, καθώς και τα ευρήματα βιοφυλετικής έρευνας, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το ζήτημα των Ρομά πρέπει να αντιμετωπιστεί ως φυλετικό».

Το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, υιοθετήθηκαν ιδέες με περισσότερο ανθρωπιστικό περιεχόμενο: καταργήθηκε η τιμωρία, ο φυσικός εξαναγκασμός, η οπλαβιά, η απομάκρυνση παιδιών από τις οικογένειές τους κ.λπ.

Οι Ρομά στο Κοσσυφόπεδο

ΜΕΤΑΞΥ ΣΦΥΡΑΣ και άκμονος βρέθηκαν οι Ρομά της πρώτης Γιουγκοσλαβίας, και ιδιαίτερα της περιοχής του Κοσσυφοπεδίου, τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου σ' αυτήν την περιοχή όσο και μετά τη λήξη του.

Περιφρονούμενοι και κατατρεγμένοι ήδη τον «καλό καιρό», μπορεί να φανταστεί κανείς τι υπέστησαν εν καιρώ πολέμου.

Σύμφωνα με πληροφορίες του ανταποκριτή της «Μοντ Ντι-πλοματικό», από την έναρξη του πολέμου, το Μάρτιο του 1998, ώς την αρχή των βομβαρδισμάτων Δυτικών, το Μάρτιο του 1999, χιλιάδες οκνές ήταν μόνιμα στημένες στην πόλη Ροζάτζε του Μαυροβουνίου για να δεχτούν τους Ρομά από το Κοσσυφοπέδιο. Η έξοδος των Ρομά είναι ένα συνεχές φαινόμενο τους τελευταίους είκοσι μήνες, το οποίο επιδεινώθηκε δραματικά μετά τη λήξη των βομβαρδισμάτων και την επιστροφή των Αλβανών που είχαν διωχθεί από το Κοσσυφοπέδιο.

Πολλοί Ρομά άρχισαν να εγκαταλείπουν το Μαυροβούνιο για να συναντήσουν συγγενείς τους σε περιοχές πιο ήρεμες γι' αυτούς. Ορισμένοι πέρασαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, άλλοι επιχειρούσαν πιο επικίνδυνες λύσεις, όπως να διασχίσουν την Αδριατική για να φτάσουν στην Ιταλία, καθώς στο Μαυροβούνιο καμία από τις διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις δεν είχε εμφανιστεί για μεγάλο διάστημα εκεί και οι πρόσφυγες Ρομά δεν είχαν καμία βοήθεια παρά μόνο μέσα από τις παραδοσιακές δομές αλληλεγγύης.

Παραδόξως οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ βελτίωσαν κάπως τις αυθήκες ζωής τους στο Μαυροβούνιο με την παρεμβολή της Υπητσίας Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες που προσέφερε μεγάλες οκνές και διασφάλισε τη διατροφή τους.

Πολλοί Ρομά επέλεξαν να φύγουν από την περιοχή λόγω του πολέμου. Είναι δύσκολο να υπολογίσουμε τον αριθμό τους. Σύμφωνα με την τοιγγάνικη οργάνωση Romani Baxt, πριν από

τη μεγάλη έξοδο του Ιουνίου του 1999, 10.000 Ρομά μετακινήθηκαν εξαιτίας του πολέμου, αν και δεν έχει γίνει, κάποια απογραφή του πληθυσμού τους, ούτε στο Μαυροβούνιο, ούτε στην Αλβανία, ούτε στα Σκόπια.

Απειλές για απέλαση ασκούνταν συνεχώς στους Ρομά των Σκόπιων που αριθμούν περί τις 35.000. Στα τέλη Αυγούστου του 1999, ο υπουργός Εσωτερικών της FYROM, Τραγιανόφ, ανακοίνωσε τον μεγάλο εκπατρισμό τους προς το Κοσσυφοπέδιο, αλλά προκάλεσε την αντίδραση του Ευρωπαϊκού Κέντρου για τα Δικαιώματα των Ρομά και δεν πραγματοποίησε το σχεδιό του.

Αρκετοί Ρομά στα εκεί στρατόπεδα απέφευγαν να δηλώσουν την ταυτότητά τους για να μην υποστούν διακρίσεις από τις ανθρωπιστικές οργανώσεις και προτιμούσαν να δηλώνουν Αλβανοί.

Ανάμεσα σε Σέρβους και Αλβανούς

Αντίθετα με τους Αλβανούς, οι Ρομά του Κοσσυφοπέδιου υπηρετούσαν τη στρατιωτική τους θητεία και γι' αυτό οι Αλβανοί τους κατηγορούσαν ότι βοηθούσαν τις σερβικές δυνάμεις. Στη διάρκεια του καλοκαιριού του 1998 διαπιστώθηκε πως οι σερβικές δυνάμεις που καταλάμβαναν αλβανικά χωριά λεπλατούσαν πρώτα οι ίδιες τα σπίτια των Αλβανών και στο τέλος ό,τι έμενε το άφηναν στους Ρομά, ενώ παράλληλα τους χρησιμοποιούσαν για τις Βρώμικες δουλειές τους, όπως να σκάβουν τάφους για τους νεκρούς ύστερα από μαζίκες δολοφονίες.

Η πολιτική χειραγώησης των Ρομά του Κοσσυφοπέδιου έφτασε στο απόγειό της κατά τη διάρκεια των συνομιλιών στο Ραμπούγι για το μέλλον της περιοχής, το Φεβρουάριο του 1999. Το σερβικό καθεστώς, καταγγέλλοντας τις πηγεμονιστικές διαθέσεις των Αλβανών, αντέταξε τις μικρές εθνικές κοινότητες της περιο-

χής στις ολαβο-μουσουλμανικές, τους γκοράνοι ή τους Ρομά ή «Αιγυπτίους». Τοιγγάνοι που έχουν επιλέξει αυτήν την ονομασία. Εποι, λοιπόν, οι Ρομά όπως και οι «Αιγυπτίοι», κατά τη διάρκεια της απογραφής στην Πιγκοσλαβία εκπροσωπούνταν και για τους οποίους ο δήλωση εθνικότητας δεν ήταν υποχρεωτική.

Για πολλούς Αλβανούς, η συμμετοχή των Ρομά και των «Αιγυπτίων» στην πλευρά των Σέρβων στις συνομιλίες του Ραμπούγι γέγονε εξέθεση οριστική. Ωστόσο, οι Ρομά είχαν πάντα μια στάση πολύ πιο σύνθετη από έναντι της δύο πλευρές προκειμένου να εξασφαλίζουν καλύτερους όρους για τη διαβίωση, ακόμη και για την επιβίωσή τους.

Πράγματι, στη διάρκεια των βομβαρδισμών, άλλοι Ρομά μάχονταν στην πλευρά των Αλβανών και άλλοι φορούσαν τη στολή σερβικού στρατού.

Ωστόσο, αυτές οι κινήσεις τακτικισμού δεν τους προστάτευσαν στο Κοσσυφοπέδιο. Χειραγωγέμενοι από τη σερβική εξουσία, υποχρέωθηκαν σε μια, παρά τη θέλησή τους, μαζίκη έξοδο όταν ο γιουγκοσλαβικός στρατός και η σερβική αστυνομία εκκένωσαν την επαρχία.

To Institute for War and Peace Reporting (IWPR) του Λονδίνου εκτιμά πως 120.000 Ρομά εγκατέλειψαν το Κοσσυφοπέδιο από τα μέσα Ιουνίου του 1999 και μετά. Πώς εξηγείται λοιπόν ο αριθμός των 49.000 Ρομά των «Αιγυπτίων» που προκύπτει από την επίσημη απογραφή του 1991 στην επαρχία; Μα, από το όπι πολλοί Ρομά του Κοσσυφοπέδιου δεν δήλωναν την ταυτότητα τους και προτιμούσαν να δηλώνουν Αλβανοί ή «Μουσουλμάνοι» με την εθνική έννοια του όρου. Το IWPR υπολογίζει πως 150.000 Ρομά ζούσαν στο Κοσσυφοπέδιο πριν από την έναρξη των εχθροπραξιών και μόνο 10.000 βρίσκονταν ακόμη στην περιοχή στα τέλη Ιουλίου του 1999.

ΒΙΚΗ ΤΣΙΩΡΟΥ

Ταυτόχρονα προτάθηκε ένα νέο τεχνοκρατικό μοντέλο κοινωνίας. Εποι, η πολιτική περιορισμού μετατράπηκε σε πολιτική αφομοίωσης, με στόχο τη συμμόρφωση των Ρομά, που αντιμετωπίζονταν πια ως απορρόμιοστα άτομα με κοινωνικές και ψυχολογικές δυσκολίες. Για άλλη μια φορά τα ζητηματα πολιτισμού μετατράπηκαν σε κοινωνικά προβλήματα.

Η αποτυχία των πολιτικών αφομοίωσης αναγνωρίζεται πλέον σταδιακά και οι αρμόδιοι καλούνται να νιοθετήσουν μιαν άλλη πολιτική. Ωστόσο, όποια κια αν είναι αυτή, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την αναγνώριση του πολιτισμού, της γλώσσας και του τρόπου ζωής των Ρομά, καθώς και τη διασφάλιση της πλήρους νομικής προστασίας των δικαιωμάτων τους.

Ηδη από το 1994, στη Συνάντηση για Θέματα Ανθρωπιστικής Διάστασης, της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) «Οι Ρομά στην περιοχή της ΔΑΣΕ», είχαν καταγαφεί τα σοβαρότερα προβλήματα που οι ίδιοι οι Ρομά είχαν εντοπίσει σε μια ακροαματική διαδικασία που είχε προηγηθεί και διοργανώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ιδιαίτερα στους τομείς: της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης, της απασχόλησης, της δικαιοσύνης.

Διεθνείς οργανώσεις και Ρομά

Παρά το εχθρικό κλίμα για πολλά έτη, τις προσπάθειες για την επιβολή πολιτικών αφομοίωσης και πάσης φύσεως ανακολούθιες, η διεθνής κοινότητα μέσω των επίσημων οργανισμών της ΔΑΣΕ, είχαν καταγαφεί τα σοβαρότερα προβλήματα που οι ίδιοι οι Ρομά είχαν εντοπίσει σε μια ακροαματική διαδικασία που είχε προηγηθεί και διοργανώθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ιδιαίτερα στους τομείς: της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης, της απασχόλησης, της δικαιοσύνης.

Οι Ρομά στην Ευρώπη, ο ΟΑΣΕ, ο ΟΗΕ έχουν τα τελευταία χρόνια αναπτύξει πολιτικές υπέρ των δικαιωμάτων των Ρομά, ενώ μη κυβερνητικές οργανώσεις αναλαμ-

βάνουν την υποστήριξή τους. Ωστόσο, το πιο σημαντικό είναι η σύνταση στη δεκαετία του 1970 της Διεθνής Ενωσης Ρομά, η οποία αναγνωρίστηκε το 1979 από τον ΟΗΕ ως μη κυβερνητικός οργανισμός, ενώ από το 1993 απέκτησε συμβούλευτικό καθεστώς στον ίδιο οργανισμό. Ομως, οι προσπάθειες για τη δημιουργία ενός επίσημου ταυγάνιου προφέρεια είχαν ξεκινήσει πολύ νωρίτερα.

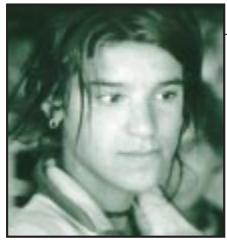
Σε διεθνές επίπεδο, η Διεθνής Επιτροπή Ταυγάνων ίδρυθηκε το 1967 και οργάνωσε το πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο Ταυγάνων στο Λονδίνο το 1971, με εκπροσώπους από 14 χώρες και παραπομπές από αρκετές άλλες. Η επιτροπή αυτή, που μετονομάσθηκε σε Διεθνή Ενωση Ρομά, έγινε το μόνιμο αντιπροσωπευτικό και εκπλεοτικό δρόγανο των Ταυγάνων. Υιοθετήθηκε σημαία και εθνικός ύμνος και δημιουργήθηκαν πέντε επιτροπές (κοινωνικών υποθέσεων, έρευνας για εγκλήματα πολέμου, γλώσσας, πολιτισμού και αρχείων).

Για το δρόλο των διεθνών οργάνων, αλλά και γι' αυτόν των ΜΚΟ, έχουν λεχθεί πολλά και υπάρχουν διαφορετικές απόψεις.

Ο Ρούντο Καούζινσκι, Ταυγάνος και υπεύθυνος της Open Society Institute, του Τζορτζ Σόρος, ενός πολιτικού κινήματος που περιλαμβάνει 300 οργανώσεις υπέρ των Ρομά, τοποθετείται τόσο για το «πρόβλημα» των Ρομά όσο και για τις ίδιες τις ταυγάνικες οργανώσεις:

«Έμεις οι Ρομά, έχουμε γίνει το μέτρο με το οποίο μετρώνται οι δημιοκρατίες που πρόσφατα δημιουργήθηκαν στην Ανατολική Ευρώπη. Οσο αυτά τα κράτη δεν εγκαταλείπουν την αντιτομογική πολιτική τους, θα παραμένουν μακριά από τη δημοκρατία, όπως και κατά τη διάρκεια της κοινωνίας της Ρομανίας. Σ' αυτό το κίνημα, στις θεσμούς κλειδιά βρίσκονται οι «ειδικοί». Δεν υπάρχει καμία διεθνής ομάδα υπέρ των δικαιωμάτων των Ταυγάνων, που να μη διαθέτει κάποιους «ειδικούς», που όμως δεν ανήκουν στη δική μας φυλή. Δεν ξειλίζεται βέβαια να επιστρέψουμε αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο.

Υπάρχουν πολλά οργανώσεις που εκπροσωπούν τα συμφέροντα των Ρομά: Από τα «παραδοσιακά», με τους βασιλείς, βαρόνους και τους αρχηγούς Ρομά, έως τη μοντέρνα εκδοχή τους, δηλαδή τους προσέδρους των διεθνών οργανώσεων. Οι «Γκαντζέ» παραδέχονται αυτήν την εκπροσώπηση, παρ' όλο που την αντιμετωπίζουν αφ' υψηλού. Χωρίς να απειλούν με κανέναν τρόπο την αντιτομογική πολιτική των κρατ

αφιέρωμα •

**«Συζήτηση» με τον Κωστή Παλαμά:
Ενας δωδεκάπολογος, ένας
διάπολος κι ένας αντίπολος**

Του ΓΙΑΝΝΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
κοινωνιολόγου

Kυριά Κωστάκη καλησπέρα. Με γνωρίζετε εμένα. Είμαι και εγώ Γύφτος, σαν κι αυτούς που περιγράφετε στο πούμα σας. Μας χωρίζουν ωστόσο κάμποσες δεκαετίες, όμως αυτό δεν σημαίνει πως δεν μπορούμε να συζητήσουμε.

Καθένας που μελετάει ένα έργο κάποιου συγγραφέα, είναι σαν να μιλάει μαζί του, δεν συμφωνείτε; Αν τύχει μάλιστα και ψάχει λιγάκι περισσότερο, τότε μπαίνει στο πετσί αυτουνού που γράφει και μπορεί να φαντάζεται πώς έζησε αυτός ο άνθρωπος, τι ένιαθε, πώς σκεφτότανε.

Εψαχνα κι εγώ για τη γενιά μου και έπεισα απάνω σας. Αυτό το πούμα, ο «Δωδεκάπολογος του Γύφτου», το μεγαλειώδες έργο σας δύνατος το λέτε, αυτό πραγκουλεύω. Κοιτάξω από δω, κοιτάξω από κει, ρωτάω όποιον μπορεί να που πει πέντε πράγματα για τότε. Τότε που ήσασταν μικρό παιδί ή και λίγο μεγαλύτερος. Για το Μεσολόγγι, τη γυφτοπαρέα, τον Αϊ-Συμιό, τους ζουρνάδες και τα νταούλια. Θυμάστε; Αξέχαστα χρόνια, ε!

Αθήνα, Μεσολόγγι, πάνω-κάτω πηγαίνω. Από το πατρικό σας που το κάνανε τώρα μουσείο, και ευωδίζει το άρωμά σας, μέχρι τις βιβλιοθήκες και το Ιδρυμα Κωστή Παλαμά, εκεί στην Ασκληπιού 3, στον τέταρτο όροφο, στο κέντρο της πρωτεύουσας.

Ψάχνω να σας βρω. Να μου πείτε τι θυμάστε από τα τοτινά τα χρόνια. Πήγατε ποτέ σας στο πανηγύρι των αρματωμένων στον Αϊ-Συμιό και στην Αγία Αγάθη; Ησασταν και σεις πανηγυριστής; Πώς λέγανε το γύφτο ζουρνατζή και τον νταούληρη στην παρέα σας; Γλεντάγανε τότενες όπως και σημερα;

Αχ, πόσο θα θέλα να μάθω!

Ξέρω, ξέρω τι θα μου πείτε, αμ' Γύφτος είσαι, παιδάκι μου! Κι ο Γύφτος την παρέα του θα βρει, δεν θα τη βρει; Άλλωστε κι η παρομιά το λέει, «βρήκε ο Γύφτος τη γενιά του και αγαλλίασε τη καρδιά του». Ετοι όπως τα λέτε είναι, ακριβώς.

Είναι όπως όταν αγαπάς μια ομάδα και βρίσκεις μια φωτογραφία της παλιά. Δεν θα χαρείς για τις παλιές της δόξες; Θα χαρείς. Και αυτή η ομάδα για μένα είναι η Ελλάδα και μια παλιά της φωτογραφία είναι εκείνοι οι Γύφτοι. Είναι κομμάτι του εαυτού της, τότε και τώρα και στους αιώνες των αιώνων.

Σωτά τα λέω, κυριό Κωστάκη;

Σκέφτομαι και λέω, αυτό το πούμα σας που το χρακατηγίζεται ως «το ολοκληρωτικό των ιδεών σας πότιμα», άραγε το απαγγείλετε, ή έστω το γνωστοποιήσατε στα μέλη της τσιγγάνικης κοινότητας του Μεσολογγίου και συμπολίτες σας;

Άλλημεια, τι χαρά πιστεύω θα έκαναν, αν κάποιος έγραφε κάτι και γι' αυτούς και ξητούσε να μάθει τη γνώμη τους;

Μερικές φορές αισθάνομαι, όταν γράφετε στον πρόλογό σας ότι επιφερει ασθήκατε από κάποια Τσιγγάνα ή Γύφτισσα που είδατε σαν παιδί ή πάλι μια άλλη που μπορεί να ζουσε στην Αθήνα, αισθάνομαι αυτήν την αιβεβαιότητα και απροσδιοριστία σαν να χαρακτηρίζει συνάμα και τους ίδιους τους Γύφτους. Σαν να πρόκειται ο Ρόμηδες να είναι φύλλα σκορπισμένα στον αέρα, χωρίς πατριδά και τόπο καταγωγής. Πάροτε για παράδειγμα τους δικούς σας Τσιγγά-

Η διατήρηση μιας κληρονομιάς

νους εκεί στη γενέτειρα, το Μεσολόγγι. Είχαν σάρκα και οστά, ήντουσαν επώνυμοι και οι πιο πολλοί σπουδαίοι ζουρνατζήδες και νταούληρηδες. Η οικογένεια του μπαριματα-Γιάννη του Μπέκου, ο οποίος είναι ονδόντα χρονών σήμερα και θεωρείται ο βετεράνος των ζουρνατζήδων και αρκετοί άλλοι. Αυτός ο γεράκος που λέτε μου μίλησε κάποτε για σας. Το φαντάζεσθε;

Μου διηγήθηκε το πώς ξεκίνησε το πανηγύρι του Αϊ-Συμιού:

«Στα παλιά χρόνια, ήταν ένα παιδί εκεί στο μοναστήρι και κατύπαγε έναν τενεκέ. Κι από τότε είπανε να βαρούν εκεί ζουρνάδες και νταούλια». Και συνέχισε λέγοντας: «Αυτό το παιδί το λέγαν Παλαμά». Καταπληκτικό, ε!

Λέτε να είχε ακούσει για σας όταν ήταν πιτσιρικάς και να το συνέδεσε; Εγώ αυτό πιστεύω. Να, λοιπόν, η άγραφη Ιστορία των Γύφτων.

Αχ, αυτή η καταστροφή των αρχείων του δημαρχείου από τη φωτιά, ξέρετε για ποιαν μιλάω, αυτή γύρω στα τέλη της δεκαετίας του '30, όπως με πληροφόρησαν στο Ιστορικό Αρχείο της πόλης σας. Αυτή η φωτιά δεν άφησε κανένα στοιχείο που να μας πληροφορεί για τους Γύφτους συμπολίτες σας. Παρ' όλα αυτά και μέσα από τη στάχτη κάτι μπορεί να βρει κανείς.

Ναι, ξέρω τα σκέψετε. Οι Ινδιές λογίζονται σαν η κοιτίδα των Τσιγγάνων, το μέρος από όπου ξεκίνησαν, καθώς λέγεται. Ομως πατούδα ενός ανθρώπου είναι και ο τόπος που φιλούνται και μεγαλώνει και ταΐζει τα παιδιά του. Δεν είναι, λοιπόν, η γυφτουριά άρρωστη και απροϋπόθετη, έχει τις καταβολές της βαθιά στον κορμή της κάθε κοινωνίας, καθώς ισχυρίζονται οι σημερινοί μελετητές. Και γώ και οι περισσότεροι Τσιγγάνοι αν θέλετε να ξέρετε, αυτό πι-

στεύοντες. Είμαστε Ελληνες, όχι μόνο επειδή ψηφίζουμε και τα παιδιά μας υπηρετούν την πατρίδα, όχι μόνο γι' αυτό το λόγο. Άλλα ακόμη περισσότερο επειδή αισθανόμαστε ότι συμμετέχουμε ενεργά σ' αυτό που εσείς οι μεγάλοι θα ονομάζατε «ελληνικό τρόπο ζωής».

Χαίρομαι που ταυτίζεστε με τους Γύφτους, καθώς λέτε «ήμουν κι εγώ ένας Γύφτος». Ομως, κυριό Κωστάκη, δεν είναι ντροπή να το «μολογεί κανείς, γιατί εσείς γνωρίζετε, καλύτερα από κάθε άλλον άλλωστε, ότι δεν κάνει η καταγωγή των άνθρωποι αλλά το αντίστροφο».

Στους Γύφτους έχουν ωρίσει τη φετινιά για πολλά δεινά. Άλλοι ισχυρίζονται ότι είναι ανατροπείς και αναρχικοί, γιατί λέει δεν δέχονται τίποτε και τα πάντα τα αμφισβητούν και τα περιγελούν. Άλλοι πάλι ότι δήθεν δεν έχουν ιστορικότητα και άλλα ηηηρά παρόμοια, όπως θα λέγει ο άλλος εθνικός μας, ο κυριό Κωστάκης ο Καβάφης. Τι να πει κανείς και από πού να αρχινήσει.

Μα καλά, δεν βλέπουν τίποτες αυτοί. Μπιτ για μπιτ είναι; Αντί να ξερούνται αυτά τα ανιστόρητα πράγματα περού ανατροπής και παντελούς έλλειψης ιστορικότητας από την πλευρά των Γύφτων, καλύτερα θα ήταν να σκύψουν με μεγαλύτερη σοβαρότητα και σπουδή στο αντιεύμενο.

Αν οι Ρόμηδες δεν είναι αυτοί που διατηρούν στον τρόπο της ζωής τους στοιχεία της προ-καταταύτικής κοινωνίας, της αγροτικής κοινωνίας, της καθ' ημάς Ανατολής, στοιχεία δικά μας γραμμικά όπως λέει ο κυριό Κωστάκης ο Καβάφης στο πούμα του «Πάρθεν» για τα δημοτικά μας τραγούδια, τότε ποιοι πραγματικά είναι;

Τώρα όσον αφορά την ιστορικότητα, είναι γεγονός ότι οι Ρόμηδες δεν έχουν αφή-

σει γραπτά μνημεία και τεκμήρια. Ομως οι σύγχρονες σπουδές στον τομέα της προφορικής γραμματείας μάς δείχνουν ότι οι πολιτισμοί της επιτέλεσης (performance cultures) εγγράφουν χάρη στην προφορικότητα την ιστορική τους συνείδηση στο σώμα τους, στις παραδόσεις τους, στις διηγήσεις και τα παραμύθια τους.

Κυριό Κωστάκη, οι μάστοροι, ξέρετε, αυτοί οι Γύφτοι οργανοπαίκτες του καιρού σας και του δικού μου, αυτοί που κράτησαν στο σόμα τους αιώνες τώρα τη δημοτική μας παράδοση, είναι ή δεν είναι το ανοικτό βιβλίο της Νεοελληνικής μας Ιστορίας; Σε σημείο μάλιστα που σημερανούσα, χθες δηλαδή, να στις 23 Αυγούστου στο πανηγύρι της Αγίας Αγάθης που παρακολουθούσα, να μου πει κάποιος πανηγυριστής: «Αυτά τα τραγούδια που ξέρουμε από αυτούς τα μάθαμε και αντά».

Είναι ή όχι οι δημιουργοί εθνικών συμβόλων, του δημοτικού μας τραγουδιού, δηλαδή;

Ο κυριό Κωστάκης τότε με κοίταξε και είπε: «Αν δεν πιστεύεις το σπίτι σου, θα πέσει σε πλακάσωει».

Εχετε δίκιο, του απαντώ. Ομως αυτό το σπίτι δεν είναι αποκλειστικά δικό μου, είναι δικό μας, ολωνών μας.

Κι αν εσείς είστε και δικαίως, εθνικός, άλλο τόσο και αυτοί λογίζονται εθνικοί, ακριβώς για τους λόγους που προανέφερα, γιατί είναι οι συγγραφείς με τη σύγχρονη σημασία που αποδίδει η κοινωνιολογία και ανθρωπολογία στους πληροφορητές, που διατήρησαν στο διάβα των αιώνων την εθνική ποιητική μας κληρονομιά.

Γι' αυτούς κυριό Κωστάκη θα ήθελα να ερχόσασταν σήμερα στην εποχή μας και με την εμπειρία της δικής σας κοινότητας να μιλούσατε για το μεγάλειό τους.

Το αξέζουν, δεν βρίσκετε;

Τότε ο Παλαμάς σηκώθηκε από την καρέκλα του, με κοίταξε μέσα από τα πυκνά των φρύνια και μου απάντησε: «Αυτό κάντο εσύ νεαρέ μου».